

del Collegio della Compagnia de' SS. del' Inca
IN

V N I V E R S A M

B2

BENE DICENDI RATIONEM TABVLA:

Summam artis RHETORICÆ complectens, Per

Abbas
1720/25

CORNELIVM VALERIVM Vltraiectinum,
publicum linguæ Latinæ in collegio trilingui
Bullidiano Louanij professor em.

*Nunc ab auctore diligenter ac postremum
recognita, & breuibus annotationibus
illustrata.*

SCRVTA MINI

ANTVERPIÆ,
Ex officina Gulielmi Siluij, typographi
Regij. M. D. LXVIII.

CVM PRIVILEGIO.

1720

del Collegio della Compagnia de' SS. del'g. in d. a.
IN

V N I V E R S A M

B2

BENE DICENDI RATIONEM TABVLA:

Summam artis R H E T O R I C Æ complectens, Per

*Abbas
1720/5*

CORNELIVM VALERIVM Vltraiectinum,
publicum linguæ Latinæ in collegio trilingui
Bulludiano Louanij professor em.

*Nunc ab auctore diligenter ac postremum
recognita, & breuibus annotationibus
illustrata.*

SCRVTA

MINI

ANTVERPIÆ,

Ex officina Gulielmi Siluij, typographi
Regij. M. D. LXVIII.

CVM PRIVILEGIO.

NOBILITATE ET VIR-

TUTE PRÆSTANTI VIRO

MAXIMILIANO A BURGUNDIA,

Marchioni Veriensium, Domino Be-

uerorum; &c. Maris Belgici præfe-

cto. Hollandiæ, Zelandiæ, & Ultra-

iectinæ ditionis gubernatori, Equiti

summi velleris aurei:

CORNELIUS VALERIUS ab Aud-

uater Ultraiectinus,

S. D.

ANNI sunt decem
& octo, cum Rhe-
thorice quosdam
æquales familiari-
tate mihi coniun-
ctos adolescens do-
cerem, magis adeo
cognoscendi studio percipiendique fa-
cilius eam artem, quam illi me profi-
teri volebant, quam quod mihi ipse
multum confiderem: ad quorum utili-
tatem quædam bene dicendi præcepta
maximè necessaria, paucis comprehensa
paginis in tabula spectanda proposui.

Ea tabula cum iam exemplis multis de-

scripta multorum subiisset oculos : præter illos familiares , alij quidam amici nostri mecum egerunt , vt ederem : quibus cum id constanter negarem , vrgere illi me cœperunt , atque etiam minitari , mihi futurum , vt ab alijs id quod esset à me dictatum ederetur : cumque editionem flagitare non desisterent , breui tandem respondi , mea voluntate nunquam in lucem esse prodituram tabulam , quam non ea diligentia conscripsissem , vt lectione dignam iudicarem . Atque ea quidem delituit in schedis hucusque neglecta . Ecce autem cum nuper Grammaticas institutiones emissem , in quibus forte mentionem Rhetoricæ tabule nostræ feceram , quod in ea non indiligenter Figuras omnes & Grammaticas & Rhetoricas exposuisse , easque perspicuo complexu ordine satis commodè digessisse mihi videret : seriò quidam etiã eruditi postulare eam non dubitarunt , & huius artis alieni me identidem admonere . Quamobrem cœpi tandem cogitare derecognoscendo scripto , quod vt maiore fietet cum studiosorum fructu , visum est ei tabulæ formam libri dare , & huic anacephaleosin addere , quæ summa totius

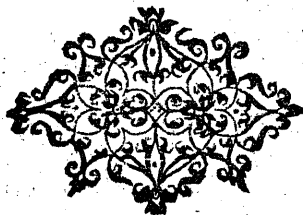
tius artis capita breui quadam enumeratione comprehenderet , qualem nouem ferè ab hinc annis Dialecticis adiecimus . Verùm cum illa mihi non minus longa videretur , placuit eandem potius simul cum libello paucis tantummodo mutatis , & quibusdam illinc in librum translatis edere . Eram autem id temporis docendo secutus Aristotelem , Ciceronem , Quintilium aliosque veterum nonnullos , & ex recentioribus vnum atque alterum , vnde collegeram quæ videbantur utilissima , quæ quum nunc relego , non omnino displicent . & quia profutura iuuentuti , quidam non contemnendi formandæ adolescentiæ artifices iudicant , eaque postulant à me sæpè , vel flagitant potius : facile patior hoc quicquid est utilitatis , quod præcipuè familiaribus comparatum erat , ad alios etiam peruenire . De libertate , quæ sumus interdum vsi , præsertim in tropis & schematibus , fortassis admonendum est , me non vbi que veterum ordinem tenuisse : sed interdum recentium quorundam industriam sequi maluisse , nec eas exornationes exclusisse , quæ non tam schemata , quam aut argumentandi , aut amplificandi formæ

quædã haberi possint, quod cur fecerim;
suo loco ratione attuli: & certè superesse
aliquid non inutile fatiusest, quàm desi-
derari quod necessarium studiosis videri
possit: & in hæc partè si peccassem, veniã
facilius, quàm si lectore præceptis utili-
bus fraudassem, impetraturũ me putavi.
Quem librum dum peruulgato iam, &
veteribus tamen etiam vitato more,
principi alicui viro dicare decreuissem;
sed cui dicarem nondũ statuissem, eaque
dere diutius cogitarem: commodum ve-
nit mihi in mentem, primos studiorum
meorum fructus vñdecim ab hinc annis
oblatos fuisse præstanti prudentia & eru-
ditione viro principi Domino Pratenſi
Hollandiæ Præsidi, cuius nomine cum
tabulæ Dialecticæ primum diuulgatæ sint
nemini potius hæc Rhetoricæ præcepta
dicanda videbantur, quàm ei, quem de-
legerat Cæsar illius Præsidis successorem,
in quem virtutes illæ conueniunt, quæ
summo viro tribui solent. Quamobrem
quoniam discerendi præcepta, quæ ad
studiosorum utilitatem collegeram, Do-
mino Pratenſi non displicuisse cognoui,
spero hanc nostram in artem dicendi
tabulam, tibi quoque vir clarissime, &
in-

inter illustres principes eminent, non in-
gratam fore, & quæ tua humanitas est,
benignè hoc quidquid est libelli ac li-
benter accepturum, nosque in tuorum
clientum numero habiturum esse confi-
do. Vale. Louanij Calendis Septembris,
anno à salute per Christum restituta

M. D. LVI.

A 4 COR-

CORNELII VALERII
 ULTRAIECTINI IN VNI-
 VERSAM BENEDICENDI
 RATIONEM TABVLAE SV-
 MAM ARTIS RHETORICÆ
 COMPLECTENS.

Rhetorica.

RHETORICA est bene dicendi ratio, seu de quaque re proposita prudenter, ornate, copiosèque dicendi facultas. Rhetor est, qui dicendi præcepta tradit. Orator est, qui de omnibus rebus possit aptè, scienter ornateque dicere: qui & græcè ab eloquendo & hinc & Latine eloquens dictus est: aliter atque nos modo Rhetorem definiuimus. Nam & Rhetoricam interdum eam intelligimus, que bene dicendi rationem docet, interdum vim illam prudenter, explicatè, abundanter, illuminatèque & rebus & verbis, numerosèque dicendi, id est, Eloquentiam, que nihil aliud est, quam copiosè loquens sapientia. Ea dicendi facultas sicut artes, omnes his adiumentis perficitur: natura, arte, & exercitatione. Natura siue ingenium ardenti studio incitatum, ad dicendum vim affert maximam, sine qua nihil ars & præcepta profint. Necessaria quoque est diligens exercitatio vsusque dicendi, & eorum, qui in ar-

Rhetor.

Orator,
 De omnibus) eas intellige q̄ possint ornari, vt de honestis & turpibus, iustis & iniustis, utilibus, & inutilibus, &c.
 Eloquens.

Cic. in O. 21.
 Rhetorica quot modis accipiat. Eloquẽtia cõparatur natura, arte, & exercitatione.

Natura.

Ars.

Exercitatio.

te dicendi præter ceteros excelluerunt, imitatio, sine qua nemo vim illam oratoriam unquam est consequutus. Artis præceptis opus est, primum ad iudicandum non solum de scriptis eloquentium virorum, quas nobis proponimus imitandos, verum etiã de nostris commentationibus: deinde ad naturam iuuandam, que si non optima sit, corrigi tamen aliquantulum potest: & vt scribit Cicero, licet ingenijs magnis præditi quidam, dicendi copiam sine ratione consequuntur, ars tamen est dux certior quã natura. Quod enim naturali tantum fretus lumine facis, id arte multo melius ac certius efficies. Oratoris officium est, de quavis re proposita dicere ad persuadendum accommodatè, quod efficitur docendo, delectando, & flectendo: quorum primum necessitatis est, alterum suauitatis, tertium victoria: que facilius consequetur Orator, si vir bonus creditur. Finis est persuadere dictione, & auditorum animos flectere. Ex his enim tribus, que Oratori sunt efficienda, primum illi cum Dialecticis & Philosophis est commune, quod sit expositio perspicua & argumentatione in subtili potissimum, seu attenuato dicendi genere: alterum cum Sophistis, quod sit, cum alijs tum etiam elocutione in mediocri ferè orationis forma: tertium proprium est, quod affectibus potissimum efficitur in vehementi ac

Imitatio eloquentiũ scriptorum.
 Cur arte sit opus, si præcepta non faciunt eloquentem?

Officium seu vis & facultas oratoris.
 Tria efficienda oratori.
 Docere debitum est, delectare honorarium, permouere oratori necessarium.
 Orator est vir bonus dicendi peritus.
 Finis persuadere id quod propositum est: ad quẽ quidẽ finem vltimum bene dicendo peruenitur.

De generibus dicendi leges infra sub capite, de Elocutione.

Animos mo-
uedi facultas
propria orato-
rum est.
Instrumentū
Rhetorice, o-
ratio orato-
rum.
Sermon Philo-
sophorū col-
loquium.
Quid inter
Grammaticā,
Dialecticā,
& Rhetoricā
interfit, & in-
ter artes dis-
serendi quan-
ta sit cogna-
tio.

Dialectica
breuis & sub-
tilis, Rhetori-
ca copiosa &
popularis.

Materia ar-
tium differē-
di questio.
Cic. lib. 1. de
Oratore,
Questionū
duo genera,
vnū infinitū
alterū finitū
seu certum,

grauī genere dicendi. Instrumentum Rhetorica facultatis oratio est illa copiosa & ornata atque perpetua, que vel in senatu, vel ad iudicem, vel ad populum haberi solet: (Nam Philosophorum & Dialecticorum ferē concisa est oratio, mutuis que interrogationibus interrupta, qualis est in disputationibus & dialogis sermo Philosophorum.) Oratio nem emendatam & Latinam Orator à Grammatica mutuatur, que purum sermonem docet: à Dialectica petit argumentorum genera, & probandi rationes: ornatum verò & dicendi copiam sua sibi iure sumit. Humilis igitur est oratio verbis ornata, sententijs grauis, erudita, sensibus animorum moribusque hominum accommodata. Dialecticam & Rhetoricam veteres ita coniunxerunt, ut Dialecticam pugno, Rhetoricam palma simile esse dicerent; quòd illa breuis, hac copiosa atque ornata sit, vtriusque artificii res omnes quacunque in questionem possent incidere, que dictione sunt explicanda, tanquam materiam in qua versetur subijcerent, & communem quandam artium omnium tractationem tribuerent, breuem & subtilem Dialectico, Rhetori copiosam & popularem. Questionum genera duo sunt, vnum infinitū, quòd Græcè thesis appellatur, Latine propositum, & consultatio: alterum definitum, quòd hy-

pothesis

pothesis Græcè, Latine causa & controuersia dicitur. Thesis de genere vniuerso querit, sine designatione personarum, temporum, locorum & similium: Hypothesis verò de rebus singulis, natata personis, temporibus, & locis. Thesis est, Sit ne ducenda vxor: Hypothesis, Sit ne philosopho aut seni, hoc tempore, illo loco, illis moribus, peregrina, in dotata, vetula, puella, Iulia Pompeio ducenda. Rectè Cicero præcipit, ut questionem finitam, à proprijs personis ac temporibus auocemus ad infinitam, sine qua explicari illa non potest: veluti si posita sic hac finita, sine iure Clodius interfectus: probari non potest, nisi constituerit insidiatorem omnem iure posse interficere. Circumstantias vocant, quibus sit questio finita. qualia sunt, persona, factum, seu res, causa, tēpus, locus, & modus, de quibus commodiore loco dicemus. Infinita questio duplex est, vel enim ad cognitionem pertinet, cuius finis est scientia, ut sit ne terra globosa? Verane sit vsquam amicitia? Vel ad actionem, ut sit ne gubernanda res publica? Quibus officijs amicitia colēda sit? Superioris genera sunt tria. An sit, quid sit, quale sit, & similia, que traduntur à Dialecticis in tractatione thematum simplicium & copulatorum, ut, Sint ne pigmei? fuerit ne semper mundus? idem ne semper sit futurus? Quid sit, ut, quid anima?

quod ex personarum præcipue notatione spectatur, quorum complexu liberū est infinitum.

In Orat. & in Top. docet oēs controuersias ad vniuersi generis vni & naturam esse reuocandas.

Thesis duplex est, cognitio- nis & actio- nis: Illius genera sūt tria vt, An sit, quid sit, quale sit: huius duo, vnum, quod ad persequendū declinandūue pertinet: alterū quod ad commodū vsumq; vel in

Quale

officij præstā
di, vel in af-
fectibus re-
gendis.

Vide Cicero-
nis partit. ex
quibus hæc
petita sunt,
& eius Top.

Hypothesis,
scu causa.
Genera cau-
saru.

Demonstra-
tium.
Vide Quint.
lib. 3. cap. 4.
& 8.
Deliberatiuū

Iudiciale.

Qualitates
vel conditio-
nes causaru
sunt quin;

Oratoris o-
gus oratio.

Partes orati-
onis.

*Quale sit, ut, An calū sit coloratum? Sit ne
laudabile, sit ne utile philosophia operam da-
re? Alterius duo genera sunt, unum ad per-
sequendum aliquid vel declinandum, ut Qui-
bus rebus amicos parare possis, adipisci glori-
am, inuidiam vitare? Alterum, quod ad com-
modum usumque refertur, ut, Quemadmodū
sit respublica administranda, aut, quemad-
modum in paupertate viuendum? Causarum
seu finitarum quæstionum genera sunt tria,
demonstratiuum, deliberatiuum, & iudiciale.
Demonstratiuo laudamus vel vituperamus
personas, facta, res, cuius finis est, ut plerique
tradiderunt, honestum vel turpe. Propositam
habet hoc genus delectationem. Deliberatiuo
suademus, dissuademus, &c. Finis est, utile
vel inutile, Proposita sunt, spes, metus. Iudicia-
li accusamus vel defendimus. Finis est, iustum
vel iniustum, Propositam habet clementiam
vel sauitiam. Atque horum quidem gene-
rum unumquodque vel honestum, vel turpe,
vel dubium, vel humile, vel obscurum est:
quod omnium primum est in exordiendi ratio-
ne spectandum. Oratione tractantur omnia,
quod Oratoris instrumentum appellauimus,
quod alia quoque notione dicitur opus orato-
ris, cuius partes numerantur interdum qua-
tuor, Exordium, Narratio, Contentio, Pe-
roratio: nonnunquam sex: Exordium, Nar-
ratio,*

*ratio, Partitio, Confirmatio, Confutatio, Pero-
ratio. Nos easdem partes hoc ordine & his
nominibus explicabimus, ut Prima sit Exor-
dium, altera Narratio, tertia Propositio, qua si
non est simplex, appellatur Partitio, quarta
Contentio seu Argumentatio, qua fit confir-
mando & refutando, quinta Peroratio. Ex-
ordium preparat auditoris animum: Narra-
tio rem gestam exponit: Propositio hinc sum-
mam causæ complectitur: cui additur Parti-
tio, qua membra orationis aperit: Contentio
causæ disceptationem continet, confirmans no-
stra, & confutans contraria: Peroratio arti-
ficiose finit orationem. Has partes natura mō-
strauit, & hunc ordinem seruari iubet, ut an-
tequam de re proposita dicamus, initio conci-
lienter animi eorum qui audiunt: deinde res
demonstretur: postea controuersia constitua-
tur: tum id quod intendimus cōfirmetur: post,
qua contra dici possunt, refellantur: extrema
autem oratione ea qua pro nobis faciunt am-
plificentur & augeantur, qua pro aduersariis,
infirmentur. Prima igitur pars ad concilian-
dos animos, vltima ad commouendos valet,
Confirmatio & confutatio ad docendum ac
probandum pertinent, ad quam relique viam
muniunt. Ex his partibus plena & perfecta
componitur oratio. Et quoniam oratio omnis
ex verbis & rebus constat, in quibus omne*

Exordium.
Narratio.
Propositio.
Partitio.
Contentio.
Peroratio.

versa-

Partes Rhetorices quinque.

versatur oratoris officium, partes autem officij oratorij numerantur à veteribus quinque, inuentio, dispositio, elocutio, memoria, & actio, seu pronuntiatio: prima proprie in rebus dicitur, in verbis tertia, secunda quamuis utriusque sit communis, ad primam tamen magis refertur: reliquæ duæ sunt ferè natura dona, quæ magis exercitatione, quam præceptis inuuantur. Inuentio est excogitatio rerum verarum, aut verisimilium, quæ causam probabilem reddant. Dispositio est rerum inuentarum in ordinem distributio, quæ prudenter suis quaque locis collocantur. Elocutio est idoneorum verborum & sententiarum ad inuentionem accommodatio, seu apta rerum explicatio atque exornatio. Memoria est firma rerum verborumque & ordinis perceptio, atque fida custodia. Actio est eorum quæ sunt inuenta, disposita, & ornata, cum dignitate & venustate pronuntiatio. His adiecerunt quidam, ut Fabius ait, sextam partem Iudicium, quod inuentioni subiecerunt: sed mihi tribus primis partibus videtur esse permixtum, à quo pronuntiationem quoque vel plurimum mutuari putem. Atque ex his oratorij officij partibus, & ex materia subiecta definiiri potest orator, qui quacunque res inciderit, quæ sit dictione explicanda, prudenter, & compositè, & ornate, & memoriter, cum quadam etiam actio-

Inuentio.

Dispositio.

Elocutio.

Memoria.

Actio seu pronuntiatio.

Lib. 3. cap. 3. Iudicium inuentioni quidam subieciunt, quod non satis esse putarent inuenire quid dicitur, nisi etiam expendatur & seligatur.

actionis dignitate possit dicere.

De Inuentione, prima officij Oratoris parte.

REPERIRE primum debet orator, quod dicat, & rei de qua dicturus est, naturam, vim, partes, coniuncta, contraria cognoscere. Cum autem ei non tantum efficiendum sit, ut cause faciat fidem, quod cum in alijs orationis partibus, tum in contentione maxime, quo loco de re proposita disceptatur fieri debet: verum etiam, ut conciliet, & moueat, atque etiam delectet: plures ille quam Dialectici tradere consueverunt locos adhibebit quasi notas, quarum admonitu materiam dicendi parabit, & quid in unaquaque orationis parte requiratur, intelliget. Dialectica docere contenta est, & fidem facere: Rhetorica vero præter docendi munus necessarium inuenire etiam studet, quemadmodum motum eorum animis, quibus persuadere volet, adferat, eosque vel ad iram aut odium, aut dolorem incitet: vel ab hisce permotionibus ad lenitatem reuocet. Duæ autem orationis partes, ut diximus, prima & postrema ad motum seu animi incitationem valent, cetera fidem faciunt orationi.

De Exordio prima orationis parte.

EXORDIUM est orationis initium, quo preparatur auditoris animus ad amicum, attentè, & intelligenter audiendum. Exordio-

rursus

Principium est opertum exordium, Beneuolentia, atten. & docil. nō principij magis propria sunt, quā reliquatū partium. Cic. li. 2. de Orat.

Insinuatio callida & occultior exordij ratio est, quā quādā dissimulatione & circuitione obscure subeat auditoris animum.

Tres exordiorum partes. Qualitas causae primū spectanda. Honestū causae genus. Turpe.

Dubium.

Humile. Obscurum.

rum genera sunt duo principium & insinuatione. Principium est, in quo statim & aperit beneuolentia, attentio, & docilitas paratur. quae tres sunt exordij partes initio quidem orationis adhibenda, sed in tota tamen causa diligenter seruanda. Insinuatio est, in qua callide & latenter eadem, quae in principio, efficiuntur. Sed ut intelligatur quando sint beneuoli, attentī, vel dociles auditores efficiēdi: qualitas & conditio causae primū spectanda est. Nam in singulis superiorum generum causis alia quinque sunt obseruanda genera: honestum, turpe, dubium, humile & obscurum. Honestum causa genus est, cum id laudamus, suademus, defendimus, aut vituperamus, dissuademus, oppugnamus, quod omnibus ita faciendum videtur, ut cum bonos laudamus, pacem suademus, &c. Turpe, cum aut honesta res oppugnatur, aut turpis defenditur, &c. quod interdum exercitationis causa fieri solet. Huc admirabile quoque seu paradoxon refertur. Dubium est, cum habet in se causam & honestatis & turpitudinis partem, veluti si quis pro patre latrone dicat. Humile, cum res vilis & contempta adfertur. Obscurum, cum inuoluta & obscura causa est. Honestō statim auditoris animus fauet, nec admodum conciliationē requirit, nisi cum vel defessus est alios audiendo, vel ab aduersarijs persuasus videtur. Tamen

enim aliquo dicto aut fabula renouabimus animum, & spe breuitatis excitabimus aut persuaso pollicebimur, nos aduersariorum argumenta confutaturos. Si turpe genus est, utemur insinuatione, qua rei turpitudine principio orationis excusetur. Idem faciendum, si paradoxon est, seu admirabile, Si dubium est, reddemus beneuolos: eamque partem, qua turpitudinem habet, ante orationem diluemus. Si humile faciemus attentos. Si obscurum, dociles. Exordiorum loci, ex quibus tanquam

notis & indicibus, causa & materia dicendi sumitur, sunt persona, res, & adiuncta personis & rebus. Beneuolentia conciliat auditoris animum, quae captatur vel à personis vel à rebus, vel ab ijs quae sunt illis adiuncta, Et à persona vel nostra & clientis nostri, vel aduersariorum, vel auditorum. A persona nostra, si nostrum officium sine arrogantia commoremus: vel si cognationis, amicitiae, publicae utilitatis, aliaue quapiam honesta causa, vel necessitate, nullo odio aut maleuolentia, aut ambitione, aut questu nos ad dicendum inductos esse dicamus: Vel si nostrum ingenium & dicendi facultatem extenuemus, ut magis causa bonitate & aequitate ac beneuolentia auditorum, quam nostra eloquentia freti fuisse videamur. Aduersus nos dicturus isdem ex locis negabit nos honesta causa in-

Quando tendum insinuatione.

Exordiorum loci.

Beneuolentia.

Personae quatuor sunt: patroni, rei, accusatoris, & auditorum. A nostra persona.

A persona
rei.

ductos esse, &c. A rei persona benevolentiam captamus his ferè locis: primum ab eius probitate, veluti cum virum bonum & liberalem esse dicimus: deinde ab eius calamitate & infirmitate vel animi vel etatis vel conditionis, veluti si propter inopiam amicorum sit oppressus, si senex, si pauper, pupillus, mutus, cæcus, valetudinarius: si femina, vidua, &c. A persona aduersarij nostri, si eum vel in odium adducamus, ut si superbiam, crudelitatem, perfidiam, malitiam accusemus: vel in inuidiam, ut si nimiam potentiam, opes & copias amicorum, nobilitatem, & factionem proferamus: vel in contemtionem, si inertiam, negligentiam, luxuriam, & ignauiam aperiamus. A iudicij vel auditorum persona, si nos eorum utilitati & existimationi atque autoritati studere doceamus, eosque citra adulationem laudemus. In lite, iudicis laudem ad causæ nostræ utilitatem accommodabimus, ut Cicero fecit, qui veniam M. Marcello & Q. Ligario exuli à Casare petens, non equitatem, non eruditionem, aliâsue naturæ fortunæque doctes, sed solam Casaris misericordiam summis laudibus extulit. A rebus benevolentia captatur, si causam nostram laudando extollamus, & aduersariorum per contemtum deprimamus, si rem auditoribus utilem fore affirmemus. Hoc modo attentos quoque faciemus.

A persona ad
uersarij no-
strij.

A iudicis vel
auditorum per-
sona.

A rebus.

At-

Attentio auditorem excitat, Docilitas erudit. Vtraque sumitur ab ipsa ferè causa. Attentione parabimus, si aut de magnis ac præclaris rebus, de inusitatis, incredibilibus, grauius, atrocibus, aut de necessarijs, aut de utilibus, & ad eos qui audiunt pertinentibus, nos dicturos esse pollicebimur. Sæpe etiam comparatur attentio, si rogabimur, ut attentè audiant, quod Cicero frequenter facit, & comicis prologis vsitatisimum est. Docilitatem parabimus, si breuiter & dilucidè summam rei de qua dicturi sumus, exponamus, præsertim si difficilis esse videbitur, aut si, quod officere causæ nostræ putabimus, id ante omnia remoueamus. Vtraque pars & attentio & docilitas propositione sæpe & partitione parantur. Tres exordiorum esse locos ante diximus, primum à personis, alterum à rebus, tertium ab adiunctis personæ & causæ. Non enim semper à duobus illis, sed ab his etiam sæpe ducuntur exordia, veluti à propinquitate, amicitia, tempore, loco, opinione, fama iudiciorum, expectatione vulgi: Interdum & à dubitatione, admiratione, voto, atque etiam ab inuocatione, quæ solennis erat præficus oratoribus exordièdi ratio, quam nunc Christianis concionatoribus esse vel maxime solemnè oportet. Ad conciliandos animos plurimum valent affectus, qui sunt quedam animi com-

Attentio.

Docilitas sum-
mæ rei cõple-
ctitur, & quæ
secuturi si-
mus ordinè
sæpe ostendit.

Ab adiunctis
persona &
causa.

Idcirco autè
sic interdum li-
cet exordiri,
ne oratio me-
ditata esse vi-
deatur.

Quintil. li. 4.
Nihil à Chris-
tianis cõcio-
natorib. nisi
inuocato nu-
mine geren-
dum est.

De affectib.

Aristo. lib. 1.
Rhetoric. &
Quintil. li. 6.
cap. 2.
De animorū
perturbatio-
nib. Cic. copi-
ose li. 4. Tusc.
Affectus du-
plex ex animi
vi duplici ex
istens, ut &
cupiditate,

motiones, quibus mentes humana concitan-
tur vel ad commiserationem, amorem, fauo-
rem: vel ad iram, odium, contemptum, simi-
lesque perturbaciones. *Floresta* merentur a-
morem, contraria odium. *Misericordiam* mo-
uet calamitas seu fortuna indigna virtute, ge-
nere, etate. *Sumuntur enim affectus maxi-
mè ab attributionibus, qua vulgò circumstan-
tia dicuntur, etate, fortuna, loco, causa, modo,
ac reliquis. Affectus alij sunt leniores seu mi-
tiores ad naturam & ad mores, & ad omnem
vitæ consuetudinē accommodati, qui dicuntur
in dñ, ut, amor parētum, charitas fratrum, pro-
pinquorum, &c. quale illud Virgilij: Omnis in
Ascanio chari stat cura parentis. ut fides con-
iugum & amicorum, ut verecundia, mode-
rata letitia & formido. Alij vehementiores
& concitiores, quibus animi perturbantur,
qua τὸ δὴ vocantur, qua verbis atrocibus effe-
runtur. Idem de Mezentio: Mortua quin
etiam iungebat corpora viuis. Et, Infelix
puer, atque impar congressus Achilli. Et, En
quid ago, rursus ne procos irrisa priores Ex-
periar? Superiores in comædijs exhibentur,
posteriores in tragædijs. Affectus ut rectè
moueat, ut verba & vultus animusque con-
sentiant, ipse moueat prius oportet. Affecti-
bus autem in exordio serè mitioribus illis ad
benevolentiam conciliandam paratis utimur,*

Cic. in Orato.

in-

interdum etiam vehementioribus, sed ijs pau-
latim crescentibus.

Quid in exordijs obseruandum. Primum
diligens earum qualitatum, quas vocant cir-
cumstantias, habenda ratio est: quarum alia
personarum sunt, ut natio, patria, sexus, etas,
educatio, fortuna, studium, &c. Alia rerum,
ut causa, locus, occasio, instrumentum, tempus
modus, Videndum est hic, quid, apud quem,
pro quo, contra quem, quo tempore, quo loco,
quo rerum statu, qua vulgi fama, dicendū sit.
Cauendum autem, ne longius sumatur exordij:
ne vulgare sit, & quod ad plures causas possit
accommodari: ne commune & tibi & aduersa-
rio: ne commutabile, quod paucis commutatis
verbis ab aduersario possit vsurpari: ne ap-
paratum & splendidum nimis: ne praeceptis
contrarium, veluti si docilitas pareretur, cum
opus est benevolentia vel attentione: aut si nec
beneuoli, nec attenti, nec dociles efficiantur
auditores: ne separatam, & à causa sit alienū.
Optima sunt exordia, qua ex ipsa causa ve-
luti nata videantur. Commendantur etiam
in primis verecunda & modesta: reprehē-
duntur tumida & grandia.

De narratione.

NARRATIO est rerum gestarum aut per-
inde ut gestarum utilis ad persuadendum id
quod intenderis, commemoratio, qua cau-

Circumstan-
tia in exor-
dio obseruan-
da.
Personis at-
tributa sunt,
animi, corpo-
ris, & fortu-
na: bona: re-
bus verò, lo-
cus, tempus,
causa, modus,
Quinti. li. 4.
cap. 1.
Quæ vicia in
exordio ca-
uenda.

Quæ cōmen-
dentur exor-
dia.

Narratio est
historica fa-
cti commē-
moratio.

Narratio est
quædã quasi
fedes ac fun-
damentum
continuæ
fidei.
Cic. in Part.
Quintil. lib.
4. cap. 2.

Tria narratio-
num genera.

Parechasis
egressus vel
egressio est
alienæ rei,
sed ad utilita-
tem causæ
pertinentis,
extra ordinẽ
procurrens
tractatio.
Quintil. lib. 4.
cap. 3.
Vbi sit digres-
sionis locus.

Virtutes &
vicia narratio-
nis, quæ non
hæc solum,

sa rebusque ad causam pertinentibus altè re-
petitis & passim veluti seminibus argumen-
torum sparsis, firmamentum ac robur totius
confirmationis continet: nec aliud esse confir-
matio videtur, quàm narrationi congruẽs qua-
dam probatio, nec aliud narratio, quàm con-
tinua probationis propositio, totiusque causa
comprehensio. Narrationũ tria fecerunt gene-
ra, quorum unum est, quod modo posui, conti-
nens vtilẽ quæstionis expositionem, cui soli
secundus in oratione locus datus est. Alterum
digressio dicitur, quæ extra causam assumi-
tur, estque excursio quædam favorabilis in lo-
co aliquo plausibili paululum commorans, quæ
fit exornationis, laudationis, criminationis,
transitionis, aliæque causæ, dummodo ne sit à
re, de qua agitur, aliena. Sed hæc in quæstio-
nis disceptatione atque explicatione tantum
adhiberi potest, non etiam veræ narrationis
loco. Tertium genus à civilibus causis remo-
tum est, in quo vel fabulæ, ut Tragediarum:
vel historia, ut rerum gestarum: vel argu-
menta, ut Comædiarum, tractantur. Sæpe ta-
men utiliter personarum descriptiones adhi-
bentur, moreque hominum, ingenium, & vi-
ta vel cum laude, vel cum vituperatione com-
memorantur. Inseruntur nonnunquam & lo-
corum & temporum descriptiones, quæ sunt
poëtis & historicis vsitatior. Laudatur nar-
ratio

ratio quæ brevis, quæ dilucida, quæ verisimilis
& quæ non iniucunda sit: vituperatur con-
traria. Brevis & iucunda libentius auditur:
perspicua facilius intelligitur: verisimilis citius
probatur. Brevis erit narratio, si rem nõ altius
quàm vnde erit necesse, repetamus, ibique desi-
namus, ubi opus erit: si nihil extra causam di-
catur: si summam, non particulatim narre-
mus, Dilucida erit, siue perspicua & plana, si
verbis proprijs & vsitatis, si temporum ordine
conseruato, si nihil contortè, nihil perturba-
tè, nihil ambigè dicatur. Verisimilis seu pro-
babilis erit & morata, si personis, temporibus,
& locis consentanea sit: si natura, legi, mori-
bus congruentia: si ad vulgi rumorem, & ad
eorum qui audiunt opinionem accommodata
narrentur: si consiliorum rationes constent: si
facti cuiusque causæ proferantur. Iucunda erit
si noua, inexpectata, magna, grauias, con-
tineat. Non utendum est narratione, nisi cum
prodest, quod ad prudentiam dicẽtis pertinet,
ne, cum vel ob sit, vel nihil profit, adhibeatur.
narrandumque quantum opus est, & quantum
satis. Narrationẽ interdũ excipit diægod &
seu rapèxbaris, videlicet, cum res narrata
maximã in se continet atrocitatẽ. sed quia non
est necessaria, cauendum est, ne quoquam nisi
prudenter & utiliter digrediamur, & di-
gressi, ut commodè redeamus videndum.

sed in tota
etiã oratione
seruari cõue-
nit. Cic. lib. 2.
de Oratore.
& in Topic.
Quæ narra-
tio brevis.
Brevis est, in
qua nihil re-
dundat.

Quæ diluci-
da.

Quæ verifi-
miliis.

Quæ iucunda

Quando vte-
dum sit aut
nõ sit narra-
tione, id est,
consilij. Cic.
li. 2. de Orat.
Quando nar-
rationi di-
gressio subij-
ciatur.

De Propositione & Partitione.

PROPOSITIO est, qua breuiter status
& summa totius causæ comprehenditur.

Hoc omnis confirmationis caput est, quod
omitti nunquam potest. Si propositio simplex
non est, subiicitur partitio, qua breuis est
partium propositionis enumeratio. Ea duplex
est, vna qua tantum in genere iudiciali ad-
hibetur, per quam aperimus, quid cū aduersa-
rijs conueniat, & quid in controuersia relin-
quatur, hoc modo: Clytemnestrā quæ patrem
huius occiderat, ab Oreste interfectam confi-
temur: sed an filio mortem patris vlcisci ma-
tris cade licuerit, id in controuersia est. Al-
tera est, qua in omnibus causarum generibus
vtri licebit, per quam explicamus, quot &
quibus de rebus firmus dicturi, & quem secu-
turi in dicendo ordinem ostendimus, ut quid
quaque de re quoue loco dicendum sit, appa-
reat, qua res vel maxime docilem facit audi-
torem, dum quid ordine quaque earū quæ pro-
posita sunt partium sequatur præcognoscat, a-
uidè semper expectans, maximèque eadè me-
moriæ lumen adfert, utilis & necessaria non
Oratori solum, sed cuius etiam quacunque de
re differenti. Sed hic videndum est, ne sit ob-
scura partitio, ne longa nimium, ac multiplex,
ne permixta genera partibus implicentur.
Tribus enim virtutibus ea maximè cōmenda-
tur,

Quid propo-
sicio.

Quid parti-
tio.
Partitionis
genera duo,
vnum, quod
statum & ca-
pit causæ o-
stendit, alterū
quod partes
& ordinem.

Vitia parti-
tionis.
Quintil. li. 4.
cap. vltim.
extremo.

tur, breuitate, absolute, & paucitate. Con-
tinet docilitas quoque distributionem quandā
orationis, ut si de legibus dicturus primum di-
gnitatē te cōmemoraturum promittas: deinde
necessarium rebus humanis vsum: tum breui
narratione exponas, qui sint hoc tēpore mores
hominum, ex qua non frustra hoc orandi mu-
nus suscepisse videaris, mox adhibeas partitio-
nem ipsius rei proposita, & distribuas legem, in
ius scriptum, & non scriptum, ac scriptū Re-
manorum tibi placere dicas, quod ea nihil æ-
quius vsquam, nihil utilius proditū literis ex-
tare videatur. Atque his de partitione præ-
ceptis hoc adyiciendum est, ut prima quæque
pars, ut exposita est in partitione, sic ordine
transigatur.

De contentione seu probatione causæ.

QVARTAM orationis partem eamque
præcipuam, cuius causā illa superiores tradita
sunt, constituimus Contentionem seu Proba-
tionē, qua totius questionis disputatiōne con-
tinet. Ea constat confirmatione & confutatio-
ne seu reprehensione, quarum illa ad proban-
dum, hæc ad refellendum valet, illa argumen-
tando causæ facit fidem, hæc aduersariorum
argumenta, que vel obiecta sunt, vel obijci po-
terant, dissoluit, eodemque vtitur inuentionis
fonte, quo confirmatio. Probatur autem cau-
sæ argumentis, ea ducuntur ex locis. Loci au-

Cōtentio seu
argumenta
tio complecti
tur confirma-
tionem &
cōfutationē,
in cōfirmādo
nostra proba-
re volumus:
in reprehē-
dendo redar-
guere con-
traria.

Cic. in Parti.
Quid efficie
diu oratori.

tem Dialecticorum sunt, à quibus illa mutua-
tur orator, cum docet: Verum cum huic effi-
ciendum sit, non solum ut doceat, quod propri-
um est Dialecticorum, verum etiam ut dele-
ctet, & permoueat, illustrior est oratorum or-
natioque confirmatio, quam ieiuna illa Diale-
cticorum argumentatio, cui tamen Rhetores
omne orationis robur acceptum ferunt, si quid
argumentis aut probare volunt, aut reprehende-
re. Hinc illa profecta sunt de argumentatione
Rhetorum precepta, qui tradiderunt breuissimam
rationationem tribus constare partibus, qua
Dialecticorum propria est, longissimam quinque,
mediocrem quatuor. Quinq; partes numerant.
hoc ordine: propositionem, id quod ad probandum
assumitur: mox rationem, qua probatur id quod
propositum est: tum confirmationem rationis,
seu comprobationem: deinde exornationem,
que locupletanda rei gratia adhibetur: po-
stremo complexionem, qua breuiter collectis
argumentationis partibus propositionem con-
cludit. Exempli causa, propositio sit: Optima
primum sunt discenda: Ratio, quoniam pri-
ma etas ut docilior est, ita & tenacius, que
percepit, retinet: Confirmatio, quia vacuum
adhuc est ingenium curis, necdum vitijs oc-
cupatum: Exornatio, quemadmodum enim vacua
tabule facilius quiduis inscribitur, mol-
lique cera imprimitur, & quo semel est im-
buta

De syllogif-
mo seu ratio-
cinatione, e-
iusque parti-
bus.

buta recens seruabit odorem testa diu: sic te-
ner animus & facilius optima percipit, & fi-
delius retinet, &c. Complexio, Optima igitur
primum ac statim sunt discenda. Quin-
quepartita rationationis nos in Dialecticis
etiam meminimus, & eius partes ita nume-
rauimus, ut exornationis loco posuerimus
assumptionem, in qua illud quoque admonui-
mus, quod hic repetendum est, non teneri sem-
per illum ab arte prescriptum ordinem, sed
persape mutari, nec semper quinque partes
requiri, sed ex paucioribus constare posse,
ipsumque argumentationis initium plerum-
que ab assumptione duci, interdum etiam à pro-
batione, nonnunquam ita concludi, ut in v-
num conducantur & propositio & assumptio.
Duplex est locorum tractatio, una genera-
lis & communis, qua ad nullum causa genus
respicit, qua propria dialecticorum est. Altera
specialis, qua loci quidam ad vnumquodq;
genus à Rhetoribus accommodantur. Sunt e-
nim certa quedam in singulis causarum generi-
bus precepta confirmationis tradita, velut in
demonstrationibus tria honorum genera, &c.
in deliberationibus, honestum, utile, &c. in
iudicijs ad coniecturam confirmandam voluntas,
facultas, &c. in definitiuo statu loci definiendi:
in qualitate partes iuris, &c. ex quibus re-
futandi quoque ratio petenda est. Quibus autem
modis

De duplici lo-
corum tra-
ctatione.

Confutatio.
Lib. 1. de in
uerbe.

modis aduersarij confirmatio aut diluatur, aut infirmetur, aut eleuetur, Cicero in Rhetoricis docet his fere verbis: Omnis argumentatio reprehenditur, si aut ex his que sumta sunt, non conceditur aliquid unum piurane, aut his concessis complexio ex his confici negatur, aut si genus ipsum argumentationis vitiosum ostenditur (veluti cum docemus falsa esse pro veris assumpta) aut si contra firmam argumentationem alia aequè firma aut firmitior ponitur. Hac pluribus explicantur à Cicerone, lib. 1. de Inuēt. & lib. 2. Rhetor. ad Heren. & à Quintilian. lib. 5. cap. 13.

De Peroratione.

Perorationis
partes duae:
Enumeratio,
quae ad me-
moriã spectat
& Affectus,
qui ad animi
commotionem

PERORATIO est extrema pars orationis, seu artificiosus orationis exitus, qui constat fere vel enumeratione, vel affectibus. Enumeratio est breuis potissimum argumentorum repetitio, qua redeat in memoriam auditor, quid per totam orationem dictum sit, totamque summam causam denuo cognoscat. In hac obseruandum est, ut summa quaeque repetamus, & non partes partium retexamus. Affectibus utemur hoc loco vehementioribus illis, ad impellendos auditorum animos, quibus moueantur vel ad amorē & odium, in laudibus & exhortationibus: vel ad indignitatem in vituperationibus, dehortationibus, & accusationibus: vel ad misericordiam

622

in defensionibus. Miseratio ad mouendam iudicum mentem reo necessaria est, indignatio accusatori. Has partes Cicero perorationi subiecit, enumerationem, indignationem, & questionem. Cornificius enumerationem, commiserationem, & amplificationem, qua vehementer aliquid vel exaggeratur vel extenuatur, quae per locum communem sumitur instigationis auditorum causa. Seruandum hoc in epilogis praecipitur, ut breues sint, ne vel inflammatus iudex refrigescat, vel miseratiōe motus, alio se animo & cogitatione conuertat, tum ut acres sint, & quasi aculeis quibusdam animos pungant.

De generibus Caularum.

TRIA caularum genera, demonstrationē, deliberationem, & iudicium, supra definiimus, ad quae referri potest, quicquid oratione suscipitur explicandū. Primi generis sunt laudatio vel vituperatio personarum: factorum, & rerum, praeterea gratiarum actio, expositio historica, cuius est & utilis imprimis & iucunda lectio, gratulatio, lamentatio, commemoratio beneficiorum, &c. Additum est huic didascalicum seu didacticum genus ab ijs, qui latius hoc causae genus patere volunt, ut nō tantum finitam complectatur questionem, sed ad infinitam etiam extendatur, & ad quamcunq; rem propositam, de qua diseri via & ratione possit.

Lib. 1. de In-
uentione
Ad Heren.
lib. 1.
Amplificatio

Quae contine-
antur genere
demonstrati-
uo.

Plato in So-
phiste, teste
Quint. lib. 3.
cap. 4.

possit. Hoc genere continentur theses seu loci communes, & simplices & copulati, quorum tractationem Orator à Dialectica methodo accipit. Eam rationem Cicero in Officijs sequutus est. Et quoniam singulorum generum fines indicauimus, statnatur & huius generis finis, cognitio. Nominatum est genus demonstratiuum ex eo quod quale sit aliquid demonstrat, vel laudando, vel vituperando, vel narrando, vel docendo. Alterum causæ genus continet suasionem, dissuasionem, exhortationem, debortationem, petitionem, conciliationem, consolationem, commendationem, &c. Tertio generi subiiciuntur accusatio, defensio, exposulatio, exprobratio, comminatio, purgatio, deprecatio, aliaque similia. In iudicia & deliberationes interdum demonstratio incidit, ut in Orationibus Ciceronis pro Calio, pro Archia, pro Pompeio: Item in Pisonem, Oppianicum, Catilinam, Græcorum vanitatem. Ac vix vlla Ciceronis atque aliorum etiam Orationum oratio reperietur, in qua nõ tria illa causarum genera, aliqua ex parte liceat inuenire. Et tamen unaquaque oratio suo generi tribui possit, ut ea que pro lege Manilia dicta est, & ea que in Salustium, demonstratiua. At ea que pro lege agraria, aliaque similes ad populum, vel ad Senatum, deliberatiua. Ea verò que pro Milone, que contra Verrem, atque

Quæ referuntur ad deliberat.

Quæ ad iudicia.

Demonstrat. in alia genera incidit.

alia

alia ad iudices Orationes, iudiciali sint attributa.

De Demonstratione personarum.

Demonstrationis finem esse diximus honestatem. Cicero in hoc genere ad personarum dignitatẽ omnia refert, scribit, quo continetur laudatio vel vituperatio personarum, ut Augusti, Helena, Neronis: Factorum, ut Sceuola, Coclitis, Lucretia: rerum, ut eloquentia, agricultura, pacis, belli, &c. Huc referuntur descriptiones animantium, monstrorũ, regionum, urbium, arcium, domorum, locorum, temporum, tempestatum, conuiuiorum, pompariũ, fluuiorum, fontium, plantarum. In demonstratione personarũ exordia liberiora sunt, quàm in deliberatiua & iudiciali. Nam in his natura causarum diligenter inspecta facile suppetabit exordium. In hoc genere exordia beneuolos, attentos, & dociles faciunt, ac sepè ab aliquo ducuntur affectu, velut à querela, à gratulatione, similibusque, à studio, & officio. Nulla ferè narratio est, qua si inciderit, breuis erit. Propositio & partitio ostendunt, quibus, & quot de rebus, & quo ordine simus dicturi. Loci confirmationis in hoc genere magis ad ornandum & amplificandum, quàm ad probandũ adhibentur, qui perpetua quadam narratione continentur, qua constat virtutum & honorũ que ad imitationem & admiratio-

Lib. I. de Orat.

Genus demonstratiuũ personarum.

ncens

nem proponuntur, amplificatione, vitorumq;
 & malorum qua fugienda sunt vehementer
 vituperatione. Suntque hi, patria, parentes,
 bona animi, corporis & fortuna, ut ingenium
 & indoles, forma, opes, educatio, adolescentia,
 iuuentus, senectus, res gesta, mors, & qua
 mortem sunt consecuta. Ac primum quidem
 persona laudari solent ab ijs, qua vitam ante-
 cesserunt, veluti à natione, patria, parenti-
 bus, maioribus, quorum & nobilitati respon-
 disse, & ignobilitatem illustrasse pulchrū est:
 dedecori fuisse, turpe. Hoc loco res praeclarè
 à maioribus gesta proferantur. A prodigijs &
 miraculis, si qua natalem antecesserint. Dein-
 de ab ijs qua in vita euenerunt, velut à nomi-
 ne, à bonis corporis, ut forma, ab educatione,
 in qua spectatur ingenium puerile & indoles,
 docilitas, institutio atque cura parentū & pra-
 ceptorū. Bene honestèque educatum esse, lau-
 dabile est. In adolescentia spectantur mores,
 & laudatur studiū virtutis & sapientia. Hic
 dicendum est, quomodo vitam egerit, apud
 quos, quibus vsus praceptoribus, quibus a-
 qualibus, quibus studijs, quibus artibus dele-
 ctatus. In iuuentute commemorantur, vita
 genus, conditio, fortuna bona: laudantur fa-
 cta praeclarè, prudenter, iustè, fortiter, mo-
 deratè, idque tum publicè tum priuatim.
 In senectute, consilium & pietas. In morte,

con-

estantia & fiducia. Partiri licebit narratio-
 nē huius partis in bona animi ac morū, in cor-
 poris & fortuna, inter qua solā animi bona ve-
 rā merentur laudē, ut indoles & bonitas natu-
 ra, docilitas, celeritas ingenij, memoria, erudi-
 tio, probitas, integritas, pietas, humanitas, be-
 nignitas, moderatio, prudentia, & cetera virtute-
 res: In quibus explicandis sequemur aut etatis,
 aut rerū gestarū ordinem, qui maximè proba-
 tur, ut quid puer gesserit, quid adolescens, quid
 iuuenis, quid vir, quid senex: qualis fuerit in
 patriā, in parentes, in vxorē, in liberos, in ami-
 cos, in collegas, in ciues, in peregrinos, &c. aut
 virtutū distributionē, in qua cōmemorandum
 est qua fide fuerit, qua beneuolentia, qua con-
 tinentia in summis opibus, qua fortitudine in
 rebus aduersis, qua moderatione in magistratu
 gerendo, qua iustitia, qua prudentia, &c. Sed
 hic cauendū est ne longius ab historico rerum
 ordine recedamus. Corporis bona, ut forma, va-
 letudo, vires, velocitas: & fortuna, qua sunt
 externa bona, ut genus, honores, auctori-
 tas, amicitia, liberi, propinqui, & qua sunt ge-
 neris eiusdē, idēo laudantur vel vituperantur,
 non quod habuerit quis ea, sed quod ijs rectè
 vel malè sit vsus. Postremò laudes sumuntur ab
 ijs qua post mortē extiterūt, ut ab honoribus,
 à popa funebri, à fama, à literarū monumētis.
 Vituperaturus, omnia in contrarium torque-

Bonū dicitur
 quod vt pro-
 futuruū expecti-
 mus: malum,
 quod vt noci-
 turū fugim⁹.
 Oportanda cor-
 poris & for-
 tuna bona,
 sed animi
 laudanda.
 Vera laus vir-
 tuti debetur,
 sine qua ni-
 hil laudari
 potest. 2. de
 Oratore.
 Vide Cic. Par-
 tit. de distri-
 butiōe virtu-
 tū & honorū
 Sed absolutio
 re honorū &
 virtutū ac vi-
 tiorū cogni-
 tionē ex Ari-
 sto. Ethic. &
 Cic. libris de
 Officijs acci-
 pies, qua lau-
 dantū & vitu-
 perantū neces-
 saria est.
 Bona corpo-
 ris.
 Bona fortu-
 na.

C bit

bit, referetq; generis humilitatem, malā adu-
 cationem, &c. docebit illum esse, & natura &
 fortuna bonis abusum, sceleratē vixisse, & im-
 piam obiisse mortem. Cōfutatō rariū incidit.
 Si tamen occurrit aliquid inter laudādū quod
 reprehensione dignum sit, id vel defendendum
 erit, vel excusandum: ut laudaturus Dauidem
 prophetam, adulterium cade cumulatū excu-
 sabit. Perorationibus utemur breuibus, & vel
 ad imitationem, vel ad gratulationem audito-
 res excitabimus in letis, aut in tristibus consō-
 labimur, miserationeue permouebimus, vel tur-
 pitudinem detestabimur.

De demonstratione factorum.

IN hoc genere eadem est, qua in superiore
 fuit exordiendi ratio. Narratione rariū uti-
 mur integra, nisi fortē nobis dicendum esset a-
 pud eos, quibus historia facti non satis esset no-
 ta, sed huius loco ferē propositionem adhibe-
 mus, qua summam rei breuiter complectitur.
 Ea per comparationem proponi solet hoc ferē
 modo: Inter omnia fortitudinis exempla, pra-
 clarissimo illi Horatij Coelitis facinori iure
 dandus principatus videtur. Id splē didius ef-
 ferendum est. Deinde subiycienda orationis
 partitio. Confirmationis loci deliberatiuo gene-
 ri sunt communes, honestum, utile, iucundum,
 possibile. Ad honestum referuntur decorum,
 fas,

ita facta lau-
 damus,
 Honestum a
 rei natura pe-
 titur, cetera
 ferē a circū-
 stantijs.
 Ad honestū
 referuntur,
 decorum, a-
 quum, glorio-
 sum, &c.
 Utile.
 quod non propter se, sed propter fructum &
 commodū expeditur. Utilia maximē sunt ea,
 que ad vitam tuendam, & salutis conserva-
 tionem spectant: proxima sunt, que ad augen-
 dam rem familiarem. Sunt utilia quaedam cū
 honesto cōiuncta, ut gloria, dignitas, amicitia,
 & que sunt similia. Adijciuntur huc: Tu-
 tum, quod positum est in tuenda incolumitate.
 & sua & suorum. Iucundū, quod aut animū,
 aut corpus, aut vtrunque delectat. Dynaton,
 quod possibile vocant, id dicitur, quod fieri
 vel esse natura potest, id quod non potest,
 ἀδύνατον, impossibile. Contingens, quod eue-
 nire solet. Necessarium, vel quod aliter fieri
 non potest, vel, ut ait Cicero, sine quo salui li-
 berius esse non possumus: hoc deliberationem
 habet, illud non habet. Facile dicitur, quod
 vel nullo vel non magno labore, sumtu, mo-
 lestia, quā breuissimo tempore confici po-
 test.

Tutum.

Iucundum.

Possibile.

Impossibile.

Contingens.

Necessarium.

Cic. in Parti.

§c. 2. de In-

uentione.

Facile.

Vide lib. 3.
 Rhetoric. ad
 Heren. & li.
 2. de inuent.
 Deliber.) Ut
 enim facien-
 da suademus.

Difficile.
Spes.

De locis com-
munibus.
Locus cōmu-
nis est, quæ rē
laudatā vel
vituperatam
amplificat,
demonstrata
iam argumē-
tis causā, tan-
quam in cam-
pū quendam
excurrens.

Ratio collige-
di locos com-
munes.

test. Hunc locum probant attributiones, tem-
pus, occasio, modus, instrumentum, locus, &
alia quedam. Contrariū est difficile. Spes con-
sequendi id quod arduum videbatur, facit, ne
languescat animus. Hic frequenter incidunt
loci illi cōmunes, quibus aliquid in alterutram
partem, vel attollitur vel deprimatur, cum
in ea quæ reprehendimus, verbis acribus &
sententijs vehementioribus inuehimur, eaque
rursus quæ placent extollimus & predica-
mus. veluti si quem laudes à iuris studio, locus
cōmunis erit, quantam adferat utilitatem hu-
mane societati iuris cognitio. Si Coclitis forti-
tudinem, quàm necessaria Reip. Romana fue-
rit. Sunt hi loci non tantum virtutum & vi-
tiorum, sed aliarū etiam rerū, de quibus in vi-
ta communi & literarum tractatione dici so-
let. In omni doctrina genere plurimum pro-
dest præcipua complecti capita, quibus artis
summa breuiter contineatur. Non caret tamē
etiam utilitate studium colligendi sententias,
& memorabilia scriptorum dictū. Habent e-
nim testimonij pondus à viris magnis prodita
sententia. De hac annotandi ratione Rodolph.
Agricola epistolam scripsit, & alij nonnulli
ad studioform utilitatē præcepta quedam de-
derunt. Sunt autem loci: Ratio, artes, virtu-
tes, vitia, affectus, æconomia, coniugium, poli-
tia, magistratus, lex, mos, bellum, pax, vita,
mors,

mors, etas, forma, fortuna, opes, honores, aliquo
plurimi, ab alijs ordine collocati. Adhiben-
tur hi quidem extra causam, sed qui causæ ad
iuncti illam reddant illustriore. Quare cauē-
dum est, ne videantur affectati & alieni, tan-
quam panni quidam ab inepto temerè assuti.
Quoniā autem præter honestū, quod à natura
petitur, ceteri loci ferè ducuntur ab attributi-
onibus, quas vulgo circumstantias appellari di-
ximus, de his quoque breuiter explicemus. Cir-
cūstantia nominata sunt, propterea quòd
rem ipsam circumstant. Ea Latine vocantur,
quæ sunt personis & rebus attributa, quibus
causā probabilior & magis perspicua reddi-
tur: à quibus Hermogenes omnia duci argu-
mēta scribit. Earū vsus ad amplificationes con-
fert plurimum. Obseruantur non solum in de-
monstratione factorum, in quibus explicandis
considerari maxime debent, sed in alijs etiam
causarum generibus diligētè spectanda sunt,
ac potissimum sex: persona, res, causā, tempus,
locus, & modus, ad quem facultas & instrumē-
ta referri possunt, de quibus ita queri solet:
Quis, quid, vbi, quādo, quomodo, quamobrè:
Persona spectatur his ferè modis, nomine, nati-
one, patria, genere, dignitate, fortuna, corpore,
institutione, moribus, victu, arte, conditione,
habitu, vultu, incessu, oratione, affectu, &c.
quæ sunt attributa personis, explicata etiam à

De circum-
stantijs.

Attributiōes
causam pro-
bant.

Personæ at-
tributa sunt
animi, corpo-
ris, & fortu-
næ bona.

Nam locus, tempus, causa, & modus rei attributa sunt,

nobis in Tabulis Dialecticis, sub capite de locis personarum. Res ita consideratur: an illa potuerit ab illo homine, illa causa, illo loco, illo tempore, illo modo fieri. Hac enim ratione circumstantia omnes inter se coniunguntur: Causa, ut ira, lucrum, ebrietas, amor, misericordia, &c. Tempus, ut die, noctu, die festo, profesto, fasto, nefasto, &c. Locus, ut in templo, in lupanari, in sylua, &c. Modus, ut clam, palam, violenter, impotenter, insidiosè, imprudenter, casu, &c. Eodem & facultas refertur & occasio, qua tempori subijcitur. In exemplo quod modo posui sic quæri potest: Quis? Horatius Cocles solus sustinuit. Quid? Totum hostium agmen. Ubi? In ponte sublicio. Quando? Bello Hetrusco hostibus in urbem irrumperere conantibus. Quomodo, & qua occasione? Occupato primo pontis aditu, modo singulos prouocans, modo increpans omnes impetum hostium retardauit, donec post tergum suum pontem videret abruptum. Quibus auxilijs? Incredibili sua tantum fortitudine, & indefatigabili pugna. Quæmobrem? ne totius imperij Romani fortuna semel uno momento corrueret. Confutatio raro incidit, quod certa, non ambigua laudentur. Peroratio breui enumeratione colligit insignia aliquot eius facinoris comoda: & affectus mouet, quos in demonstratione persona diximus. A contrarijs locis factorum vituperatio ducitur.

De

De Demonstratione rerum.

IN demonstratione rerum, veluti pacis, eloquentia, historia, &c. exordia tractantur, ut ante docuimus. Sapè ducuntur ab insigni aliqua laude eius rei, de qua dicendum est. Nonnunquam omisso diligentiori exordio, propositio, qua narrationis loco profertur, adhiberi per commendationem solet in hanc ferè sententiam: Nulli scriptores melius de rebus humanis meriti sunt, quam y, quorum studio res geste superiorum seculorum memoria prodita sunt. Huic partitio succedit. Confirmatio laudes refert. Argumenta laudum sumuntur ex locis, honesto, utili, iucundo, possibili, &c. Honestas antiquitatem, originem, inuentores, & rei dignitatem ac præstantiam completitur. Huc loci dialectici referuntur, causa efficientes, & ipse rerum definitiones, ex quibus laudis ratio omnis ducitur, ut si philosophiam laudans voces donum Dei. Utilitas & usus comoda rei profert, continetque locos Dialecticos, effecta, fines, partes, &c. Circumstantiarum hic quoque habenda ratio est: docebitur enim, quibus, quando, ubi, cur utile sit. Quando facilitas laudanda sit, aut contra difficultas, prudens orator considerabit. Confutatio iisdem quibus confirmatio locis vititur, & que ab aduersarijs vel obiecta sunt, vel obijci poterat, diluit. Peroratio potissima colligit argumenta,

Tractatio honestatis & vultus.

C 4

E

De locorū de
mōstratione.
Laus regionū

*& affectus mouet. Atque hac quidem lau-
dationi proposita sunt. Vituperatio vero con-
trarijs ex locis constat, quibus ostendendum
est, rem inhonestam esse, inutilem, iniucundā,
non necessariam, &c. Ad eundem ferē modū
loca laudantur, ut regiones, vrbes, domus, a-
gri, montes, fluuij, fontes, aliaque multa. Re-
giones laudantur ab antiquitate & primis cul-
toribus, ab amplitudine, situ, principibus, vr-
bium frequentia, fertilitate, tuto itinere, forti-
tudine bellica, humanitate, studijs, aeris cle-
mentia ac salubritate, &c. Vrbes quoque lau-
dantur ab antiquitate, origine, situ, conditori-
bus, munitionibus, principibus, Reip. legibus
& institutis, à populi frequentia, ab ingenijs
& studijs, à fortitudine & urbanitate, à do-
morum elegantia, vicorum latitudine & mun-
ditie, à variarum rerum copia, à cali temperie
& amœnitate, &c. Flumina laudantur ab or-
tu, scaturigine copiosa, velocitate, colore, a pis-
cium generibus & multitudine, ab alijs flu-
uijs quos recipiunt, à locis quæ alluunt, à na-
uium frequentia, & alijs comoditatibus. Do-
mus laudantur ab area, atrio, amplitudine, fi-
gura, materia, cubiculis, penetrabilibus, à situ &
prospectu, ab horto, à puteo vel fonticulo, &c.*

Laus vrbū.

Laus flumi-
num.

Laus domo-
rum.

Laus agrorū.

*In agrorum commendatione spectari solēt hac:
amœnitas loci, fertilitas, & vbertas frugū &
fructuum, varietas pomorum, arborum & her-
barum*

barū genera, cultura, & prædia, &c. Montes Laus monti-
laudantur à magnitudine, à radicibus, à mi-
raculis, & prodigijs, & rebus memorabilibus,
à frugum vbertate & copia. *Dictio seu phra-* Dictio gener-
sis generis demonstratiui libera est virtutem
prædicans & exornans: *Deliberatiui grauis* nis demonstra-
ac prudens: *Indicialis vehemens & conci-* tui. delib. &
tata. iud.

De genere deliberatiuo.

*Deliberationis finis est utilitas, eaque cum
honestate coniuncta, vel ut Antonio apud* Lib. 1. de O-
Cice. & Quintiliano placet, dignitas. *Ex tri-* rat.
bus illis statibus, de quibus infra dicemus, an Lib. 3. cap. 10.
sit, quid sit, quale sit, duo ferè in deliberatio- Inlit.
nes incidunt, an sit, & quale sit, ut, sintne di-
scenda litera Græca. Et, sintne honesta, utiles,
necessaria, &c. Illud quoque spectari maximè
solet, an fieri possit, & an fieri debeat, de quo de
liberatur. Itemque, an expediat, & ut expe-
diat, an huic, hac ætate, hoc tempore, &c. Ex-
emplis hoc genus est potissimum illustrandum.
Nam futura è præteritis certius colliguntur,
& aliena fortuna successu audientium animi
vel demittitur, vel eriguntur. Tractatur exor-
dio, narratione, propositione, caterisque parti-
bus. Exordio, semper aliquo utendum est. *Quintili. lib.
3. cap. 8.*
Nec enim abrupta placere potest oratio, nec
vnde libuit, incipere licet. Hic tamen breuiora
solent esse principia. In senatu & in con-

cionibus eadem est ratio, quæ apud iudices, conciliandæ beneuolentiæ. hanc orator à sua persona captabit, si dixerit, se nulla cupiditate, nullo metu, nullo odio, aliouè quopiam affectu adductum. In publicis consilijs docilitas est necessaria. Priuata consultationes non videntur egere conciliatione, quòd ei quisque conciliatus est, quem consulit. Non solum autem hic sumuntur exordia ab officio persona, verum etiam à necessitate vel utilitate rei, à periculi magnitudine, & ab alijs rebus. In hoc genere moderatus orationis ingressus probatur. Narrationem priuata quidem deliberatio nõ admodum requirit, sed conciones postulant. Tum demum verò narramus, cum gestum aliquid erit, ex quo nostra deliberatio nascitur. Ut pro lege Manilia narrat Cicero, Bellum geri cum potissimis regibus, vnde nascebatur consultatio de imperatore deligendo. Narrationis igitur loco propositione per amplificationem elata vtemur, quæ nunquam omitti potest, ut pacem suaseri, paucis proponemus, nos de pace humane societatis conseruatrice consilium daturos prodixisse, &c. Partitio rerum ordinem de quibus dicturi sumus ostendit. Confirmationis loci sunt: honestum, utile, iucundum, possibile: ad quos, ut ante dictum est, reliqui referri possunt. Atque hi quidem in exhortando adhibentur. Dehortationes con-

trarijs

trarijs locis constant, turpi, pernicioso, molesto, difficili, periculoso, &c. Honestas sumitur ex legibus, & natura, & virtutum descriptionibus, quæ pertinent ad locos Dialecticos, ex definitionibus & causis efficientibus. Huc fama & infamia referuntur, quæ plurimum in deliberando valent. Utilitas & facilitas exaggeranda sunt. Incõmoda, & quæ difficilia videbuntur, attenuanda erunt. Spectatur autem facultas tum in viribus ingenij, corporis, & rerum externarum, veluti amicorum, opum, dignitatis, autoritatis, &c. in circumstantijs temporis, loci, modi, &c. Necessarium reliquis omnibus violentius urget, & ad utilitatem à Fabio refertur, itemque à Cicrone in partitionibus oratorijs, ut sit necessitas utilitas necessaria, sine qua salui liberique esse non possumus. Duplex enim est necessitas, ut idem Cicero scribit in secundo de Inuentione libro: vna simplex & absoluta, quæ non cadit in deliberationem: altera cum adiunctione, siue exceptione, siue conditione, quæ vel grauiorum metufaciendũ aliquid proponitur, vel honestati, incolumitati, aut etiam comoditati consulendum, de qua hic loquimur: ut si necesse dicas esse decedere urbem, nisi fame perire malint: necesse liberare socios, si dignitatem retinere, si vitam conseruare volumus. Consultatio diluit, quidquid ab aduersario possit obijci. Peroratione

Necessarium
in deliberationem
cedit.

tione

tionecolligit. Orator quæ firmissima sunt, rerumque gestarum exemplis, quæ plurimum in hoc genere valere diximus, hortatur & affectus mouet. Huius generis exempla passim obuia sunt in poematis & historijs, & in epistolis. Unus Linius multa suppedabit. Cicero Philippica 7. suaforis & dissuasoris partes agit. Suadet bellum contra Antonium: Si pace frui volumus, inquit, bellum gerendum est: si bellum omittimus, pace nunquam fruemur. Dissuadet pacem, quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest. His tribus argumentis absoluta dissuasione perorat his verbis: Nolite igitur velle quod fieri non potest, & cauete per deos immortales, P. C. ne spe praesentis pacis perpetuam pacem amittatis.

De genere iudiciali.

FINIS generis iudicialis, ut ante diximus, est aequitas. Partibus orationis hoc genus consistat ijs, quibus omnis perfecta oratio. In exordio benevolentiam aut à nostro officio, aut ab eius pro quo dicimus commiseratione, aut ab aduersarij qui periculum innocenti facessat inuidia, aut à iudicis persona ducimus. Attentio magnitudinem causæ commemorat. Docilitas perspicuitatem & breuitatem pollicetur, ac summam causæ indicat. Narratio rem gestam exponit, multis passim suspicionibus tanquam seminibus argumentorum sparsis, quam inde

ducemus, unde causa nostra maximè sit verisimilis, & usque eo prosequimur, dum id incidat, quod in controuersiam est adductum. Ex narratione quæstio, seu status, seu propositio ducitur, quæ causa commemorationi statim succedit, quod confirmationis omnis caput est. Confirmationis loci pro statu varietate sunt diuersi. Refutatio aduersariorum sententiam reprehendit. Peroratio propositionem & argumenta potissima repetit, & affectus mouet, quibus aut ab accusatore iudex inflammetur, & odium reo concilietur: aut à defensore ad misericordiam flectatur. Cum autè in hoc genere varij sint, ut modo dictum est, pro diuersis statibus loci: quid sit status ostendamus. Statum seu constitutionem Rhetores

Status seu
constitutio.

vocant id, de quo controuersia est, caput siue summam causæ, ac totius orationis veluti scopum, ad quem omnia debent argumenta dirigi. Neque verò solum in iudicijs spectatur status: sed in alijs etiam causis animaduerti potest, ut in demonstratione, sitne laudandum aliquid aut vituperandum: in deliberatione, sitne utile, honestum, necessarium, possibile, facile, &c. Sed hinc diligentissime debet obseruari status, id est, quod orator præcipuè sibi obtinendum, & iudex spectandum maximè intelligit, & velut cardo, in quo tota causæ vertitur, quem nisi primum inueniat orator,

mul-

Cōiecturalis.
An sit factū.
An futurum.
An fiat.

multa in argumentando aut aliena, aut inutilia, aut ipsi etiam nocitura dicitur est. Status triplex est, Coniecturalis, cum queritur an sit factum: finitivus seu legitimus, cū quid sit factum: & iuridicialis, cum quale sit queritur, qui status qualitatis appellatur, & iurēne an iniuria sit factū. Nascitur status ex intentione accusatoris, & depulsione rei: quorum ille crimen infert, hic diluit ac propulsat, vel inficiando, vel desiniendo, vel iure factum defendendo. ut, occidisti Atiacem Ulysse. non occidi. Status, an occiderit? Fecisti sacrilegium. non sacrilegium, sed furtum feci. Status, quid fecerit? Illud coniectura, hoc finitione tractatur. Interfecisti Clodium Milo, interfeci quidē sed iure. Status, an iure occiderit? Reperto statu querenda sunt ratio & firmamentum. Ratio τὸ ἀρτιον id appellatur, quod criminis depellendi causa reus adfert, quod nisi attulerit, nullum erit iudicium. Firmamentum est id, quod continet accusationem, & σὺνέχων græcè dicitur, infirmatio rationis allata, iam ex ratione & firmamento κενώμενον existit, seu iudicatio, siue quæde re agitur. Exempti causa. Intentio sit: Sacrilegus es: Depulsio, non sacrilegus sed frater seu questio, quid sit, quove nomine appellandus? Ratio: Rem enim profanam sustuli redditurus quadruplum. Firmamentum: sed

Ratio.

Firmamentū.
Vide Parut.
Cic. lib. 1. de Inuēt. & Cornific. ad Herennium.
Iudicatio siue qua de re agitur. Cic. in Topic. siue disceptatio. in Parut. illud in quo quasi ceta-

ex

ex ade sacra depositam pecuniam surripuisti. Iudicatio: Sacrilegium ne fecerit an furtum, qui profanam pecuniam ex ade sacra sustulit? Item, Intentio est: Occidisti Clodium. Depulsio: Occidi, sed iure. Status. Iurēne id an iniuria fecerit? Ratio: Nam insidiatorem ius est occidere. Firmamentum: At hominem indemnatum occidere tibi non licuit. Iudicatio: An iure Milo insidiatorem Clodium indemnatum occiderit? Plura autem possunt ad unicam rationē adferri firmamenta, & ad unū firmamentum plures cause. Sed in coniecturali statu nec ratio nec firmamentum queritur, sed ex intentione & depulsione iudicatio constituitur, quæ eadem erit status & questio. In unaquaque oratione quamlibet longa, semper vnus aliquis ex omni argumentorum turba præcipuus syllogismus obseruandus est, in quo pars extrema quæ conclusio seu complexio dicitur Status est, ut in tabulis Dialecticis ostendimus: summionum verò, quas vulgus premissas appellat, ea, quæ manifesta est, & questioni fidem facit, ἀρτιον seu ratio nominatur: altera quæ controuersa est, & cui probando ratio adhibetur, κενώμενον Græcè, Latine iudicatio vocatur. Indicationis autem probatio σὺνέχων appellatur Græcè, Latine continens seu firmamentum, in quo vis omnis posita est confirmationis.

men est.
Quintil. lib.
3. Cap. vii.

In quaui oratione vnus aliquis obseruandus est præcipuus syllogismus.

De

De locis status coniecturalis.

STATVS coniecturalis duo sunt loci: *Voluntas & facultas, qui suspicionem probant, docentque & voluisse & potuisse eum qui accusatur, argumentis à circumstantijs personarum & rerū ductis. Voluntas qualitatem personae, & causam inducentem ad suscipiendum facinus complectitur. Huius causa loci duo sunt: Impulsio & Ratiocinatio. Ad impulsio- nem pertinent affectus temerario imperu ad maleficium excitantes, veluti ira, odium, amor vinolentia, Ut si dicatur Clodius odisse Milonem, & ob id extinctum voluisse, argumentum ab efficiente causa ductum est. Hic illa diligenter spectanda sunt, persona, natio, vita, integra aut corrupta, studia, natura, affectio animi, habitus corporis, fortuna, & reliqui loci personis attributi. Ad ratiocinationem referuntur, quaestus, praeium, spes commodorum, honorum, &c. vel euitatio incommodorum, infamiae, doloris, &c. Et hinc tanquam ex fine ducetur argumentum, si probemus profuturum Clodio fuisse Milonis interitum: Ex quo probabile sit, Clodii insidias posuisse: si doceamus illud quoque, alij nemini id bono praeterquam reo fuisse, aut alium neminem e- que perficere potuisse. Contra defensor negabit fuisse causam, si poterit: sin minus, eam vehe- menter extenuabit. Deinde iniquum esse di- cet,*

Voluntate & facultate dia-
lethici sine &
efficiente cau-
sam appellat.
Coniectura pe-
nitur à circum-
stantijs.
Voluntatis
loci.
Impulsio.

Ratiocinatio.

bet, eos, ad quos emolumenti aliquid pervenire potuerit, in suspicionem malefici vocari. Tum id aly quoque bono fuisse, aut alios quoque fa- cere potuisse. Facultatis loci sunt, signa & rerum circumstantia, quibus probatur suspicio. Signum est veluti dictum aut factum aut ece- dens vel consequens, vel cum ipsa re cohaerens, quod nocentes sequi ferè solet, ut mina, sica deprehensa, titubatio, trepidatio, pallor, rubor, & similia signa, quae saepe nocentes produnt. A signo antecedente Cicero probat Clodium insidias posuisse, non Milonem, quod ille expeditus in equo profectus sit, hic in rheda cum uxore & liberis. Circumstantia sunt, ve- lut locus, tempus, occasio, spatium, spes perficiendi, & celandi, modus, instrumenta, vires. Status coniecturalis dicitur etiam inficialis, coniecturalis quidem ab accusatore, quod is factum quibusdam coniecturis probet: à defensore vero inficialis, quod is inficietur & neget. Inficiationis autem idem sunt loci, qui confirmationis. Hic enim defensor singula accusatoris argumenta, quoad poterit, infirmabit, & vel voluisse, vel potuisse negabit, quod non eo sit ingenio, non ea animi impotentia, non ijs viribus aut opibus. Et quoniam de signis contenditur vel confirmandis, vel infirmandis, duo peculiare defensoris loci traduntur ad contrariam signorum interpretatione:

Facultatis lo-
ci signa &
circumstantia
Signa.

Circumstan-
tia.

Coniectura-
lis vnde di-
ctus.

Vnde infi-
cialis.

Peculiares de
fensoris loci.

D ab-

Absolutio.

Absolutio & inuersio. Absolutio est per quam signum vel causam contra nos allatam diluimus, & longè aliter ac aduersarius, interpretamur. Verbi causa: occidisti quia sepelivisti sepelivisti quidè, non ut factum celarem, sed ut à ferarum laniatu miseris & derelictum defendere.

Inuersio.

Inuersio signum inuertit, & quod contra nos est obiectum pro nobis facere docet, ut sepelivisti ergo occidisti, inuertitur sic: Imò si occidivissem, non sepelivissem. Communes sunt loci: à testibus, contra testes: à rumoribus, contra rumores: ab argumentis & signis, contra argumenta, &c. de quibus Cornificius ad Herennium, lib. 2.

De Statu finitio & legitimo seu legali.

Status finitio nis. Vide Cic Partit.

STATVS finitiuus dicitur, cum de facti appellatione queritur ut si quis rem profanã è loco sacro furatus neget sacrilegium à se factum, quòd nihil de rebus sacris attigerit, sed furtum esse velit: Accusator sacrilegium esse contendat, quòd è sacro abstulerit. Vel si quis in domo meretricia pro mæcho comprehensus neget se adulterium commississe, quamvis uxorem habeat. Res via & ratione Dialectica explicabitur. Dispositio & ordo orationis hic teneri potest: Exordium est, deinde narrandum factum, hinc proponendum, mox partienda oratio, tum nostra definitio confirmanda est, ut cum ipso facto congruens, & contra-

Dispositio status finitionis.

Vide. l. sacri legi. ff. ad legè sul. pecul.

ria defensionis ratio refellenda, si falsa, si turpis, si inutilis, si iniuriosa sit, &c. Postremò ad causam utiliter perorandum est.

De Statu Qualitatis seu Iuridiciali.

STATVS qualitatis est, quum factum esse constat, sed quale sit, & iurene an iniuria factum sit queritur: unde & iuris seu iuridicialis status appellatus est. Et quia de vi & natura & de genere negotij controuersia est, constitutio generalis etiam vocatur, ut si quis hominem quidem à se fateatur occisum, sed vel insidiatorem, vel furem nocturnum, vel proscriptum, &c. Sic à Milone Clodium interfectum esse constabat, sed iure interfectum insidiatorem Cicero probat. Partes eius sunt: Exordium, narratio, propositio cum partitione, confirmatio, confutatio, & peroratio. Confirmationis proprij sunt loci: reliqua pars est ex superioribus nota sunt. Confirmationi tribuuntur hi loci: natura, lex, (scripta vel diuina vel humana, tum publica tum priuata) consuetudo, æquum bonum, iudicatum, pactum. A natura seu naturali iure defenditur Milo, qui vi coactus, cum alterutrum ei faciendum esset, & aut occumbendum aut occidendus Clodius, sibi melius esse quam alteri maluit. A lege, Vim vi repellere licet, & insidiatorem occidere ius est. A consuetudine: licuit semper more patrio vim omnem à capite & vita propulsare. Ab æquitate seu equo bono:

Ius } Natu-
ra.
Scriptis
seu lex

Quid enim gladij volunt, si his uti nullo pacto liceret? quis tuto facere iter aliquo posset, obfidentibus vias sicarijs? Et bene profecto cum latronibus ageretur, si liceat impune grassari, nemine repugnante. A iudicato seu praiudicio: Sapè iudicum sententijs liberatus est, qui vi coactus necem latroni intulisset. Pactum in Miloniana non incidit. Pone convenisse inter creditorem & debitorem, ut si creditor intra biennium solutum non erit, ius ei sit greges debitoris abigere. Refutationis ydem sunt loci, qui confirmationis.

De duplici statu qualitatis, Absoluto, & Assumptivo.

DEFENSORI duplex status est, Absolutus, quum simpliciter quod factum est defenditur, veluti cum id quod obijcitur, iure factum esse dicimus. & Assumptivus, quum per se infirma est defensio, sed Assumpta re extranea comprobatur, veluti cum per se probari factum nequit, sed extrinsecus accersito colore iuuatur, & extenuatur crimen. Assumptivi status loci sunt quatuor: Concessio, Relatio seu translatio criminis, Comparatio, & Remotio criminis: Concessio dicitur, cum non defendit factum, sed postulat ut ignoscatur sibi reus. Concessionis dua sunt partes, purgatio & deprecatio: Purgatio est, cum reus consulto aut dolo se fecisse negat, factumque concedens cul-

Loci status
assumptivi,

Concessio.
Purgatio seu
exculatio.

culpam remouet. Ea diuiditur in necessitudinem, fortunam, & imprudentiam, quibus honesta aliqua facti excusatio continetur. Necessitudo, Necessitudo. est, cui nulla vi obsistit potest, ut cum se vi coactum fecisse reus fatetur, veluti tepestate, &c. In qua considerandum est, num per culpam in eam necessitudinem ventum sit, num quo modo vis illa vitari potuerit. tum si maxime necessitas fuerit, conueniat ne satis idoneam eam causam putari. Ad necessitudinem factum quoque refertur. Fortuna seu casus est, cum demonstratur aliqua fortuna vis voluntati obstuisse. Fortuna. veluti si quis adiecta poena, pecuniam certo loco soluturum se promiserit, & mature domo profectus vsque aduersis tempestatibus vsus ad diem praestitutam non venerit: hic casum & fortunam excusabit. Eadem hic sunt consideranda, qua de necessitudine praescripta sunt. Imprudentia. Imprudentia est, quum scisse aliquid is qui arguitur, negatur. ut si venatoris hasta in feram missa, in hominem inciderit. In hac quaeritur, utrum potuerit scire an non potuerit? Deinde utrum data sit opera ut sciretur, an non? utrum casu nescierit an culpa? Nam qui amore, vino, ira, vincitur: sui vitio videbitur nescisse, non imprudentia. Sic reiicientur illa: feci iratus, ebrius, amoris impotentia, &c. Ex conjecturali constitutione quaeritur, utrum scierit an ignorauerit, satis ne imprudentia

Deprecatio.

praesidij debeat esse cum factū esse constat. Altera concessionis pars deprecatio est cum simpliciter misericordiam is petit, quem peccasse & consulto fecisse constat. Exemplū est apud Ciceronem in oratione pro Q. Ligario. Huius rarus usus est in iudicio, nec adhiberi solet, nisi cum pro eo dicimus, cuius multa extiterint praeclara facinora, & qui Reipub. causa interdū pericula subierit. Sed in concione populi apud imperatorem vel senatum frequentius usurpatur. Ratio ignoscendi petitur ex his locis: Si plura aut maiora officia, quam maleficia constare videbuntur: si qua virius singularis aut nobilitas in supplice erit: si qua spes eū aliquando usui futurum ostendetur: si ille ipse supplex, mansuetus, misericors in potestatibus proberetur fuisse, si non odio, neque crudelitate, sed officio, & certo studio commotus deliquerit: si tali de causa alijs quoque sit ignotū: si nihil periculi eo dimisso relinqui videatur: nullā denique reprehensio vel suspicio mali. Relatio seu translatio criminis est, cum fecisse nos non negamus, sed coactos, aut aliorū peccatis laesitos dicimus, ut promissus, sed metu permotus. Orestes matrem interfecit, sed impia patri nece coactus. Maritus uxorem in adulterio deprehensam gladio transfixit, sed rei indignitate & acerbo dolore impulsus. Imperator militem occidit, quod in acie exclamauerit, vincimur.

Mi-

Relatio criminis.

Milo, Clodium insidiatorē, & qui Remp. vexabat. In hac specie queritur, verēne in aliū crimē transferatur: oportueritne in ea re peccare, in qua alius ante peccarit: oportueritne ante iudiciū fieri, &c. Accusator dicet, nō licuisse de indēnatis suppliciū sumere: defensor peccati atrocitatem proferet eorū, in quos crimē transferetur. Remotio criminis est, cū à nobis non crimen, sed culpam amouemus, & peccati causam vel in rē quampiā veluti legē, vel in hominē, cuius iussu fatemur esse factum, conferimus, ut Seruilius. Hala Sp. Meliū interfecit, sed Dictatoris iussu. Licitor in fontē percussit, sed praeepto consulis. Remotio criminis hoc à relatione differt, quod remotione totum penitus crimē tollitur, relatione minuitur dūtaxat culpa rei aliorū peccatis laesit. Partes orationis tam saepē repetita satis intelliguntur. Comparatio est, cum dicimus necesse fuisse alterutrum facere, & quod à nobis factum est, fatius fuisse fieri. Veluti si dux, qui iniquo loco deprehensus, impedimentis relictis exercitum fuga saluum educere, quam nulla spe victoriae confligere maluit, accusetur maiestatis. Hic querendum est fueritne satius, honestius, utilius: potuerit ne vitari, ne in eum locum veniret: & oportuerit ne ipsum iniussu eorum quorum fuit statuendi potestas, id facere &c.

Remotio criminis.

Comparatio.

Ex lib. 2. de Inuent.

D 4

De

De Controuersijs, ex scripti
interpretatione.

Constitutio
legitima, seu
status legalis.

AD qualitatem pertinere videntur controuersia ex legis aut scripti alicuius interpretatione, cum aut scriptum sit ambiguum aut contrarium, aut discrepans à scribentis sententia, quae referuntur ad statum legitimum seu legalem, cuius quinque formae sunt. Ambiguum, Scriptum & sententia, Scripta contraria, Ratiocinatio, Translatio. Praeter hos legales, Quintilianus omnes status rationales appellat. Legales erant quinque, si Translatio cum ceteris quatuor annumeretur, & Ratiocinatio, quae Syllogismum Graeci vocant, retineatur, pauciores erunt, si scriptum & voluntatem, ad ambiguum referri posse dicatur. Ex his sine controuersia tres ab omnibus ferè sunt recepti, nimirum, ambiguum, discrepantia scripti & voluntatis, & scripta contraria, quos auctore Cicerone in lib. 2. de Oratore, & in partitionibus oratoris rectius ad statum qualitatis, quam finitionis referimus, sicut & Translationem, quod haec iuris & iniuria partibus, qui sunt qualitatis loci, potissimum contineantur, quae tamen quibusdam status esse non videtur, quod non constituat, sed excludat potius actiones, ut autem. Nos eam tamè omittendam non putantes, postremam reliquis adiunximus. Ex ambiguo nascitur controuersia, cum scrip-

Status duplex
est, vnus in
ratione iuris
& aequitatis
positus ratio-
nalis, alter
in scripto le-
gitimus seu
legalis.

Tria sunt,
inquit Cic. in
Top. gna quae
controuersia
in omni scri-
pto facere pos-
sunt, ambiguum,
discrepantia
& voluntatis
scripta contra-
ria.
Idem in Ora-
tore omnia
ad ambiguum
& contrarium
e ferunt.
Status ambi-
gui.

ptum duas aut plures accipit sententias, quae vel ex verbi vel orationis ambiguitate colligitur: ut, Benedicite aquae supra caelos domino. Hic quaeritur à quibusdam, an supra caelestes orbis aqua sint. Quidam amico gallum legauit: post mortem eius, amicus seruū petit nomine Gallum: haeres autem se debere dicit. Lege qua traduntur à Dialecticis de homonymia & amphibolia. Dispositio: Exordium recitatio scripti sequetur, id deinde interpretabimur, ac docebimus, quod nos interpretamur, id perspicuum esse, & minimè absurdum, ac fieri posse honeste, rectè, lege, more, natura, bono & aequo: quod aduersarius interpretatur e contrario. Scriptum & sententia controuersiam faciunt, cum scriptoris voluntas à scripto dissidere videtur: vel cum pars altera scripto nititur, altera voluntate: veluti, si quod scriptum est, pug-nare cum aequitate, vel absurdi aliquid aut ambigui continere dicatur. ut: Quisquis inflixerit colaphum in dexteram maxillam, obuertet illi & sinistram, cupientiq; tunicam tibi detrahere, permittet & pallium. Et, Facilius est camelum per foramen acus trāsire, quàm diuitem in regnum Dei ingredi. Voluntas autem & sententia scriptoris ex aliorum locorum collatione constat. Lex erat, quae legatis ferro interemptis statuam decernebat: Seruius Sulpitius legatus ad Antonium missus in lega-

Dispositio sta-
tus ambigui.

Status scripti
& voluntatis.

tione, non ferro, sed labore legationis perijt,
 Huic Cicero illum honorem decerni volebat,
 in Philippicis. In confirmatione scripti hunc
 licebit ordinem sequi. Exordio recitatio
 scripti subiungetur, qua narrationis & pro-
 positionis loco fuerit. Argumenta sumen-
 tur primum à scriptoris collaudatione, dein-
 de à scripti recitatione, tum à collatione, quid
 iudicem sequi conueniat, utrum id quod di-
 ligenter perscriptum sit, an quod acutè ex-
 cogitatum: querendum, cur eam sententi-
 am, qua falsè ab aduersarijs scripto attri-
 buitur, homo diligentissimus exprimendam
 verbis non putarit: postremo proferentur ex-
 empla, & res iudicata, atque ostendendum
 est, quàm periculosum sit à scripto recede-
 re, præsertim cum dilucidè, breuiter, com-
 modè, & perfectè scriptum sit. Sententi-
 am probaturus exordietur, & scriptum re-
 citabit: deinde commodam breuitatem scri-
 ptoris laudabit, qui tantum scripserit, quan-
 tum necesse fuit: id verò quod sine scripro fa-
 cilè potuit intelligi, scribendum non putarit.
 Dicit calumniatoris esse verba & literas se-
 qui neglectu voluntate: deinde id quod scri-
 ptum est, non posse fieri, lege, natura, mo-
 re, aut æquo bono, qua tamen omnia scripto-
 rem voluisse quàm relictissimè fieri neminem
 dubitare: Contrariam sententiam dicet ini-
 quam

Dispositio sta-
 tus scripti &
 sententiæ.

quam, stultam, & cum superioribus & in-
 ferioribus collatam non constare, aut cum iu-
 re, legibus, & natura pugnare. Circumstan-
 tiarum semper habenda ratio est. Æqui-
 tas ex causis & effectibus colligitur. Contra-
 riorum scriptorum, ut contrariarum legum
 status existit, cum dua sententiæ, aut leges
 pugnare inter se videntur, aut casu aliquo
 colliduntur, veluti, si lex vnà iubere aut per-
 mittere videatur, & altera vetare. ut, Furi
 conuictus quadruplum restituat: Et, Fur sus-
 spendatur. Hic & accusator & defensor su-
 am vterque legè habet, qua se tueatur. Item:
 Parendū est magistratui. Etiamne si quid im-
 pium præcipiat? Hic repugnantia oritur. Re-
 conciliabimus illa superiora, si doceamus in iu-
 re civili noua lege veterem abrogari, vel ali-
 quid de ea derogari, sicut & lege speciali de
 generali. Scriptum quoq; ius consuetudini in-
 terdum cedere. Posteriora desinent pugnare. si
 dicamus, humanas leges diuinis cedere: Deiq;
 voluntati magis obedire nos quàm hominū o-
 portere. Dispositio orationis hæc erit. Exordi-
 endum: deinde recitandum: mox videndum
 est, num qua sit abrogatio vel derogatio: tum
 nostra legis expositio proferenda est, & per-
 specta circumstantiarum ratione, si fieri pos-
 sit, pugnantes conciliande sunt. si non possit,
 altera penitus reiicienda est, ut inhonestæ,
 ini-

Contrariarū
 legum status.

Dispositio sta-
 tus contraria-
 rum legum.

iniqua, inutilis. Quod de legibus, inquit Fab. Quintilianus, dico: idem accipi volo de testamentis, pactis, stipulationibus, omni denique scripto, idem de voce. Ratiocinationis status est, cum res, qua propria lege non est comprehensa, ex alijs legibus propter similitudinem iudicatur. Sed hic videndum est, num ea res similis sit ei, de qua queritur, an dissimilis: & que sint eius dissimilitudinis cause: num ex alio aliud necessariò colligatur. Qui parentem interfecerit, parricida est, quid si matrem? aut etiam quemvis propinquum? Cic. in Topicis: Quoniam usus auctoritas fundi biennium est, sit etiam adium. At in lege ades non appellantur: Hoc est, quoniam fundum biennio vsucapi lege permixsum est, vsucapiantur & ades biennio. Translationis seu commutationis status est, cum reus litem defugiendo, aut tempus, aut accusatorem, aut iudices mutandos dicit, negatque debere se, videlicet accusari apud hos iudices, hoc tempore, hac lege, hoc crimine, hoc modo, hoc loco, hoc accusatore, hac pena, &c. Hic jurisconsulti consulendi sunt. lib. 44. Pandect. tit. 1. & lib. 8. Codicis. tit. de exceptionibus seu prescriptionibus. qui docent, quando vel respondendum ad rem sit, vel arte fugiendum iudicij periculum. Confirmatio petitur ex causis, effectibus, legibus, more, &c. Dispositio: Exordiemur, deinde narrabimus, si quid

Status ratiocinationis.

Translationis, seu commutationis status.

Hinc Quintilianus litem prescriptionis vocavit, quam & exceptionem libebit appellare. Dispositio status translationis.

si quid erit: mox proponemus, tum excipiemus exceptionem confirmabimus, & contraria remouebimus, postremo perorabimus. Vide Quintilian. libr. 3. cap. 6.

De Dispositione, secunda artis dicendi parte.

DISPOSITIO est apta rerum inuentarum collocatio, in qua vel maximè oratoris prudentia spectatur. Ea triplex est: Prima pars orationis, altera locorum & argumentorum: tertia argumentationum. Prima duplex est, una artis, qua naturalis ordo seruatur, ut primo loco sit exordium, deinde narratio, tum propositio, & ita deinceps ordine ab arte prescripto relique partes subiungantur. Altera iudicij est, qua nullis preceptionibus tradi potest, & ad rationem temporis accommodatur, qua nonnunquam exigente causa ab artis ordine recedendum est, & vel pars aliqua orationis relinquenda, vel alia alij preponenda, incipiendumque nonnunquam a firma aliqua argumentatione, interdum confutatio confirmationi preponenda, ut in Miloniana causa Cicero prius confutat, & preiudicij reum liberat, quam narrare incipit. Et in oratione pro Sylla confirmationem precedit confutatio. Est illud accusatoris, primum confirmare, deinde refutare: contrarium rei, qui prius aduersarij tela retorquet, quam sua profert argumē-

Dispositio partium orationis duplex. Dispositio artis.

Dispositio iudicij.

ta. Nihil hic de artificiosa poetarum dispositione dicere institui, qui consilio natura ordinem relinquentes, vel à medio, vel à fine auspiciari solent. Contra Historici res, ut gesta sunt, exponunt, natura sequentes ordinem. Locorum & argumentorum dispositio, sicut omnis rerum collocatio, oratoris iudicio relinquitur. Ille totius causa natura bene perspecta videbit, unde sit utiliter exordienadum, de quo nihil certi praecepti potest. Illud tamen obseruandum est, in oratione Cice. pro Archia poeta, itemque pro M. Marcello generalem quandam studiosis imitandam exordij collocandi rationem proponi, quam tradit Hermogenes. Narratio temporum ordinem obseruabit, cui subiiciuntur propositio & partitio. Succedit his cause totius explicatio, confirmatio, & confutatio. Omnes autem probationes & argumenta ducuntur ex locis, quorum ea dispositio seruari solet, ut firmissima probationes & primo & postremo loco ponantur, ut statim initio moueatur iudex, & postremum argumentorum pondere impellatur: mediocres & infirmiores in medium agmen coniiciantur, quomodo ab Imperatore perito solet acies instrui. Atque hac quidem in genere iudiciali potissimum obseruari debet. In demonstratione persona discrimina etatis indicabunt ordinem: in de-

Dispositio locorum.

Collocatio exordij.

Narrationis.

Probationum.

In iudicio.

In demonstr.

monstratione facti & in deliberatione primo ferè loco erit honestas, secundo utilitas, tertio facilitas vel difficultas. Argumentationis hic ferè tenetur ordo atque dispositio, ut posita questione propositio prima syllogismi seu ratiocinationis pars collocetur. ex qua vis omnis emanat argumentationis: sequitur eius ratio, que id quod proposuimus verum esse demonstrat: tum assumptio, que id quod est in controuersia cum argumento coniungit, & mox eius addatur approbatio: postremo complexio que concludit argumentationem ac perficit. Vide Cice. Lib. 1. de Inventione. cuius auctoritatem nos etiam in tabulis Dialecticis sumus secuti in explicando syllogismo Rhetorico, cuius partes ita numerauimus, propositionem, propositionis rationem, assumptionem, assumptionis rationem, & complexionem, seu conclusionem. Harum autem partium quanquam abesse interdum aliqua possit, ut quadripartita sit ratiocinatio, cum alterius sumtionis ratio pretermittitur, tripartita, cum utriusque: tamen absolutissima est ea, que constat ex omnibus. Sape rationes confirmantur, non raro confirmationes desiderantur. His interdum adijcitur exornatio seu expositio, que rei honestanda & locupletanda causa adhiberi solet, argumento iam confirmato.

Collocatio argumentationum.

De Elocutione, tertia parte officij
oratorij, eaque præcipua.

ELOCVTIO est orationis exornanda ratio, seu idoneorum verborum & sententiarum ad res inuentas accommodatio, quæ facit ut Latine, ut planè & dilucide, ut ornate, ut aptè dicamur. Hæc pars Rhetoricæ maximè propria est, & plurimum præceptis inuenitur, quippe quæ sola constat arte. Cùm enim inuentio & dispositio, quæ magis ingenio atque prudentia comparantur, quàm arte, cæteris quoque disciplinis scientiisque sint communes: sola ornate copiosæque dicendi facultas oratorum propria est. Oratio commendatur his maximè luminibus: perspicuitate, probabilitate, splendore, in-cunditate, ac suauitate, quæ Cicero breuiter in partitionib. explicat. Et apud eundem Crassus lib. 3. de orat. *Quinam* igitur, inquit, dicendi est modus melior, quàm ut Latine, ut planè, ut ornate, ut ad id quodcumque agetur, aptè congruenterque dicamus: Quatuor hæc ad illa tria dicendi genera sunt adhibenda, quæ Græci orationis ideas seu characteres appellant, quasi formas figurasque dicendi, de quibus multi scripserunt, Hermogenes & Demetrius Phalerius, & Cicero in Oratore copiose, & Fabius lib. 12. cap. 12. & inter recentiores Ioachimus Ringelbergius, qui de libro quarto Rhetoricorum ad Herennium plera-

que

Nam ab elo-
quendo &
orator & ars
oratoria, &
ipsa oratio
dicuntur.

Orationis lu-
mina & gene-
ra dicuntur.

que transtulit in suum de formis dicendi li-
brum. Genus dicendi seu idea definitur, apta
rebus & personis orationis forma: quæ triplex
serè traditur, humilis seu tenuis, mediocris &
sublimis. Humile dicendi genus seu summis-
sum seu attenuatum dicitur, quod puro atque
dilucido sermone contentum figuras parcius
adhibet. Hoc genus in orationibus Atticum
dicebatur, tersum & limatum, philosophorum
disputationibus vsitatum, & aptum sermoni
familiari. Sed in hoc illud fugiendum est vi-
rium, ne sit aridum & exanguis orationis ge-
nus, quod exile vocatur. Tenui genere Cicero
vsus est, interdum in Dialogis, in philosophi-
cis disputationibus, in epistolis multis, atque
etiam in aliquot orationibus, ut pro Cecinna,
pro Quintio, pro Roscio Comædo. Iulius Ca-
sar in Commentarijs, Et Terentius, & Plau-
tus poetæ comici. Medium seu mediocrè siue
equabile dicendi genus est, quod constat ex
humiliore quidem, sed non infima tamen aut
peruulgatissima verborum dignitate, pluri-
mum suauitatis habens, cui omnia dicendi
conueniunt ornamenta. Comparatur autem
hæc suauitas præter alia numeris, compositio-
ne, & concinnitate. Ac de numeris & com-
positione ac iunctura verborum infra dicitur.
Concinnitas in verborum & sententiarum
ornamentis posita est, maximèque relucet

Triplex ora-
tionis genus,
seu tres spe-
cies, & quasi
figura dicendi
Humile.

Mediocrè,

in illis schematibus, ut in Oratore Cicero docet, quibus paria paribus redduntur, contraria contrarijs opponuntur, & casus in exitu similes sunt. Vitiū huius generis fluctuans & dissolutum appellatur, quod sine nervis & articulis huc illuc fluctuat: humilemque fugiens figuram nimium assurgit, aut inflatum & tumidum vitans humi serpit. Utitur mediocri genere Cicero in Oratione pro lege Manilia, post reditum ad Quirites, & in Senatu, pro M. Marcello, pro L. Cor. Balbo. Sublime seu grande genus est, quod constat verborum grauium & sublimium ampla atque ornata constructione, & plenissima compositione, qualis ferè Ciceronis dictio est in oratione pro Rabirio, pro Milone, in Catilinam prima, in Antonium 2. in Verrem, in Pisonē. Cuius vitium est turgidum & inflatum atque verborum insolentia horridum. Primo generi propositum est docere, Secundo delectare, Tertio animos concitare. Ex his tribus generibus maxime spectatur eloquentia. Is enim, inquit Cicero, eloquens est, qui humilia subtiliter, & magna grauiiter, & mediocria moderatè potest dicere: hoc est, ut idem scribit, qui ad id quodcumque decebit, poterit accommodare orationē. Et ita dicit, ut rebus ipsis par & equalis sit oratio. Res igitur magnæ ut heroica & tragicæ sublimitatem, atque grauitatem: humiles

Sublime genus dicendi.

Quis eloquens? Is est, qui poterit parua summissè, modica temperatè, magna grauiiter dicere.
Cic. in Orat.

miles ut plebeæ & comica subtilitatem: mediocres mediocritatē requirunt. Atque hoc illud est, de quo multa Cicero scribit, aptè dicere, de eorum in dicēdo obseruare, ut rebus & personis apta sit & congruens oratio. Admonendum hic illud videtur, cum dicimus orationes Ciceronis alias in attenuato genere, alias in mediocri, alias in sublimi versari, id ex earum inter ipsas cōparatione dici, qua rebus ita postulantibus alia grauiore, alia subtiliore dictione tractat, cum nulla ferè sit oratio, in qua non omnia hæc dicendi genera interdum reperiātur, ut in exordio ferè mediocre, in narratione attenuatum, in confirmatione & refutatione plerumque subtile, sæpe etiam graue. Sed in peroratione ferè vehemens illud genus ad excitandas grauiores animi perturbationes adhibetur. Verū cum nihil similitudinis cœdio sit molestius, artificiosè rebusque congruenter illa dicendi genera misceri solent, ut humilia subtiliter atque perspicuè, magna & mediocria pro dignitate dicantur, qua varietate mirificè recreatur animus auditoris. Elocutionē omnem tribus ex rebus constare traditum est, Elegantiæ, Compositione, & Dignitate. Elegantiæ facit, ut vnumquodque purè & apergè dici videatur: Compositio, ut distinctè: Dignitas, ut ornate & ad rerum dignitatē aptè & quasi decorè. Elegantiæ grammaticorum

Quid aptè dicere.

Miseri genera dicendi. Cic. in Orat. At hæc, inquit, interdū temperanda & variāda sunt. Quod igitur in accusatorio. 7. libris non reperitur genus? quod in Habitu? quod in Cornelij? quod in plurimis nostris defensionibus, &c.

Elocutionem diuidunt in elegantiam, cōpositionē, & dignitatē, quibus effectui, ut Latine, ut plane, ut ornate, vsq; ad id quod-

E 2 propria

cunq̄ue age-
tur apte, con-
gruenterque
dicatur. lib. 3.
de Orat.

Ratio puri
dilectique
sermonis pri-
ma esse debet
Fugienda vi-
tia, Barbarif-
mus, Barba-
ralexis, folce-
cismus.

Solæcismus
est oratio in-
consequens,
ut ait Com-
minanus. te-
ste Sospitro.

propria est, qui curant, ut Latina & perspicua sit oratio, sine qua nulla esse potest orationis exornatio. Est enim, ut Aristoteles scribit in tertio Rhetoricorum libro, caput atque initium eloquentiæ, emendatè loqui. Quoniam autem eloquentia constat ex verbis & sententijs, perspicuum est, ut verba quibus utaris usitata sint, & significantia, & propria, ex quibus oratio pura & emendata conficiatur. Latine nam efficiemus orationem, si purum illum Ciceroni similibusque scriptoribus Romanis usitatum sermonem conseruemus: eaque fugiamus, qua Latinitatè vitiant, qualia sunt, Barbarismus, Barbaralexis, & solæcismus. Barbarismus est verbum contra Latinam linguam præcepta vitiosè scriptum aut pronunciatum, quod fit quatuor modis, adiectione, detræctione, immutatione, & transpositione, vel literæ, vel syllabæ, vel temporis, vel toni, vel aspirationis: versaturque in orthographia & prosodia, de quo lege Donati libellum, qui cætera quoque vitia persequutus est, quibus deinde figuras grammaticas & tropos adunxit. Barbaralexis Barbara & peregrina dictio, ut bladum pro frumento, recopensò pro còpensò, &c. Utrunque vitium est in verbis singulis: Solæcismus autem est in coniunctis, vitium Latine consecutionis, quod fit immutatione generum, casuum, numerorum, personarum, temporum, qualitatis verborum,

210-

modorum, &c. Nam ut in simplicibus verbis inquit Cicero, quod non est Latinum, sic in coniunctis quod non est consequens vituperandum est. Perspicuam efficiemus orationem & apertam, si verbis usitatis & proprijs eius rei, qua de agimus, utamur, & qua perspicuitati aduersantur vitia fugiamus, qualia sunt ἀνωγον & acyrologia, qua non vitur propria verbi significatione, ut sperare pro timere, & promittere pro minari. Virg. Promissitorem, & contra minari pro polliceri Hora. 2. Serm. saty. 3. Atqui vultus erat multa & præclara minatis. Amphibologia, qua sensum dubium facit, & multis modis fieri potest. Eclipsis, defectus, quæ inter figuras grammaticas explicabimus. Brachylogia breuior quam oporteat, & còcisa nimis oratio. Contrarium vitium est Macrologia. Sed merito laudatur breuitas integra, qua inter virtutes orationis annumeratur, cum dilucide multa paucis complectimur. Hoc male imitantes sequitur obscuritas, ut Quint. ait lib. 8. c. 3. Hyperbaton est ordinis perturbatio, & Synchæsis confusio, quum omni ex parte verborum ordo perturbatur. Virg. Tres notus abreptas in saxa lætæta torquet, Saxa vocat Itali medijs que in fluctibus aras. Verborum in his versibus ordo est: Notus torquet tres scilicet naues abreptas in saxa, que saxa latentia in medijs fluctibus Itali vocant

Que fit oratio perspicua.

Que vitia. Obscure species. Acyron non proprium.

Amphibologia. Echipsis.

Brachylogia. Macrologia.

Hyperbaton, Transgressio, Synchæsis.

aras Hor. Nāque pila lippis inimicum ludere crudis. Ordo est, ludere pila est inimicū lippis & crudis, Avomobovmrov malè collocatum, cum nihil rectè & suo loco dispositum est. Et ut cetera pergā emumerare vitia & compositionis & dignitatis, quæ referuntur omnia ad capita tria, barbarum, obscurum, & inornatum cum de duobus dictum sit, nunc de postremo dicendum est. Inornatum vocatur, cum sua verbis abest dignitas, atque elegantia seu ornatu. Eius genera sunt hæc: Pleonasmus, quo supervacuis oneratur verbis oratio, ut Ore locuta est. Perissologia, supervacua locutio, qua sine rerum pondere adijciuntur aliqua sententia. Eadè vel certè maximè cognata videtur esse Macrologia, longior quàm oporteat sermo, ut apud Livium: Retro domum, unde venerant, abierunt. Tautologia, eiusdem verbi aut sermonis iteratio: ut Egometipse, &c. Periergia, supervacaneus labor, & mala ac stulta copia confectatio. Tapinosis, qua rei dignitas verbi humilitate deprimitur, ut verruca montis, pro cacumine montis à M. Varrone posita, teste Gellio. Virg. In gurgite vasto, pro in mari. Μῆσις, oratio tenuior magnis rebus accommodata. Contraria μῆσις est πομπολογία, cum res tenues oratione tumidiore efferuntur. Asiaticismus est inane rebus orationis genus. Cacemphaton siue Cacophaton, siue Eschrologia

gia dicitur, cum in obscenum intellectum detorquetur sermo, ut arrige aures Pamphile. Vel cum iunctura durè coheret. Virg. Numerum cū nauibus aquet. O fortunatam natam. O Tite tute Tati. Cacozelia, peruersa emulatio, ut si quis iudicio carens id confectetur, cui par esse non possit, vel imperite aliquid imitetur boni specie deceptus. Aschematiston, id est, malè vel ineptè figuratum, figuris carens. Huic non dissimilis est Homæologia cum tota est unius coloris oratio, nulla varietate aut suauitate fastidium leuans. Contrariū vitium πομπολογία, nimium depicta, & in qua nihil rectum aut proprium sit, oratio, qualis est sermō Apuleij & eius imitatorum. Soraismos, inepta quadam sermonis coaceruatio ex varijs idiomatibus apud Græcos, & apud nos ex verbis barbaris & Latinis, proprijs & improprijs, obsoletis, & novis, figuris pœticis & oratorijs. Hæc vitia tradita sunt, aliæque nonnulla, ut cognita facilius euitentur. Compositio est verborum apta & concinna suauiterque numerosa constructio, qua lenis & æquabilis suisque modulis perpolita finat oratio. Eius tres sunt partes: iunctura seu coniunctio, ordo & numerus. Hæc compositione quanquā oratores utantur potissimū, negligentius verò ceteri scriptores, præsertim in epistolis, & sermone familiari, ac disputationib⁹ philosophicis: cō

Cocozelia.

Aschematiston.

Homæologia

πομπολογία
σωραισμὸςCompositio
completitur
iuncturam,
ordinem, &
numerus.Compositio
communis.

Iunctura.

munis tamen omnium est apta verborum constructio, qua leniter ingreditur, ac nusquam offendat oratio: in qua precipitur, ut caueatur primum crebra vocalium concursio: Deinde eiusdem literae, aut syllabae, aut dictionis vel initio, vel in fine frequentatio, & insuavis ac sibilans litera S geminatio, plurium vel longarum vel breuium syllabarum, vel monosyllabarum continuatio: postremum in coccinna verborum traiectio, & ordo perturbatus. Praecipitur & illud cauendum, ne decreseat oratio, ne grauiori leuius aliquid subiiciatur. Augeri enim & insurgere debent sententia. Traditur hoc quoque, ut ne turbetur naturalis rerum ordo, ut viros ac feminas, diem ac noctem, ortum & occasum dicas potius, quam retrorsum. De vocalium concursione, quando non semper ea vitari potest, id admonendum est, non solum ut aurium consulamus iudicium, quod primum est, verum etiam quas Cicero vocales sepius, quas rarius coniungere soleat, obseruemus. Raro coniunxit A & E, A & I, O & E, O & I, A & U, A & A, quae insuauem sonum efficiunt, vastum & hiantem. Paulo sepius ille coniunxit E & A, & A, E & O, I & O, U & A, quae sonant suauius, spectatur & in singulis literis cum vocalibus tum consonantibus vel amplitudo soni, vel tenuitas, vel asperitas. Ex vocalibus A & O, clarissimè & plenissimè sonant, E & U, tenuiter

Ordo.
Fab. lib. 9.
cap. 4.

De vocalium
concurfione.

suiter, I omnium tenuissimè. Ex consonantibus ample sonant B, M, P. asperè R & X, atque etiam F: clarè L & N. quum vel subicitur L, his literis, C, F, G, P. vel in fine ponitur, & N, in fine & in initio: leniter L precedens vocales, tenuiter geminatum, & N. in medio, & T, D, S, Z: cetera media censentur. Compositio Rhetorica facit, ut leni cursu facillique lapsu profluat oratio, quibusdam quasi vinculis extremas potissimum membrorum partes numeris astringens. Hac duabus in rebus posita est, periodus & numerus. Periodus est oratio, quae plenam aliquam & aptè coherentibus inter se partibus perfectam, numerisque congruentibus astrictam sententiam suo ambitu complectitur, hoc modo: Si quantum in agro locisque desertis audacia potest: tantum in foro atque in iudicijs imprudentia valeret: non minus in causa cederet Au. Cecinna Sex. Ebutij impudentiae: quam tum in vi facienda cessit audacia. Periodi partes praecipuae sunt commata seu incisa, & cola, seu membra. Comma pars est orationis nondum quicquam absolute significans, ex duobus aut pluribus verbis constans: quale est, Etsi vereor iudices. Colon perfecte quidem aliquid significat, sed iustam non absoluit periodum, & suspendit magis, quam perficit sententiam, hoc modo: Etsi vereor iudicis, ne turpe sit pro fortissimo viro dicere inci-

Compositio
Rhetonica per
riodos & num-
meros com-
plectitur.

Partes pe-
riodi.
EX Aquila
Romano.
Comina est
pars membri.
Colon pars
periodi.

pientem timere. Quemadmodum autem colon interdum, si breue sit, comma nominatur, itemque contra, si comma longum sit, coli nomen accipit: ita si colon periodi pars non sit, sed ipsum per se perfectam sententiam reddat, periodus appellabitur, siu monocolos, seu simplex. Constat ambitus ex membris minimum duobus, aliàs tribus, nonnunquam quatuor, atque etiam interdum pluribus. Cice. in Orat. & quatuor, quasi hexametrorum instar versuum quod sit, constat ferè plena comprehensio. Et ut scribit Demetrius Phalerius in lib. de Elocut. Ex ambibus ij quidem qui sunt minores, ex duobus membris constituuntur: maximi verò ex quatuor. Fiunt etiam quidam, qui tribus membris, quidam qui uno continentur, quas simplices continuationes appellamus. Periodis autem non semper omnibusque locis utimur, sed ut Quintilianus docet, in proæmijs potissimum, in laudibus ac vituperationibus, in locis communibus, in amplificationibus, in Epilogis. In medio dicendi genere artificiosa plerunque sunt & longiores periodi, ut etiam in exordijs orationum Ciceronis. In graui sunt item artificiosa, sed minus longa, & in hoc plura membratim & casim, quam in illo dicuntur. In subtili liberiores sunt ac breuiores, & membratim ac casim, magna ex parte tractatur oratio. Vehementes affectus

Quo membris
absoluitur
periodus.

Quando perio
dis utendum

& acriores cōtentiones, crebris incisus & membris efferruntur. Et narrationes aut membris aut periodis laxioribus. Sed, quod in omnibus obseruari debet, hic vitanda satietas est, ne frequentia periodorum fastidium pariat, aut cæsa ubique oratio scriptoris imperitiam arguat.

Quare suo quaque loco permixta pro conditione rerum accommodentur. In epistolis familiaribus (nam epistole interdum grauius tractant argumenta:) In dialogis & Philosophorum disputationibus rariores sunt periodi, frequentia cola, & commata, quibus sermo quoque familiaris ferè constat. Numerus est certa quadam temporis in syllabis obseruatio, modulis quibusdã astringens orationem. Sed hic à poetico numero seu versu plurimum differt. Versus enim certum habet ordinem & finita spatia: numerosa autem oratio similis est numerorum, non planè è numeris constans, sed maximè à versu, quo nihil est in oratione soluta vitiosius, abhorrens. Adhibetur numerus potissimum in periodorum principijs, nonnunquam & in medijs, maximè vero in clausulis. Medijs in partibus minus obseruatur pedes: in his amplissimi sunt pean primus - uuu, & quartus uuu -, Creticus - u -, Bacchius u --, Dochimus u - - u -. Pedes à Cic. principijs orationis atque etiã cōprehensionũ & membrorum ferè dantur: Spondaus --: Dactylus - uu: Anape-

In tenui dicendi genere numeri & periodi minus obseruantur, satis est, si nõ vagetur, aut nimis disticta sit oratio. De numeris, vide Cicero. in Orat.

Qui pedes in medijs,

Qui pedes in principijs.

stus

stus uu- : Creticus -v- : Paan primus -uuu :
 Amphibrachys v-v Molossus --- : Dochi-
 mus v--v- : Iambus orationis initio, quia nu-
 merum habet humiliorem, non congruit, sed pe-
 riodis & colis adhiberi potest. In clausulis ab
 eodem maxime probati sunt Dichoreus seu
 Ditrochaeus -v-v (cui Creticus optime prapo-
 nitur vel Bacchius v-, vel Spondeus, incon-
 cinnè Tribrachys, non rectè Dactylus, ne desi-
 nat in Sapphicum.) Paan quartus & Spon-
 deus, seu Dactylus cum Bacchio -uuu-- : Cre-
 ticus iteratus -v--v- : vel Creticus cum Da-
 ctulo -v--vv. Communis enim censetur ulti-
 ma cuiusque clausule syllaba. Bacchius v-- :
 Creticus -v- : Choreus cum Molosso siue
 Creticus cum Spondeo -v-- : Spondeus &
 Bacchius --v-- : Dochimus qui constat ex
 Bacchio & Iambo, siue Iambo & Cretico
 v--v- : Dispondeus --- si precedat Cho-
 reus, qui numerus gravitate plenus indicatur.
 Sed cauendum est, ne nimis numerosa videat-
 ur oratio, neue deprehendatur affectatio, tum
 ne similitudine & continuatione fastidium pa-
 riatur, quod ut cuietur, permiscendi pedes
 sunt & grata vitendum est varietate, sed au-
 rium semper adhibito iudicio : & pro diuerso
 orationis genere vel angusta & concisa, vel
 collocata & diffusa, numeri quoque vel angu-
 stiores ac demissiores, vel grandiores ac subli-
 miores

Qui pedes in
 clausulis.

Ultima cuius
 que clausule
 syllaba cense-
 tur communis,
 vt in Oratore
 Cicero docet.

Adhibendum
 est aurum iu-
 dicium, sed
 principum o-
 ratorum le-
 ctione dili-
 gen-ter infor-
 matum,

miores quærendi sunt. Cum enim tria sint di-
 cendi genera, tenue, sublime, & mediocre, te-
 nui conueniunt maxime Iambus, Choreus, Tri-
 brachys, Molossus, Diambus, Antispastus,
 qui constat ex Iambo & Choreo, Choriambus,
 Dichoreus: Sublimi Paan, Creticus, Bac-
 chius, Palimbacchius, coniuncti Dactylus &
 Bacchius, Creticus & Spondeus siue Choreus.
 Medio præcipui tribuuntur Dactylus, Spon-
 deus, Anapestus, Scolius seu Amphibra-
 chus, constans è breui longa & breui, Dichor-
 reus, Antispastus, Choriambus, Ionicus ma-
 ior --vv & minor vv--. Cumque pedes sint a-
 lys alij celeriores & tardiores, nec eodem mo-
 do fluere debeat oratio, sed vt rebus ipsis par
 & equalis sit, alias incitatius, alias tardius, &
 contentiones, vt Cicero docet in Oratore, cur-
 sum requirant ac celeritatem, expositiones ac
 narrationes tarditatem: intelligendum est, eam
 non solum in pedum breuitate vel tarditate,
 verum etiam periodorum spectari. Sed hic ad-
 monendum est, quod eodem libro Cicero præ-
 cipit, vt ita pedes hi inter se misceantur ac tem-
 perentur, ne delectationis aucupium & qua-
 dranda orationis industria possit animaduer-
 ti. Ut enim nimia eorum negligentia, ita ni-
 mia cura & sollicitudo vituperari solet. Non
 bene claudunt duo pyrrichij, iambus & pyr-
 richius vel diambus, anapestus & spondeus,
 tri-

Inconcinna
 clausula.

tribrachys & molossus. Cur malè claudant duo dactyli, temque dactylus & spondæus, ea causa est, quòd illi in Asclepiadeum desinant, hi in heroicum, qui versum etiam efficiunt Adonium. Nec probatur in clausulis plures syllaba breues, nec satis gratus est eruditorum auribus anapestus. Permissio verò longarum breuiumque syllabarum grata est, ea præsertim, in qua dominantur longæ: ut hic, *Mare maiorum: Timendum fuisse cognouit: Esse videbatur.* Observatum hoc quoque est à viris eruditis, longiores periodos à Cicerone polysyllaba ferè dictione claudi, magisq; verbo quam nomine, & ex nominibus adiectiuo potius, ut vocant Grammatici, quam substantiuo. Dignitas est, quæ ornatam reddit orationem, & grata varietate distinctam. Constat ex verborum & sententiarum ornamentis, quibus præter vulgarem consuetudinem expolitur oratio, efficiturque incunda, illustris, copiosa, & gravis. Hæc dicitur & exornatio, quam desinit Fabius arte novatam dicendi formam, quæ diuiditur in tropos & schemata, quæ propriè vocantur figura. Exornationum autem seu figurarum tres ordines constituuntur, quorum primus ad verborum exornationes pertinet: secundus ad sententias & orationem figurandam, tertius ad amplificandam atque augendam. Primus complectitur schemata λέξεις.

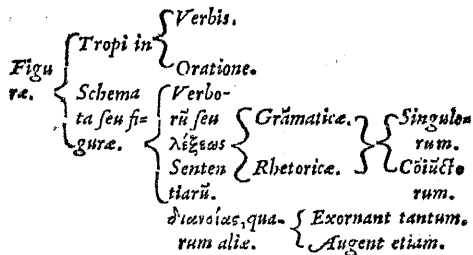
De dignitate.

Quid figura. Fab. li. 9. ca. 1.

Figurarum ordines.

Secun-

Secundus & tertius diuolvas. Primum Grammatici explicant, quo Tropi continentur & Schemata. Ac de Tropis dicemus primum, qui latè & variè per omnes Schematum ordines sæpè diffunduntur.

De Tropis seu modis.

Tropus est verbi vel orationis à propria significatione ad similem aut vicinam cum quadam venustate translatio. Duplex est tropus, verborum vnus, alter orationis: in illo mutatur vnus verbi in oratione significatio, in hoc plurium. In verbis sunt hi tropi: Metaphora seu translatio, Metonymia seu denominatio, Metalepsis seu transsumptio, Synecdoche seu intellectio, Antonomastia seu pronominatio, Catachresis seu abusus. His adiecerunt Onomatopœiam seu nominis consuetudinem, ac veluti procreationem, verum hæc non in verborum coherentia, quod troporum

Tropos imitationes Latine Cicero vocat.

Tropi verborum.

Onomatopœia. Nominatio dicitur lib. 4o ad Heren.

pro-

prium est, spectatur, sed in singulis verbis: nec in his mutatur significatio, sed noua rei nouū inditur nomen. ut, Tarantara clangortubarum, bombardam pro tormento bellico, quod nouum & durum uerbum est. sed uetera & recepta sunt haec: grunnitus, mugitus, mugire, cornicari, patriflare, aliāque multa, quae uel per similitudinem, uel per imitationem soni à ueteribus ficta reperiuntur. non temerè noua nunc fingenda sunt. In his Graeci Latinis longè sunt feliciores. Metaphora seu translatio dicitur, cum uerbum à propria significatione ad aliam non propriam per similitudinem transfertur, ut, molestiam deuorare pro perferre, uidere pro intelligere, &c. Inuenta est primum translatio necessitatis causa uelut cum dicuntur uites gemmare, fructus laborare, lata segetes, luxuriosa frumenta, homo durus. Deinde adhibita est non tantum ubi proprium deesset uerbum, uerum etiam ubi translatum uel significantius esset uel grauius, ut ardere cupiditate, incensus ira: uel ornatus & delectationis causa, ut lumen orationis, procella temporis, tempestas pacis, seges ac materia gloria, flos aetatis. Nihil hoc tropo in omni scripti genere frequentius est. Huc illa referri potest imago, seu rei similitudo, quae comparandi uocibus effertur, quales sunt, similis, aliter, tanquam, sicut, uelut. Ut, Tauro uel leonē

Metaphora,
seu translatio.

Cur inuenta
sit translatio.

Translatio
genuit neces-
sitas, inopia
coacta, post
autem dele-
ctatio, iucun-
ditasque ce-
lebrauit.
Cic. lib. 3. de
Orat.
Imago.

leoni similis, ut Leo sauit, sicut Taurus. Minutis interrogatiunculis & quasi punctis. In scholam tanquam in pistrinum deirudi. Imagines apud Oratores breuiores sunt, apud Poetas copiosiores & frequentiores. Metonymia seu denominatio est, quae res una per aliam uicinam intelligitur, ueluti per causas effecta, ut Bacchus pro uino, Venus pro libidine, Mars pro bello. Luuius, Vario Arte pugnatum est. Cicero pro libris ab eo conscriptis. Christus pro ueritate, quam in lucem protulit. Vel per effecta causa efficiens, ut Pallida mors, tristis senectus, caeca ira: uel per id quod continet, res quae continetur, ut Roma pro Romanis. Caelo gratissimus annis, pro calicibus. Spumantem pateram, pro uino. Itemque contra: ut, Uina coronant, id est, pateras. Hunc tibi comedendum propino. De sene gustare, id est, de pecunia senis, apud poetas: Vel per ducem milites, ut Casus Annibali. Vel per signa res signata, ut fasces & securus pro imperio consulari, toga pro pace: Vel denique subiecta per adiuncta, ut scelus, pro homine scelerato. Metalepsis seu transumptio, ut Quintil. uertit, figura poetica est rara, cum gradatim itur ad id quod significatur, & ex effectu causa intelligitur: ut Speluncis abdidit atris. Hic ex nigrore tenebrose, & ex tenebris profunda intelliguntur. Et, post aliquot mea regna

Metonymia
Denominatio.

Metalepsis

Virgili

regna videns mirabor aristas: per aristas spica, per spicas messis, per messem aetas, per aetates anni intelliguntur. Synecdoche seu intellectio, cum vel totum ex parte, vel partem ex toto significamus: ut, *Mucro* pro gladio, *tectum* pro domo: *ridiculū caput*, pro homine. *Liuius, Romanus* pro alio victor, pro Romanis victoribus *Cicero, Nos* pro populo imposuimus, et oratores visi sumus, cum de se tantum loqueretur. *Greges armentorum*, pro magno grege. Et in sacris literis, *Græci* pro Ethnicis, ac paganis. *Fœtemque ignemque ferebāt*, id est, partem aqua fontana, &c. Vel ex specie genus, apud poetas, ut *Iracundior Adria*, pro quouis mari *Auster* pro vento: vel ex materia rem confectam, ut *ferrum*, pro gladio: *aurum, argentum, as*, pro pecunia. Denique cum aliud ex alio quoquo modo intelligitur, ut *Virgineā soluit* *Zonam*, pro virginitatem violauit: *vixerunt*, pro mortui sunt. *Fuimus Troes*, fuit *Iliū*, & *ingens gloria Dardanidūm*, id est, periit. Huc referatur *Antonomastia* seu pronominationis, cum aliquid pro nomine ponitur, veluti proprium pro communi, ut *Sardanapalus*, pro molli: *Cirius*, pro homine frangi: *Cato*, pro graui & sapiente: *Epicurus*, pro voluptuario: *Aristides*, pro iusto: *Cræsus* pro fortunato: *Irus* pro paupere: *Thersites* pro deformi: *Venus* pro formosa. Sic *Pænus* accipitur pro perfido:

Cre-

Cretensis, pro vano & mendace: *Cures*, pro vilibus militibus. Vel commune, pro proprio, ut *Poëta*, pro *Homero* apud *Græcos*, & apud nos pro *Virgilio*: *Orator*, & *Romane eloquentia princeps*, pro *Cicerone*: *Seruator aut Dominus*, pro *Christo Iesu liberatore nostro*. Vel parronymicū loco propriū, apud poetas, ut *Pelides* aut *Eacides*, pro *Achille*. Sic pro *Ioue Saturnius*. Vel possessiua patria, ut *Cytherea* pro *Venere*, *Cyllenius* pro *Mercurio*. *Andria* pro *Chryside*. Vel definitio, aut descriptio, aut notatio pro verbo ponitur, ut diligens differendi ratio, pro *Dialectica*. *Troiani bellī scriptor* pro *Homero*: *studium sapientiæ*, pro *philosophia*. Huc retulerunt quidam *Epitheton*, que dicuntur adiectiua (Cic. ea vocat adiecta ad nomen, & ad nomen adiuncta) que proprio nomini vel substantiuo apponuntur, ut, diuinus *Plato*, mobile vulgus, de quibus id admonendum est, ne adhibeantur otiosa in oratione soluta (quod in carmine permitti solet, ut candida nix, liquidi fontes) sed ea que necessaria sunt, vel significantia. *Epitheton* autem, quia nihil vertat, non video quomodo tropus dici possit. *Catachresis* quoque seu abusus videtur eodem referenda, que verbo simili & propinquo pro certo & proprio abutitur: ut, *Parricida* pro eo qui matrem, aut fratrem, aut aliquem propinquum interfecit.

Catachresis.
Abusio.

Vir gregis ipse caper. Et, Equum adificat, Ures hominum breues, Gradis oratio. Minutus animus, pro paruo. Vir magnus, pro eo qui ingenio & magno animo ac virtute praestat. Equitare in arundine longa. Cogimur hac uti figura, deficiente nomine: quanquam ea nonnquam vitantur oratores de industria, ut cum pro temeritate fortitudinem, & rursus pro auaritia frugalitatem dicunt, extenuandi causa. sed in his non verbum pro verbo, sed res pro re ponitur. Additur Acyrologia, quae est verbi significatio non propria, ut sperare pro timere. Terent. Accede ad ignem hunc, iam calesces plus satis, hoc est, ad meretricem. Sed hanc supra inter vitia numerauimus. Item Antiphrasis, verbum e contrario significans, ut, bellum quod minime sit bonum: lucus, quod in eo minime luceat. Parca dea, quod nemini parcant: Et, si manum vocemus Atlantem. Tropi qui spectantur in tota sententia, ponuntur a veteribus: Allegoria, Paroemia, Aenigma, Ironia, Asteismos, Diasyrmos, Charientismos, Mimesis, quibus addiderunt & Periphrasim & Hyperbolen. Allegoria, permutatio seu inuersio est, quum aliud dicitur, aliud intelligendum est: siue oratio, qua aliud verbis, aliud sensu (quod tamen non sit dissimile) significatur. Terent. Ouem lupo commisisisti. Virg. Et iam tempus equum spumantia soluere colla, hoc est,

car-

sarmentum finire. Lupus est in fabula. Flamma fumo proxima. Mali corui malum ouum. Hac si vulgo irrita sit, & in omnium ore versetur sententia, Paroemia dicitur. seu prouerbiu. seu adagium, quod Erasmus definit, dictum celebre, scita quapiam nouitate insigne. Admonet Quintilianus id in primis esse custodiendum, ut quo ex genere ceperis translationis, in hoc desinas, ne cum initium a tempestate sumseris, incendio aut ruina finias. Aenigma, obscura est allegoria, & occulta rerum similitudine inuoluta sententia, ut Dimidium plus toto. Virg. Dic, quibus in terris, & eris mihi magnus Appollo, Treis pateat caeli spatium non amplius vlnas? Vbi carissime venditur aqua? apud aenopolas. Vbi viuos homines mortui incurfant boues? In pistrino, apud Plautum. Ironia, dissimulatio quadam est, & contrarium verbis indicat. Cic. in Verrē: quid ais bone custos defensorque prouincia? Virg. Scilicet is superis labor est. Et: Egregiam vero laudem. Terent. Id populus curat scilicet. Vir. Iam nunc ingratis offerre irrisse periculis, Tyrrenas sterne acies. Ironia numeratur forme quatuor, Sarcasmos, Asteismos, Diasyrmos, Charientismos. Sarcasmos est amarus iocus, & hostilis irrisio. Virg. En agros, & quam bello Troiane petisti Hesperiam, metire iacens. Cicero pro Calio: Quod facerem vehementius, nisi mihi interce-

Prouerbiu, seu adagium.

Lex translationis.

Aenigma.

Ironia, Dissimulatio, seu Illusio.

Quatuor species Ironiae, Sarcasmos,

Acyrologia.

Antiphrasis.

Tropi oratio.

Allegoria est oratio, aliud dicens, aliud significans. Et continuatio translationis.

Asteismos. derent inimicitia cum istius mulieris viro, fra-
tre volui dicere. Semper hic erro. *Asteismos*,
urbanus & facetus iocus longius petitus. Virg.
Qui Bauium non odit, amet tua carmina
Meui (hoc est, qui Bauium malum poetã
amat, etiam Meuium illo peiorem amare po-
terit) *Atque idem iungat vulpes, & mul-*
Diasyrmos. *geat hircos* (hoc est, absurdè agat.) *Diasyrmos*
est *irrisio*, cum ludentes quæ ab aduersarijs di-
cuntur, dissoluimus: *Qualis est in oratione pro*
Murena totus ille in Sulpitium locus de iure
Charientismos *ciuili.* *Charientismos*, cum dura gratiosis ver-
bis molliuntur. sic mitigare solemus ira com-
motos: ut *Dauus herum*, cum *pistrinum* depre-
carietur, *Bona verba quæso*, inquit. Huc illa si-
gnificationis mutatio pertinet, cum pro seruo
Myctetismos *puerum* dicimus. *Myctetismos*, quum naso
suspensio deridemus, ac fastidimus, idque magis
Mimesis. *gestu*, quam *verbis.* *Mimesis*, cum alterius
gestum aut verba imitamur, ut *Phedria* apud
Terentium actus 1. *Scena 2.* verba *Thaidis*
eludens atque eleuans repetit. Huc referri pos-
sunt *apologi & fabula poetarum*, quarum in-
terpretatio *mythologia* dicitur. *Annumeran-*
Periphraſis, *tur quoque tropis, Periphraſis & Hyperbole.*
Circuitio. *Periphraſis*, vulgo *circuitio*, est longior
verborum *circuitio*, quæ vel *necessitatis causâ*
adhibetur, ut aut *turpia vitentur*, quale est,
sire ad requisita natura, pro cacare & meiere:
aut

aut ut res, cuius nullum extat nomen, signifi-
cetur: vel ornatus apud poetâs, ut *Tempus e-*
rat, quo prima quies mortalibus agris inci-
pit, & dono diuum gratissima serpit. *Quod si*
Periphraſis orationis vitium magis, quam ele-
gantiam adferat, Perissologia dicitur. *Hyper-*
bole siue superlatio, est oratio superans verita-
tem, alicuius angedi minuendine causâ. Virg.
Fugit ocyor Euro. Et, *Vix ossibus hærent.* Et,
Geminique minantur in calum scopuli, Cic.
Vomens, frustis esculentis gremium suum &
totum tribunal impleuit. *Per emphasim di-*
cuntur hæc, scelus, pestis, carcer, pro scelesto,
pestilenti, & carcere digno. niue candidior, li-
mace tardior, Proteo mutabilior, Cyclope
immanior, Thrasone gloriosior, Catone seue-
rior, Timone inhumanior, milite gloriosior.
Vide Erasmus in Commentarijs de Copia.
Cum hac recognoscerem, incidi fortè in Valen-
tini Erithrai libros duos, vnum de figuris Græ-
maticis, alterũ de tropis, qui de utrisque scri-
psisse mihi videtur accuratissimè: dignus qui
studiose legatur.

De schematibus seu figuris.

S C H E M A vel *figura propriè, est quedam*
arte nouata dicendi ratio, & quasi gestus qui-
dam orationis, in quo necesse non est, id quod
in tropis fieri solet, mutare vocum significa-
tionem. *Schematum genera duo sunt, vnum*

F 4 ver-

Hyperbole e-
metièis super-
iectio. Fab.
Sed huius rei
seruetur men-
sura quedã.
Quamuis e-
nim est om-
nis hyperbo-
le vltra fidè,
non tamẽ ef-
se debet vltra
modum.
Mentitur qui-
dem, sed non
ita vt men-
dacio fallere
velit. Fab. lib.
8. cap. vlti.

Differentia
schemati &
utoporum.

Schema duplex.

Quid inter confirmationem verborum & sententiarum interest. Cic. lib. 3. de Orat.

Schema λέξιως duplex.

verborum seu λέξιως, alterum sententiarum seu διαβολάς. Inter qua hoc interest, quod verborum conformatio, si verba mutaris, vel ordinem non seruaris verborum, tollitur: sententiarum permanet, quibuscumque verbis uti velis. Illa in uno saepe verbo continetur: haec totius sententiae comprehensione. Est igitur figura λέξιως seu dictionis, gestus quidam orationis, qui in verbis est, seu verborum situ. Hoc schematis genus duplex est, Grammaticum: quod à Grammaticis tradi solet, & Rhetoricum, quod à Rhetoribus.

De figuris Grammaticis.

Grammaticum genus duplex verborum singularium, & coniunctorum.

APUD Grammaticos figurarum genera duo sunt, unum verborum singularium, alterum coniunctorum, quorum superius poetis concessum est, oratoribus negatum, quod in versu Metaplasmos dicitur, in oratione verà soluta Barbarismus. Posterius in consecutione spectatur, quod genus Grammatici vocant Locutionis & Constructionis, paulumque à communi Grammatica consecutionis siue Syntaxeos ratione recedit. Metaplasmus diductus est, quod afficiunt & veluti transformet verba contra communem loquendi seu scribendi consuetudinem, eorumque vel literas vel syllabas, vel quantitatem, necessitatis, aut etiã ornatus causa in carmine immutet. Cuius speciei numerantur haec: Prothesis appositio, est

Prothesis,

est litera vel syllaba ad caput ipsius verbi adiunctio, ut gnatus, gnarnus, gnauus, tetuli pro tuli. Apheresis detractio, est litera vel syllaba de initio dictionis abiectio. ut, Ruit omnia late, pro eruit: tenere, pro continere. Sed mutere sanguinè, pro emittere, & mittere pro tacere & omittere, usitata sunt. Epenthesis, est litera vel syllaba in medio verbi interpositio, ut relligio, nauita, simillimus, alituu, Mauors, cincturus: Syncope imminutio, est litera vel syllaba è medio dictionis reiectio. ut, repostum, accessis pro accessistis, extincti pro extinctisti. Sed nosti pro nouisti, redi pro rediui, & que similia sunt, etiam in oratione soluta frequentantur. Usitatus etiam dicitur triumvirum, fabrium, festertium, nummum, quam orum, autore Cicero in Orat. Paragoge seu Proparalepsis est, qua ad finem aliquid adijcitur: ut dicier, pro dici. Apocope, amputatio seu sectio, qua detrahitur vel litera vel syllaba: ut, peculi, pro peculy, parce metu, pro metui, hic tamen etiam Syneresis esse potest. Marge pro magis. Hymen pro Hymeneus. Metathesis, transpositio seu transmutatio est, qua litera in verbis singulis transferuntur, ut Tymbre pro Tymber, nisi vocatum esse malis à nominatiuo Tymbris, Pistris pro pristis. Antithesis seu titthesis seu ἀντίστοιχον commutatio est, cum ἀντίστοιχον litera pro litera ponitur: ut olli pro illi: impete

Apheresis.

Epenthesis.

Syncope.

Paragoge.

Apocope.

Metathesis.

Antithesis: seu

Syneresis. *pro impetu. Syneresis cōtractio, est coniunctio duarum syllabarum in vnā, ut aluēo pro aluēo, acripidem ceruam, pro acripidem. Una eādēque via sanguis que animusque sequuntur. Virg. Epiphynalēpham Diomedes vocat:*

Dieresis. *Dieresis, diuisio, est diphtongi vel syllabae vnus in duas distractio: ut, aulai pro aula, persoluēda pentasyllabum, suāsit trisyllabum. Sisytole est syllaba longa, versus necessitate, facta contractio. Virgil. Obstupui, steteruntque coma. Et, connubio iungam stabili. Et, Nimbosus Orion. In primo te, in altero nu, in tertio o longa corripuntur. Diastole seu Ecstasis, est productio syllabae natura contractae: ut, Exercet Diana choros. Et, versa puluis inscribitur hastā. Synalepha est, cum vocalis in fine dictionis à vocali proxime sequente in metiendo versu quasi deletur: ut, Carthag' Italiā contra. Cast' est quam nemo rogauit. Ecclipsis est, quā in litera in fine cum sua vocali ab insequente vocali eliditur: ut, Gratū opus agricolis. Sic olim veteres literam s elidebant: ut, Aut onium foetus, aut vrentes culta capellas. Vita illa dignus loquo.*

De Schematibus verborum
coniunctorum.

Schemata
Syntaxeos.

S C H E M A Grammaticum seu figura,
quae συντάξεις ἁρμόσι, & consecutionis dicitur
Latine,

Latine, est immutatio quadam & arte nouata certis de causis, atque usitata bonis scriptoribus dicēdi ratio. Cui subiiciuntur haec: Zeugma duplex, Rhetoricum & Grammaticum. Rhetoricum Zeugma dicitur, cum verbū vel adiectiuum ad substantia diuersa ita refertur, ut cum omnibus conueniat, sed nō mutatum: ut, Vicit pudorem libido, timorē audacia, rationem amentia. Aut atate forma deflorescit, aut morbo. Ouidius, Non Venus & vinum sublimia pectora fregit. Grammaticum Zeugma dicimus, cum verbum vel adiectiuum vni tantum rectē coniungitur propiori, sed ad alterum vel plura non nisi mutatum refertur. Terent. Dati annuli, locus, tempus constitutum est. Cice. Ego illum de suo regno, ille me de nostra republica percunctatus est. Et, Non curia vires meas desiderat, nō rostra, nō amici, non clientes, non hospites. Virgil. Hic illius arma, hic currus fuit. Vocatur prozeugma, cum verbum vel adiectiuum antecedit: Mezozeugma, cum interponitur. Hypozeugma, cum sequitur. Contraria Zeugmati Hypozeugxis, Disiunctio est, quum singulis rebus sua subiunguntur verba: ut, procumbunt piceae, sonat icū securibus ilex, Fraxineaq; trabes, cuneis & fissile lignum Scinditur, aduolunt ingēteis motibus ornos. Et, Venit hyems, teritur Sicyonia bacca trapetis, Glande sues

Zeugma Rhetoricum,

Zeugma Grammaticum.

Prozeugma.

Mezozeugma
Hypozeugma.

Hypozeugxis
Zeugmati cōtraria.
Disiunctio.

rede-

Syllepsis seu
comprehensio
quam conce-
ptionem vo-
cant.

redeunt lati, dant arbusta sylvæ. Et, Varios po-
nit fœtus autumnus, & alitè Mitu in apricis
coquitur vindemia saxis. Syllepsis est duo-
rum pluriumve ac diuerforum substantiuorū
comprehensio, quibus adiectiuum aut verbum
additur, quod præstantiori vel generi vel per-
sona respondeat. Præstat autem genus virile
fœmineo & neutro: numerus singularis plura-
li: persona prima, secunda & tertia: casus re-
ctus, obliquis. Ouidius: Mulciberis capti
Marsque Venusque dolis. Neque ego neque
tu fecimus. Cic. Si tu & Tullia nostra valetis,
ego & suauissimus Cicero valemus. Poeticum
est illud Ouidij: flia cum Lauso de Numitore
sati. Et Virgilij, Remo cum fratre Quirinus
Iura dabūt. Sed rerū inanimatarū substantiua
adiectiuū plurale ferè neutrū desiderant: nisi
quod interdum, si res eiusdem sint generis, ad-
iectiuum simile esse potest. Cic. Regna, impe-
ria, nobilitas, honores, diuitiæ, opes, in casu sita
sunt. Prolepsis præsumtio est, cum totum seu
genus numero ferè multitudinis propositū rur-
sus in partibus intelligitur, vel consentiens cū
membris, vel mutatum. illam Grammatici lo-
cutionis prolepsim vocant, hanc constructionis:
ut milites pugnant, alij pro patria, alij cō-
tra patriam. Bonorum alia sunt animi, alia
corporis, alia fortuna. Aquila volabant, hæc
quidem ab ortu, illa verò ab occasu. Virg. In-

tereæ

Prolepsis,
Præsumtio.

tereæ reges, ingenti mole Latinus Quadriun-
go inuehitur curru, &c. Teren. Curemus æ-
quam uterque partem, tu alterum, ego item al-
terum. scurabo. Hoc vocant prolepsim impli-
citam. Sic Virg. Quisque suos patimur ma-
nes. In magnis læsi rebus uterque sumus. Liui.
In Mauros pro se quisque armati discurrunt.
Eclipsis est, vocabuli vel oratiuncule ad re- Eclipsis.
Etiam orationis cōsecutionem necessariæ in sen-
su prætermisso, bonis scriptoribus vsitata. Te-
ren. Ubi ad Diana veneris, ito ad dexteram,
subaudi adem, vel templum. Cice. recta venit
ad me. s. via. Castra aberant bidui. s. itinere.
Virg. Hic sauuus tendebat Achilles. s. tētoria,
vel pelles. Sic Caesar, Qui sub valle tenderent.
Terent. Non posteriores feram. s. partes. Fe-
rina, suilla, bubula. s. caro. Quartana. s. febris.
Accusatus repetundarum. s. pecuniarū. Var-
ro, Denarius, quod denos aris valebat. s. num-
mos. Sextertium viciæ. s. centena milia. Cice.
Caesar magnas copias breui habiturus est. s.
tempore. Et, Complectar breui. Explicabo bre-
ui. s. oratione. Differam pluribus. s. verbis. Ita
aiunt, ferunt. s. homines. Iuum est, s. officium.
Ex quo, ex illo. s. tempore, apud Virgiliū. Na-
talis. s. dies. Memini videre. s. me. Bene ha-
bet. s. se. Cice. Sales in dicendo mirum quan-
tum valent. Mirum ni cantem. Nec enim
mirum, si &c. mirum. s. est. Terent. Vultu
adeo

adeo venusto, adeo modesto, ut nihil supra. esse possit. Eleganter etiam dicuntur, Ne multis, pro ne multis agam, Ne multa, quid multa? s. dicam. Sed hac habtenus. s. dicta sint. Terent. Scire fidibus. s. canere. Cice. in Pompeianum statum cogito. Et, inde ad Taurum cogitabam. s. ire. Occupationum mearum hoc signum erit, quod epistola librarij manu est. s. scripta. Quarto Kalendas, Nonas, idus Maij. s. ante. Sic pridie Kalendas Maias. Virg. Ab deo domo. sin. Et, Italiam venit. s. in vel ad, quod poeta permissum est. Cicero. vereor ne satis diligenter in senatu actum sit de literis meis, pro, ne non satis. Terentius. Negat quis, nego, pro si negat. Apostopesis seu reiticia & praecisio est, qua per iram & indignationem, vel pudorem, vel metum pars aliqua orationis veluti praeciditur. Virgilius: Quos ego: sed motos praestat componere fluctus. quos ego. s. puniam. Idem: Nouimus & qui te transuersa tuentibus hircus. Terentius, Quid ais omnium? Et, iam si verbum vllum post hac. Et, Quem ego si sensero, sed quid opus est verbis? Fit inter dum quadam praecisio per transitionem. Virgilius: Nec requieuit enim, donec Calchae te ministro, Sed quid ego hac autem? Deest, donec Calchante ministro, quod voluit perfecit. Liptote λιπτότης vocatur, quum minus dicitur, & plus intelligitur: ut, Non sum adeo

Apostopesis,
Reiticia, seu
Praecisio.

Liptote.

adeo inhumannus. Virgilius: Munera nec sperno, id est, libenter accipio. Asyndeton, sine Diabylon est, cum sententia nullis coniunctionum vinculis alligatur. Cicero: Abijt, excesit, erupit, euasit, Virg. Ferte citi flammas, date vela, impellite remos. Rhetores articulum vocant, ut infra dicemus. Polysyndeton est, cum oratio coniunctionibus abundat. Virgilius: Athamasque, Thoasque, Pelidesque, Neoptolemus, primusque Machaon. Figura est Poetis quam Oratoribus vsitator. Schesis onomatopoeia, cum singulis nominibus singula epitheta coniunguntur. Virgilius: Marsa manus: Peligna cohors: festina virum vis. Epitheton est, quod proprio nomini aut ornamendi aut vituperandi, aut indicandi, aut etiam significantius exprimendi causa attributum est, ut Alma Ceres, turpis egestas. Epitheta apud Oratores otiosa vituperantur, quae tamen in carmine tolerantur. Epimone, cum versus idem vel sententia saepius inseritur, qualis est ille Virgilianus: Incipe Menalios mecum me tibia versus. Paradiastole est, quae res quae similes esse videntur, disiunguntur, & quantum distent ostenditur, addito unicuique rei proprio vocabulo. Virg. Triste lupus stabulis, maturis frugibus imber, Arboribus venti, nobis Amarillidis ira. Non te frugalem appello, cum sis auarus: non liberalem, cum sis prodi-

Asyndeton,
Dissolutum seu
Dissolutio.

Polysyndeton,
Coniunctio.

Schesis onomatopoeia.

Epitheton.

Epimone.

Paradiastole.

prodigus: non fortem, cum sis temerarius: non sapientem, cum sis astutus. Pleonasmus est, cum superuacuis verbis exaggerationis causa, vel extenuationis, oneratur oratio. (Nam cum sine causa adhibetur, vitium est, quod supra indicauimus) Terent. Hicce oculis egomet vidi. Cice. Accipies igitur hoc paruum munusculum. Minutis interrogatiunculis. Terent. Nonne oportuit praescisse me ante? Et Tum hoc alterum, id verò est, quod ego puto, palmarium me reperisse. Et: Si est ut velit, pro si velit. Virg. Voce vocans Hecaten. Et, Retro sublapsa referri. Et, Multa quoque & bello passus, hic redundat & Parelcon est, cum vel ornatus, vel carminis causa verbum syllaba adiectione extenditur. Terent. Sofia adesdum. Et, Ehodum ad me. Et: Hoc tu facito dum animo cogites, in Adelp. Epanalepsis est eiusdem verbi, vel idem valentis, post quadam interposita repetitio. Cice. Caue enim existimes Brute (quanquam non est necesse ea me ad te, que tibi nota sunt, scribere) caue putes, & c. Idem: Confirmato illo, de quo si mortales animi sunt, dubitare non possumus, quin tantus interitus in morte sit, ut ne minima quidem suspicio sensus relinquatur: hoc igitur probè stabilito & fixo illud excutienandum est. Hendiadis est, cum substantiuum versus causa in adiectiuum soluitur, vel in unum duo contrahuntur.

Pleonasmus.

Parelcon productio seu adiectio.

Epanalepsis.

Hendiadis vulgo vocatur, Græcè ἀνδιὰ δύο

Virg.

Virg. Pateris libamus & auro, id est, pateris aureis. Et, Ipsumque vocemus In praedam partemque Iouem, pro in partem preda. Et, Molemque & montes insuper altos, i. molem altorum montium. Eipuos, Irmus, est fories seu conexio orationis, eodem quasi filo ad clausulam vsque deducta, per eiusdem casus continuationem. Virg. lib. 6. Principio celum ac terras camposque liquentes, Lucentemque globum luna, Titaniaque astra Spiritus intus alit. Enallage, Commutatio seu variatio, qua vel partes orationis inter se, vel partium accidentia seu attributa inter se commutantur. Est, n. duplex: una appellatur ἀντιθέσις, que partium est, posterior ἐπίθεσις, qua accidentium est commutatio. Superioris exempla sunt: Scire tuum, pro tua scientia, apud Persium. Terent. Ego verò ac lubens, pro lubenter. Virgil. Sole recens orto. Linius, Belua recens capta. Plant. recens natus, nomen recens vsitatum pro adverbio recenter, quod est inusitatum. Toruū tue-tur, poëtice, pro toruè. Et, qui Curios simulant, & Bacchanalia viuunt, pro Bacchatim, seu potius more celebrantium Bacchanalia. Crastinus, pro postero die, apud Virg. Hesternus pro pridiano, apud Terent. Horrentia Martis arma, pro horrenda. Et bellantur pro bellant apud Virg. Cic. Cōficior lachrymis: quod utinā minus vitæ cupidus fuissē: pro utinam autē fuissē.

Figura poetica est.

Irmos.

Enallage duplex.

Recens natus dicitur, quia recenter est inusitatum.

G

fuisse. Eleganter cum, pro quo die, vel quo tēpore ponitur. Cicero: Utinam illum diem videam, cum tibi agam gratias, quod me viuere coegisti. Vix annus intercesserat, cū iste, &c. Virgili. Ante leues ergo pascentur in athere cerui, pro prius. Et Veneris contra sic filius orsus, pro inuicem. Salustius: Hyemē atq; astatē iuxta pati, pro aequē. Posterioris exempla potissimum spectantur in commutatione casuum, generum, numerorum, personarum, modorum, ac temporum. Enallage casuum Antiptosis dicitur, cū casus pro casu ponitur, Virgil. Proijce tela manu sanguis meus, pro mi. Lucanus: Tutumque putauit iam bonus esse socrer. Ouidi. Acceptum refro versibus esse nocens. Virgilius: Placitōne etiam pugnabis amori? pro cum amore. Terent. Eunuchum quem dedisti nobis quas turbas dedit? Salust. Vterq; graues inimicitias cum illo exercebant. Hora. Maeste virtute esto. Virg. Hæret pede pes, pro pedi. Genus cū genere comutatur. Virg. Dulce satis humor. Numerus pro numero ponitur. Salust. Interea seruitia repudiabat, cuius rei ad eum magna copia concurrebant, pro quorum. Terent. Adeo homines immutarier ex amore, vt non agnoscas eundem esse, pro eosdē. Salust. Maxima pars vulnerati. Virg. Pars in frustra secant. Et, Pars stringunt gladios. Ouid. Pars volucres facta. Et: Utraque forma

Heterosis casuum.
Antiptosis.

Enallage generum.
ἑλλῶσις.
Heterosis numerorum.

moſe Paridi potuere videri. Vir. Turba ruūt. Hanc figuram Synthesin vocant, usurpatam ^{synthesia} poetis & historicis, raro oratoribus, qua sensus magis resque significata, quā vocabulum inspicitur. Nā collectiua nomina multitudinē significant, qualia sunt, populus, gens, exercitus, ciuitas, &c. Huc pertinent: Anser foeta. & Centauro inuebitur magna. In naui. Terent. In Eunuchum suam. In fabulam, vel comediā. Referenda huc quoque videtur Synecdoche figura ^{Synecdoche} Gracorum propria, cum pars in accusandi casu iungitur adiectiuo vel verbo, siue, cum id quod partis est, toti attribuitur, Virg. Omnia Mercurio similis, vocemque coloremque, &c. Et, Expleri mentem nequit. Et, At cætera Graius. Horat. Miles iam fractus mēbra labore. Liuius: Vt verò Annibal ipse dum murū incautus subit, aduersum femur tragula grauiter ictus cecidit. Auferendi casus Latinis vsitatior est. Martialis: Crine ruber, niger ore, breuis pede, lumine laesus. Et, Ore tener, latus pectore, crine glaber. Enallage persona. Terent. Si quis me quaret rufus, præsto est, desine, pro præsto sum. nam de se loquitur. Licetbit huc figuram eam referre, quam Grammatici nomināt Euocationem siue Auocationem, qua reuocari volunt nominatiuum tertiae personae ad primam aut secundam, vt sit utrunque vel prima vel secunda persona, ratione pronominis

Enallage personæ.

Euocatio.

aut expressi aut intellecti. Tradunt enim illi nomina omnia tertia esse persona, & figuram appellari, cum nomen verbo prima vel secunda persona iungitur: eamque explicitam dici, cum exprimitur pronomen: implicitam, cum reticetur. Virg. Ille ego qui quondam, &c. Arma virumque cano. Et, Coram quem queritis adsum Troius Aneas. Enallage modi.

Enallage modi.

Virg. Impulerat ferro Argolicas fœdare latebras, pro impulisset. Et, Si fœtura gregem suppleuerit, aureus esto, pro eris. Terent. Omnes inuidere mihi, & mordere clanculum, ego autem floccipendere. infinitivus modus est pro imperfecto indicatiui, usurpatus poetis & historicis, nonnunquam etiam oratoribus.

Enallage temporis.

Enallage temporis. Terent. Tu si hic sis, aliter sentias, pro esses & sentires. Virg. Vultus alit venis, pro alebat. Et, Fumat, profumavit. Et, progeniem sed enim Troiano à sanguine duci audierat, pro ducendam esse. Livius: Si tales animos in prælio habebitis, vicimus, pro vincemus. Hyperbaton, est ordinis grammatici perturbatio seu immutatio, cuius formæ sunt: Anastrophe, Tmesis, Hysterologia, Histeron proteron, hypallage, Parenthesis, Synchisis. Anastrophe, est verborum inuersus ordo. Virgilius: Italiam contra. Et, Spemque metumque inter dubij. Horatius, Quem penes arbitrium est.

Hyperbaton.

Anastrophe. Peruersion seu inuertio.

Cicero. Cuius cum

patre

patre magna mihi fuit familiaritas. Quorū è numero. Cuius in labris. Caesar, Diu cum esset pugnatum. Tmesis seu diacope, sectio, est vocabuli compositi per unum aut plura interiecta diuisio. Virgi. Qualis Hyperboreo septē subiecta trioni. Terent. Quæ meo cunque animo lubitum est facere, Et: T hais maximo te orabat opere. Et: Per pol quàm paucos reparias fideles, pro perpaucos. Cicero. Est enim munus eius non ingenij solum, sed laterum etiam ac virium. Hysterologia est, cum præpositio nõ cum eo casu quem requirit, sed cum verbo tanquam cum eo composita coniungitur: Virgil. Tyriam qui adueneris urbem, pro ad urbem.

Tmesis seu Diacope. Diuisio seu Sectio.

Histeron proteron siue prothyseron, est inuersus sententiæ ordo, quo id quod secundo loco fit, priori ponitur. Virgil. Postquam altos tetigit fluctus, & ad aquora venit. Et, Aratum primum magno est equanda cylindro, Et vertenda manu. Differt a superiore prothyseron, quod in illa vocabulorum, in hoc autem sensuum & rerum ipsarum est commutatio. Hypallage est, cum oratio mutato rerum ordine effertur. Virgilius: Ibant obscuro sola sub nocte: pro, soli sub obscura nocte. Dare classibus austros, pro dare classes austris. De parenthesis infra dicetur. De Synchisi dictum est inter compositionis vitia.

Hysterologia

Histeron proteron.

Hypallage.

De Schematibus Rhetoricis.

Schemata Rhetorica sunt exornationes & lumina orationis, quibus supra quotidianum sermonem illustratur oratio, & veluti coloribus depingitur, ut sit elegantior & incundior. Sunt horum quoque genera duo, ut ante dictum est, unum verborum, alterum sententiarum.

Hæc utiliter quidam nostra memoria viri docti in tres ordines partiti sunt, quorum Primus continet ea, quibus verba exornantur. Secundus ea complectitur, quibus ornatur oratio. Tertius ea, quibus augetur, & amplior efficitur. In primo sunt exornationes verborum: in secundo orationis: in tertio amplificationis.

Primi ordinis figura. Repetitio ἀναφορά, cum eadem vox aliquot membrorum initio repetitur. Cic. Nihil te nocturnum presidium palatij, nihil urbis vigilie, nihil concursus bonorum omnium, &c. nihil horum ora vultusque mouerunt? Terent. Hoccine est humanum factum aut incæptū: hoccebris officij patris? Nihil hac exornatione crebris occurrit. Epanalepsis (conduplicationem. Cic. vocat) cū eadem vox initio & in fine ponitur. Ouid. Pauper amet cautè, timeat maledicere pauper. Pater inquam, me lumine orbauit pater. Cognitū est te rempublicam venalem habuisse, cognitum est. Epizeuxis, subiunctio (qua Palilogia quoque dicitur) est eiusdem verbi vehemens

Schema Rhetoricū duplex Schematum tres ordines,

Primi ordinis figura. Repetitio. Anaphora & Epanaphora.

Epanalepsis. Est alia figura, cuius supra meminimus inter figuras grammaticas. pag. 105.

Epizeuxis, quæ & Palilogia.

geminatio. Cicero. Viuis & viuis, non ad deponendā, sed ad confirmandā audaciam. Vos, vos appello fertissimi viri. Virgil. Ab Corydon Corydon. Et, Meme adsum qui feci, in me conuertite ferrum. Anadiplosis, reduplicatio, qua præcedentis versus vel commatis dictio initio sequentis iteratur. Virgil. Sit Tyrus Orpheus, Orpheus in syluis. Cic. Hic tamen viuit, viuit? imò vero in Senatum venit.

Hæc duo Cicero in partition. vocat geminata atque duplicata. Conduplicata (quam Anadiplosim Aquila vocat, Martianus Capella replicationē) est, cum qua in superiore membro postrema ponuntur, ea in posteriore prima repetuntur. Terent. Negat Phanium esse hanc sibi cognatā Demipho? hanc Demipho negat esse cognatā? Comotus non es, cum tibi mater pedes amplexaretur, non es commotus? Adhibetur hæc figura, ubi iam incalescit oratio. Cōuersio ἀντιρροπή (Rutilius ἐπιτροπή ἐν appellat) cum eadem voce commata clauduntur, ut, Pænos populus Romanus iustitia vicit, armis vicit, liberalitate vicit. Frumenti maximus numerus è Gallia, peditatus amplissima copia è Gallia, equites numero plurimi è Gallia. complexio συμπλοκή, cum eadem vox repetitur, & in initio & in fine membrorum. Cicero, Quis eos postulauit? Appius. Quis produxit? Appius. Quæ senatus damna

Geminatio verborum. Sed iteratio dicitur, cum aliquid geminatis interponitur: vt, Me, inquam, me, &c. Anadiplosis.

Conduplicatio.

Conuectio.

Complexio, Symploce.

Flocc.
Copulatio.

rit, quem populus Romanus damnarit, quem omnium existimatio damnarit, eum vos sententis vestris absoluetis? Copulatio $\pi\lambda\omega\iota\delta\iota$ cū idem verbum quod hominis est, repetitum mores significat, ut, Ad illum diem Memmius erat Memmius, id est, erat sui similis. Simia est simia, etiam si aurea gestet et insignia. Antistasis est, ut ait Rufinianus, cum idem verbum repetitur in contrario sensu, ut, Una salus victis nullam sperare salutem. Et, Ex illo Corydon Corydon est tempore nobis. Cic. Quis ignorat in eiusmodi domo, &c. seruos non esse seruos? Atque hac quidem ornamenta, qua sunt explicata, repetitionem continent, quorum quedam præter venustatem etiam acrimoniam addunt orationi. Traductio, $\mu\epsilon\tau\epsilon\phi\omicron\lambda\iota$ Polyphton, multitudo casuum varietate distincta

rit, quem populus Romanus damnarit, quem omnium existimatio damnarit, eum vos sententis vestris absoluetis? Copulatio $\pi\lambda\omega\iota\delta\iota$ cū idem verbum quod hominis est, repetitum mores significat, ut, Ad illum diem Memmius erat Memmius, id est, erat sui similis. Simia est simia, etiam si aurea gestet et insignia. Antistasis est, ut ait Rufinianus, cum idem verbum repetitur in contrario sensu, ut, Una salus victis nullam sperare salutem. Et, Ex illo Corydon Corydon est tempore nobis. Cic. Quis ignorat in eiusmodi domo, &c. seruos non esse seruos? Atque hac quidem ornamenta, qua sunt explicata, repetitionem continent, quorum quedam præter venustatem etiam acrimoniam addunt orationi. Traductio, $\mu\epsilon\tau\epsilon\phi\omicron\lambda\iota$ Polyphton, multitudo casuum varietate distincta

Antistasis.

Traductio,
 $\mu\epsilon\tau\epsilon\phi\omicron\lambda\iota$
Polyphton,
multitudo ca-
suum varietate
distincta

nunc timeo, is nunc me retinet. Idem, in te spes Hegio sita est, tu es patronus, tu parens, ille tibi moriens nos commēdauit senex. Virgilius: Littora littoribus contraria, fluctibus undas Imprecor, arma armis, pugnent ipsique nepotes. Persius, Ex nihilo nihil, in nihilum nil posse reuerti. Articulus $\alpha\sigma\upsilon\gamma\delta\epsilon\tau\omicron\nu\ \eta\ \delta\iota\alpha\lambda\upsilon\tau\omicron\nu$ Dissolutio, cum multa sine coniunctione commata seu incisa coherent: ut, Acrimonia, voce, vultu, aduersarios perterruisti Terent. Ceteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, prosternerem. Veni, vidi, vici. Abijt, excessit, euasit, erupit. Hic etiam veluti per gradus crescit oratio. Virg. Ferte citi flammæ, date tela, impellite remos. Utimur hac figura, cum quid acriter & instanter dicendum est. Superiori contrarium est Polysyndeton, cum oratio multis coniunctionibus copulatur. Virg. Teclumque, laremque, Armaque, Amycleumque canem. Similiter cadens, $\delta\omicron\mu\omicron\iota\omicron\pi\tau\omicron\tau\omicron\nu$, quum iisdem casibus verba vel sententia finiuntur, quod fit in orationis partibus, quæ casibus variantur, ut, Hominem laudas egentem virtute, abundantem felicitate. Similiter desinens, $\delta\omicron\mu\omicron\iota\omicron\tau\epsilon\lambda\epsilon\upsilon\tau\omicron\nu$, cum dictiones vel sententia similiter exeunt, quod fit in reliquis orationis partibus casu carentibus, ut, Turpiter audes facere, nequiter studes dicere. Hos deduci quàm relinqui, euehi quàm deseri ma-

Articulus
Asyndeton si
ue dialyton.

Polysyndeton.

Similiter ca-
dens.

Similiter de-
sinens.

Compat seu
membrum.

lui. Cicer. Qui armati Senatum obsederint, magistratibus vim attulerint, rempublicam oppugnarint. Compar, ἰοβιωλον cum membra constant pari ferè numero syllabarum, ut, In pralio pater mortem oppetebat, domifilius nuptias comparabat. Nec reipublica consulisti, nec amicis profuisti, nec inimicis restitisti. Sed in his tribus est cauendum, ne fastidium pariat assiduitas. Paranomasia, seu Prosonomasia, Agnominatio, cum lueris paulum immutatis quadam similitudine vocem in contrariam significationem deflectimus. Terent. Inceptio est amentium non amantium. Et, tibi erant parata verba, huic homini verbera. Arator est, non orator. Non decet hominem genere nobilem videri mobilem. Magistratus oneri est illi potius, quam honori. Antanaclassis, superiori vicina, est eiusdem verbi mutata significatio, ut, Amari iucundum est, si curetur ne quid insit amari. Huc illa quoque referri possunt: Oppugnari vir bonus potest, expugnari non potest. Immorandum studys est, non immoriendum. Non expectat mortem tuam filius, imò oro, inquit, ut meam mortem expectet: cum significaret malle se mortem suam expectari, quam expectari ac maturari. Hypallage, Eclipsis, Apostropefis, Onomatopœia, Antonomasia, Metonymia, Catachresis & Allegoria, quæ ad

Paranomasia
Inmutatio.

Antanaclassis.

ad hunc ordinem pertinent supra sunt explicata. Secundi ordinis figure: Interrogatio, qua non simpliciter querimus sciendi causa, sed instamus, asseueramus, indignamur, miseramur, admiramur, dubitamus interrogando. Greci vocant ἐρώτησις Cicer. Quousque tandem abutere Catilina patientia nostra? Saruare potui, perdere an possim rogas? Interrogatio vehementissima ἐπιτηρησις dicitur & πύσμα, quæ pluribus interrogationibus & acriter urget. Terent. Quis in homo es? quid tibi vis? quid cum illa rei tibi est? Subiectio, cum ipsi nostra interrogationi respondemus. Cicer. Domus tibi deerat? at habebas. pecunia superabat? at egebas. At dicet aliquis, hæc igitur tua disciplina? &c. ego iudices, &c. Exclamatio est, per quam intentione pronuntiatione motum animi nostri testamur. Cic. O tempora, ô mores. Hac utimur, cum iam inclinatis auditorum animis velut erumpimus in hæc verba. Virgil Quid non mortalia pectora cogis Auri sacra famæ? Dubitatio, διαπηγησις seu ἀπορία, ut Aquila vocat, cum dubitare nos & quid dicendum faciendumue sit nescire significamus. Ci. Quid primum querar, aut vnde potissimum exordiar Iudices? Virg. Eloquar an fileam? Terent. Ubi queram? ubi inuestigem? quem percuciet, qua insistam via, incertus sum. Ci.

Secundi ordinis figura.
Interrogatio.Epitrochafmos.
Pyina.

Subiectio.

Exclamatio.

Dubitatio.
ἀπορία.

Virum

Utrum difficilius aut maius esset negare tibi sapius idem roganti, an efficere id quod negares, diu multumque Brute dubitavi. Paradoxon seu inopinatum, cum suspensis auditorum animis inopinatum aliquid ac minimè expectatum subiungimus. Terent. In me quiduis harum rerum conuenit, quæ sunt dicta in stultum, caudex, stipex, asinus, plumbens: in illum nihil potest: nam exuperat eius stultitia hæc omnia. Huc referri etiam potest, cum negamus nos vel suspicari potuisse, ut Nunquam credidi fore iudices, ut reo Scauro ne quid in eius iudicio gratia valeret, precarer. Miror unde tibi in suspicionem venerim. Adynaton, quod fieri non potest. Virg. Non mihi si lingua centum sint, oraque cætum, Ferrea vox, omnes scelerum comprehendere firmas, Omnia pænarum percurrere nomina possem. Non dici potest, quætopere me tua litera delectauerint. Communicatio ἀνεπίστωτος, cum aut ipsos aduersarios confutimus, aut cum iudicibus quasi deliberamus, ut, Cedo, si vos in eo loco essetis, quid aliud faceretis? Communem rem putare, ac vos huic prepositos. Virg. Fuit & tibi talis Anchises genitor, Dauni miserere senectæ. Permissio ἐπιτροπή superiori vicina, cum quedam iudicibus aut aduersariis estimanda relinquimus. In actis Apostolorum. Siue magis hominibus obtemperandum, quam Deo ipsi indicate. Perfrica

Paradoxon
Inopinatum.

Adynaton.

Communicatio
ἀνεπίστωτος
625.Permissio.
Ἐπιτροπή.

frica frontem, & dic te dignorè, qui prætor fieres, quam Catonem. Aut cum rem totam alterius potestati permittimus, veluti cum nostra causa ita confidimus, ut iudicibus largiamur de ea quod videtur statuendi facultatè (Græci vocant ἐπιτροπήν, teste Rutilio) ut, Sed ego iam iudices summum ac legitimum quod exposui mea causa ius omitto, vobis quod æquissimum videatur, ut constituatis permitto: Non enim dubito, quin etiam si nouum sit vobis instituendum, libenter id quod postulo propter utilitatè communis consuetudinibus sequamini. Permissio per dissimulationè est, cum permittendo deterremus, & inuitos permittere nos ostendimus. Virg. sequere Italiam vêtis, pete regna per undas. Terent. Effundite, emite, facite quod vobis lubet. Et: Profundat, perdat pereat, nihil ad me attinet. Licentia παρρησία loquendi libertas appellatur, cum quedam liberius dicuntur vel comonefaciendi, vel obiurgandi causa: Miramini Quirites, quod ab omnibus rationes vestra deserantur, &c. id tribuite culpa vestra, atque desinunt mirari, &c. Sed hac figura prudenter utendum est, & cauendum ne molesta sit licentia, & auditorè offendant. Apostrophe seu Auersio est, cum sermonem auertimus ad absentem, vel etiã presentem, ut Cicero fecit, à Cesare conuertens orationè ad Q. Tuberonem. Quid enim tuus ille

Quintil. ex
Caluo citat.Permissio per
dissimulatio-
nem.Licentia.
Παρρησία.

Apostrophe.

ille Tubero in acie Pharsalica gladius agebat
&c. Idem, Vos enim iam ego Albani tumuli
atque Luci, vos, inquam, imploro & obsecror,
&c. O Leges Portia, legesque Sempronia.

Tertij ordinis
figura.

Tertij ordinis figura, quo continentur amplificationis exornationes. Amplificationis figurae sunt, quae non ad ornandam solum orationem, sed ad augendam etiam comparantur, & à Cicerone sententiarum exornationes vocantur, à Quintiliano partim inter amplificationes, partim inter argumenta recensentur. Nihil enim prohibet ex iisdem locis & amplificationum ornamenta & probationes peti: ac ornamenta quidem dici, cum ornandi causa adhibentur: argumenta vero, cum probantur.

Ex iisdem locis amplificationes & probationes peti, Cic. lib. 3. de Orat. Figurae ex locis definitionis. Auxesis.

Oriuntur igitur haec schemata potissimum ex locis Dialecticis, velut ex definitionis loco: Auxesis ἀυξήσις quum verbo grauiore quam pro re utimur, atrociusque proprii loco substituumus, veluti cum latronem dicimus, qui sit improbus: sacrilegum, qui sceleratus: venesificam, quae mala sit: asinum, qui stolidus: mutum, qui nihil respondeat: scelus pro errato: debacchari pro conuitiari: inflammare pro hortari. Et cum res altius tolluntur, veluti si rei dignitatem supra modum exaggeremus.

Tapinosiſ, vel
Mioſiſ.
Diminutio.

Tapinosiſ, ταπεινωſιſ, vel μειωſιſ diminutio, extenuatio, superiori contraria: ut, cum perstrinxisse dicimus, qui vulnerauit: attigisse, qui

qui colaphum infregit: seuerum, qui crudelis sit: affabilem, qui adulator: liberalem, qui prodigus, curiosam, quae venefica sit. Erratum pro scelere. Sic res extenuantur, veluti cum difficultas minuitur, vel ars cum alia collata deprimatur, ut in oratione Ciceronis pro Murana, ars militaris scientia iuris ciuiliſ anteponitur. Vel cum nimium contemnimus hominem, vel rem ut inutilem deprimimus. Huic

Leptores,

subiicitur λεπτότης: quae quippiam arrogantiae vitandae causa attenuamus. Cic. Si quid est in me ingenij iudices, quod scio quam sit exiguum, &c. Emphasis, Significatio est, quae significatiuus aliquid ex verbis intelligitur, sine latens, siue expressum. Virg. in Bucol. Cantando tu illum? quasi dicat, indoctus peritissimum? Et in 1. Georg. Quum iam glandes atque arbuta

Emphasis ſi-
gnificatio.

sacra Deficerent syluae. hoc est, non solum profana, sed etiam sacra. Synonymia, Interpretatio, cum multa verba idē significantia coniungimus. Ci. Abijt, euasit, erupit. Idem: Promitto, recipio, spondeo. Et: Quoniam semper appetētes gloriae atque auidi laudis fuistis. Ex-

Synonymia,
Interpretatio.

politio, ἐξερπασία, quae eandem rem commutat is sententijs explicat. Cic. Quid enim tuus ille Tubero in acie Pharsalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? quis sensus erat armorū tuorū? quae tua mens, oculi, manus, ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? (Po-

Expolitio,

tesſ

test hoc & ad synonymiam referri, quod in apostrophe quoque positum leges.) Tale est Lucani exordium: *Bella per Amathios, &c.* Non utendum est hac figura, nisi cum prodest in aliqua re commorari, & diutius auditore detinere, unde & Comoratio dicitur, eademque ἐπιμονή. Vitium autem existet, quod Periergia dicitur, si in re tenui varianda nimis curiosam operam & supervacaneam ponas. Definitio est, qua inter duo plurae quid inter sit ostenditur. Hanc definiendi rationem Dialectici χρίσις ἀπορίων appellant. ut: Non est fortitudo, sed temeritas sine honesta ratione adire pericula. Non est rex dicendus, qui non iure, sed vi dominatur, qui suis, non res publica commodis studet, qui non defendit, sed opprimit bonos. Ex loco diuisionis oriuntur haec: Distributio, μερίστος, cum rem in partes dividimus. Cicero: *Haec studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium & solatium praebent. Cuius omnes corporis partes ad nequitiam sunt oppositissimae: oculi ad lasciviam, manus ad rapinam, venter ad auaritatem & libidinem, pes ad fugam, &c.* Lege primam locupletandae sententiae rationem apud Erasmus, lib. 2. de Copia. Diabylis, dissolutum, ut iudices partim gratia, partim pecunia corrupti sunt. Epanodos, Regressio, cum id quod erat propositum per

Comoratio
hac epimone
quoque dicitur.

Definitio per
differentiam.

Figura ex diuisionis loco.
Distributio.

Diabylis seu
Dissolutum.
Epanodos.

per prolepsin in partibus iteratur, ut Vicerunt Romani Carthaginenses mari, terra Gallos. Dilemma, seu complexio, qua duo contraria distinguuntur subiecta ratione. ut, *Cur ego illum puniam? Si probus est, non commeruit: Sin improbus, non emendabitur. Vel auaritate impulsus, vel inopia: non autem auaritia, cum sis prodigum: non inopia, cum circumspicias opibus.* Paradiastolen supra definiuimus definitionem eorum que unam vim habere videntur, ut: *Non sapiens, sed astutus, non fortis sed confidens, non seuerus, sed maleuolus, non parcus, sed auarus.* Premitur veritas, sed non opprimitur. Expeditio siue Enumeratio est, per quam pluribus rebus expositis, ac ceteris infirmatis, una reliqua confirmatur, hoc modo: *Cum fundus iste meus fuerit, quem tu nunc inuasisti, necesse est, aut vacuum occupaueris, aut usu tuum feceris, aut hereditarium acceperis, aut donatum, aut vi me deieceris: Vacuum autem occupare, aut usu tuum facere, cum ego adessem, non potuisti: emptio nulla profertur: testamento ad te peruenire me viuo non potuit, &c.* Relinquitur ergo, *ut me vi de meo fundo deieceris.* Congeries οὐρα βίσιτος, coaceruatio verborum varia significantium. Terent. *In amore haec omnia insunt vitia: iniuria, suspiciones, inimicitia, inaudacia, bellum, pax rursum, &c.*

Dilemma seu
diuisio.

Paradiastolen
supra) inter
schemata
grammatica,

Expeditio siue
enumeratio.

Congeries.

Salust. *Animus audax, sūdolus, varius, cui insubet rei simulator & dissimulator. Differt a Synonymia, quod in Synonymia multa verba idem penē declarant, ut pastravit, afflixit, perculit. Cic. Non feram, nō patiar, non sinam: in congerie multa res diuersas notant. Ad hoc genus exornationum ascribas licebit Frequentationem, qua res in totā causa dispersa coguntur unum in locū, quo grauior aut acrior, aut criminiosior, oratio sit, ut ait Cornificius lib. 4. ad Heren. Cui cognata videtur Continuatio, qua definitur eodem libro, densa & continens frequentatio verborum, cum absolute sententiarum, hoc est, breuis quaedam uno circuitu conclusa argumentatio. Incrementum dicitur, quum veluti gradibus quibusdam peruenitur non modo ad summum, sed quodammodo etiam supra summum. Cice. 5. actione in Verrem, Facinus est vincire ciuem Romanū, scelus verberare, prope parricidium necare, quid dicam in crucem tollere? Pecuniā, honores, regnum, ipsam denique vitam pra patriae charitate contempsit. In hoc etiam circumstantiis rem augemus, ut Cicero vomitū Antonij: O rem nō visu modo foedam, sed etiam auditu. Si inter coenam in tuis immanibus illis poculis hoc tibi accidisset, quis nō turpe diceret? in coetu vero populi Romani, negotium publicum gerens magister equitū, cui ructare turpe esset,*

Synonymia.

Frequentatio.

Continuatio.

Incrementū.

esset, is frustis esculentis vinum redolentibus gremium suum & totum tribunal impleuit. Hic singula voces incrementum habent. Ex causis Aetiologia est, cum propositi alicuius causam statim subiicimus: ut, Iure Archias fructū ex meta studijs repetit, fuit enim mihi adiutor ad suscipienda haec studia. Terent. Si Simo hunc noris satis, non ita arbitrere, nā bonus hic est vir. Apophasis est, cum quasi alio interrogante nobis ipsi respondemus, & rationem reddimus. Cic. Si quis furem occiderit, iniuria occiderit, quamobrem? quia ius constitutum nullum est, quid? si se telo defenderit? non iniuria, quid ita? quia constitutum est. Dicaeologia, cū causam quam adferimus, ut aquam defendimus. ut, Quaquam est amicus, tamē amicitiae anteferenda est veritas. Amauit Pamphilus, dū atas tulit. Fecit iratus, iniuria affectus. Virg. Furor arma ministrat. Nō dissimilis est huic schemati Necessitas, cū necessitate causamur. Annibal apud Livium: Illis timidus & ignavis esse licet, qui receptū habent, nobis necesse est esse fortibus, quibus ad effugium nihil reliquum est. Deserunt amicū, nō voluntate, sed coactus legibus. Metastasis est, cū causa transfertur in locum digniorem, aut magis profuturum dicenti. Cicero pro Marcello: Tueri vitam Caesar debes, si non tua causa, at Reipublica. Color χαρῶν est

Ex causarum loco. Aetiologia.

Apophasis, quae ratiocinatio dicitur. lib. 4. ad Herenn.

Dicaeologia.

Necessitas.

Metastasis.

est callida & probabilis suspecta causa ac reus
perperam acta defensio. Terentius. Postquam
ad iudices ventum est, non potuit cogitata
proloqui, ita eum tum timidum obstupescit
pudor. Gradatio, ἄνωξ, cum gradibus qui-
busdam ita ab uno ad alia transimus, ut sem-
per proximum verbum repetatur: ut Afri-
cano industria virtutem, virtus gloriam, glo-
ria emulos comparauit. Cic. Quae reliqua spes
est libertatis, scilicet & quod libet licet, & quod
licet possunt, & quod possunt audent? Teren-
tius: Accepi, acceptam seruabo. Virgilius:
Que Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus
Apollo Prædixit, &c. Et, Torna leana lu-
pum sequitur, lupus ipse capellam, &c. Huc
pertinet Epiploce, quam Rutilius posuit, quæ
complures sententia inter se connexa continen-
tur. Ut: Expugnauit domum; expugnata vi
domo familiam abstraxit, abstractam tor-
mentis omnibus excruciauit, &c. Ex contra-
riis: Contentio seu contrarium, ἀντιθεσις,
cum ex contrariis amplificatur oratio, quod fit
vel singulis verbis: ut, Vulgo placere, non ve-
ra, sed falsa gloria est. In fuga scæda mors,
in victoria gloria. Vel sententijs, ut: Pellit-
tur è medio sapientia, vi geritur res. Inimi-
cis te placibilem, amicis inexorabilem præ-
bes. Atque hæc contentio quæ fit sententijs
contrariis, huius ordinis propria est: Ouid.

Do-

Donec eris felix, multos numerabis amicos:
Tempora si fuerint nubila, solus eris. Huc illa
Rhetorum Enthymemata ex contrariis con-
clusa pertinent. Horat. Cur nescire pudens
præue, quàm discere malo? Contrarium appel-
lat autor Rhetor. ad Heren. sumtam ex ad-
uerso probationem, ut: Quos ex collibus eieci-
mus, cum his in cæpo metuimus dimicare? Com-
mutatio, ἀντιθεσις, cum inuertitur aliqua
sententia per contrarium. Cic. de leg. Verè que
dici potest, magistratum legem esse loquentem,
legem autem mutum magistratū. Esse oportet
ut viuas, non viuere ut edas. Poëma loquens
est pictura, pictura autem tacitum poëma. E-
ripis ut perdas, perdis ut eripias. Hoc Rufinia
nus Metathesin appellat. Inuersio, qua doce-
mus argumentū, quod contra nos adfertur, pro
nobis facere, ut sepeliisti solus, igitur occidisti.
Imò si occidisset, non sepeliisset. Communica-
tio, συναιεσις, cum dua res contraria con-
iunguntur: ut, Tam deest avaro quod habet,
quàm quod non habet. Labor est etiam ipsa
voluptas. Uterq; vituperandus, & prodigius &
auarus: quod neuter suis rebus bene utatur.
Correctio ἐπιρροή, quæ tollit quod dictum
est, & pro eo quod magis videtur idoneum,
reponit. Cic. Quas ille leges, si modò leges no-
minanda sunt, ac nō faces verbis. Crndelis ho-
mo, imò ne homo quidē. In Verrem: Nō enim

H; fu-

Gradatio,

Epiploce,

Figure ex co-
trariis lo-
co, Contentio
seu contrariis.Commutatio,
Antimetabo-
le.

Inuersio.

Communi-
catio.

Correctio.

furem, sed raptozem: nō adulterum, sed expu-
gnatorem pudicitie, &c. Idem: O clementiam
populi Romani, seu potius patientiam miram
ac singularem. Punitus est, quanquam illa non
pna, sed proditio sceleris fuit. Terēt. Non tu
hoc argentū perdis, sed vitā tuam. Item: Cives
inquam, si hoc eos appellari nomine fas est.

Quintilianus id reprehensionem vocat. Huc
pertinet Diaphora apud Rutiliū, cum verbū
iteratum aliam sententiam significat atq; si-
gnificauit primo dictū, ut: Huius crūna quē-
nis caterorum hominum, modo hominē, cōmo-
nere possent. Item: In vniuersum mulierē, quid
potius dicam aut verius, quā mulierē? Reie-
ctio, ἀποδιώξις, cū quippiam ab aduersario al-
latū eludimus: ut, Hac de re quid attinet di-
cere? Erit aliās oportunior dicen di locus. Pre-
teritio, παραλείψις est, cū nos omittere simu-
lamus quod maximē dicimus: ut, Non dico te
ab socijs pecunias accepisse, &c. Occupatio,
seu presumptio, ἐπιβλήσις & ἐπινοητέασις, est
cū id quod obijci nobis potest, ante occupa-
mus ipsi, atque diluimus. Cicero pro Archia:
Ac ne quis a nobis hoc ita dici miretur, quod
alia quadam in hoc facultas sit ingenij, &c.
Quæret quispiam. Virgil. Nec vos arguerim
T encrī. Huc referri poterit ἑκαχυσωσία à Ru-
tilio explicata, cum orator breuitate senten-
tiæ præcedit auditoris expectationem. Lysias,

Quæris

Quæris à me quo iure obtinere possim? quo iu-
re Polyenus reliquit, quo iure prætor dedit pos-
sessionem, leges me defendunt, ad te non perti-
nent, hi veritatem sequantur. Concessio, ἀπο-
πονοσία, cum quadam aduersario concedi-
mus, deinde inferimus, quod aut maius sit
quā superiora, aut etiam omnia qua concessi-
mus infermet. Cice. Dominetur in concioni-
bus inuidia, iaceat in iudicijs. Fueris illi aliquā
do amicus intimus & familiarissimus, benefi-
cia contuleris: quid tum? an non amicitia om-
nis isto tuo facinore dissolui potuit? Confessio,
superiori vicina, cum callidē omnia aduersa-
rio permittimus. Cicero, Habes igitur Tibe-
ro, quod est accusatori maximē optandū, con-
fitemem reum, Confessio quoque superioribus
cognata est. Cicero in Verrem, Gaudeo etiam
si quid ab eo abstulisti, & abs te nihil rectius
factū esse dico. Anthypophora, oppositio, &
ἀντιπροσώπων cōpensatio, qua nobis aduersario-
rum dicta proponimus, ut illis respondeamus.
Cic. Difficilis ratio belli gerendi, ut plena fide,
plena pietatis. Virg. Verū anceps fuerat for-
tuna, fuisset, Quem timui moritura? Differt
ab Hypophora, quod hac aduersa partis inten-
tio est, illa eius responsio. Anafœne est, qua ab
aduersarijs proposita eleuamus, & ut falsa
reycimus. Virgil. Nunc Lycia sortes, nunc
& Ioue missus ab ipso Interpret diuim fert

horrida iussa per auras. Terent. At ego ne-
 sciebam, quorsum tu iras: Paruula hinc est ab-
 repta, eduxit mater pro sua, & c. Eadē in tro-
 pis annumerata Mimesis dicitur. Ex similitu-
 dine. Comparatio, qua vel paria cum paribus,
 vel minora cum maioribus, vel maiora cū mi-
 noribus conferuntur, idque magis ornandi, quā
 argumētandi causa. Virg. O ierque quaterque
 beati, Quis ante ora patrum Troia sub mœ-
 nibus altis Cōtiguit oppetere. Cic. Seruī me her-
 cule mei si me isto pacto metuerent, domum
 meam relinquendā putarem. Idem, Si quis me
 exire domo cōgisset armis, haberem actionē:
 si quis intrare prohibuisset non haberem? Pa-
 renti non obtemperat, & audiet alienum: Vi-
 detur hic referri posse etiam ille amplificandi
 modus, qui ratiocinatio dicitur, qua res auge-
 tur coniectura ab aliquo signo sumpta, ut apud
 Onidium 13. Metamor. quantus fuerit Po-
 hypheus ex eo intelligitur, quod eius capilli
 non pedibus, sed rāstris pederentur. Et apud
 Virg. 3. Aeneidos: Trunca manum pi-
 nus gerit, & vestigia firmat. Et: Graditurque
 per aquor iam medium, nec dum fluctus late-
 ra ardua tinxit. Ad cōparationem pertinent
 exempla *ἀγδδὲ* quæta, quæ sunt item aut
 paria, aut maiora, aut minora & similia, aut
 dissimilia, aut contraria. Adhibentur autem
 vel hortandi causa, ut illud Virgily: An-
 tenor

Figura ex Si-
 militudine.
 Comparatio.

Ratiocinatio.

Exemplum.

penor potuit medijs elapsus Achivis, Illyri-
 cos penetrare sinus: vel deterrendi, velut:
 Tu non sic Phrygius penetrat Lacedæmona
 pastor, Lædæamque Helenam Troianas vexit
 ad vrbes? Differt exemplum à similitudine,
 quod exemplum facta commemoret, vel ho-
 minum, vel caterorum animantium, vel etiā
 inanimorum: ut, Delphini minores vagari
 incomitatos non sinunt: quid nos facere libe-
 ris adhuc teneris oportet? Unaquæque arbor
 alit quod genuit: & non alet mater suo lacte
 liberos? Similitudo rem minus cognitam per
 eam que notior est, demonstrat, hoc modo: ut
 Sol unus omnibus lucet, ita vox præceptoris
 omnibus discipulis una sufficit. Et, Quem-
 admodum arbor excisa repullulat, euulsa ve-
 ro non fructatur: Sic malum si penitus tollas,
 non renascitur. Apologus est fabula, in qua
 mutā animantia & inanimata res humano
 more inducuntur loquentia. cuius exempla
 suppeditabit Esopus. Parabola seu collatio,
 est rerum genere dissimilium comparatio. Vir-
 gil. Qualis mugitus, fugit cū saucius aram
 Taurus, & incertam excussit ceruice securim.
 Imago εἰκὼν, cum forma similes conferuntur,
 Virg. Os humerosque Deo similis. Et, Duo
 fulmina belli Scipiade. Ut mare ventorum vi
 agitur & conturbatur: sic populus. Huic
 adyeciendum est ὁμοίων, cū vel ex partibus
 aliqua

Exemplum, à
 similitudine
 quid differat.

Similitudo.

Apologus.

Parabola.

Imago.

Homœou.

aliqua similitudo colligitur. Virgil. Sic oculos,
 sic ille manus, sic ora ferebat, vel. *exactione*.
 Cice. in Verrinis ait succinctam Scyllam in pis
 & canibus similem esse Verris & comitum it-
 lius. *Dialogismus*, qui dicitur à quibusdā ser-
 mocinatio, cum quis secum disputat: & quid
 agendum sit cogitat. Cice. Dēmine iudicibus?
 mihi igitur ipsi præter periculum & infamiā
 quid queritur? In Verr. Si populo redimitur,
 mihi præda de manibus eripitur: Quod est igitur
 remediū? quod? Dicitur quoque sermocina-
 tio, cum apta cuiq; personæ affingitur ora-
 tio: Tales sunt conciones apud Historicos, &
 orationes apud Poëtas. Vide lib. 3. Rhetor. ad
 Heren. de Sermocinatione. Ex genere. Sentē-
 tia, γνώμη, est generale quoddā pronunciatum
 de moribus aut de vita cōmuni, quod aut quid
 fiat, aut soleat oporteat ve fieri, vel expeti, vel
 vitari, breuiter apte q; non sigillatim, sed uni-
 uerse demonstrat, ut: Omnes sibi melius esse
 malunt, quā alijs. Obsequiū amicos, veritas
 odiū parit. Amicus certus in re incerta cerni-
 tur. Epiphonema, Acclamatio, est sententia,
 quæ rei narratæ iam aut probatæ additur, ad-
 mirationis augendæ causā. Virg. Tanta molis
 erat Romanam condere gentem. Et: Adeo à
 teneris assuescere multum est. Cic. Quorū igitur
 impunitas, Cæsar, tuæ clementiæ laus est,
 eorum te ipsorum ad crudelitatem acuet ora-
 tio?

Dialogismus
 Sermocinatio

Ex loco gene-
 ris.
 Sententia.

Epiphonema

tio? Noema vōna Cogitatio, Allusio est ad sen-
 tentiam, cum, quæ non dicimus, intelligi tamen
 volumus. ut, Hortensius negabat se unquam
 cum matre aut sorore rediisse in gratiam, in-
 telligitur enim illi nunquam cum matre aut
 sorore incidisse dissidium. Ouid. Fortisq; viri
 tulit arma disertus. Linius 1. Decad. 4. Athe-
 nienses quidem, inquit, literis verbisq; bellum
 aduersus Philippum gerebant. false notans im-
 bellem Græcorum loquacitatem. Ex signis &
 circumstantijs. Signa sunt antecedentia, con-
 sequentia vel adiuncta rei, quæ tum ad am-
 plificandum, tum ad extenuandum adhiben-
 tur. Dido apud Virgilium: Num fletu inge-
 muit nostro: num lumina flexit? Num lachry-
 mas victus dedit, aut miseratus amantem est?
 Ex circumstantijs nascitur ὑποτύπωσις seu de-
 monstratio, vel descriptio, quæ res ita verbis
 exprimitur, ut penè in conspectu posita geri
 videatur. Hæc describendi virtus atque sub o-
 culos subiectio etiam ἐνάργεια dicitur, Latine
 euargia, euidencia aut perspicuitas. Cicero in Verrem:
 Ipse inflammatus scelere & furore in forum
 venit: ardebant oculi, toto ex ore crudeli-
 tas emicabat: expectabant omnes quo tan-
 dem progressurus, aut quid acturus esset: cum
 repente hominem proripi, atque in medio
 foro nudari, ac deligari, & virgas expe-
 diri iubet, & quæ sequuntur. Idem eleganter

Ex signis &
 circumstantijs.
 Signa.

Hypotyposis
 seu Demon-
 stratio vel
 descriptio.

Euargia.

ter

ter & perspicue describit in *Miloniana* profectio- nis apparatus *Milonis* & *Clodij*, ac *il- lius* in *rheda* sedentis penulati cum uxore: hu- ius in equa, & cum delectis villa egredientis, pugnantis e loco superiore, &c. *Ouidius* dilu- uium depingit in primo *Metam.* & tempe- statem in secundo. *Erasmus* naufragium. Ad- hibetur autem non amplificandi modo & il- lustrandi causa, verum etiam ornandi & de- lectandi, atque affectus mouendi. Huc enim pertinent affectus, velut, *Exclamationes*, ut il- lud supra etiam positum: *O tempora, o mores.* *Execrationes*. *Cic.* *O scelus, o portentum in ul- timas terras exportandum.* *Obiurgationes.* *Virgil.* *Non ego te vidi Damonis pessime ca- prum* & *excipere insidijs?* *Obtestationes* vel ob- secrationes, ut: *Per dexteram istam tuam ego obtestor.* *Per ego has lachrymas.* *Optationes.* *Virg.* *Sic pater ipse Deum faciat, sic alius A- pollo, Incipius conferre manum.* *Adhortatio- nes*, *Vi.* *I bone quo tua te virtus vocat, i pede fausto:* *Horat.* *Ominationes:* *Virgilius.* *Turbo tempus erit, magno cum optauerit emptum,* *Intactum Palatia,* & *cum spolia ista diem- que Oderit.* *Terentius.* *Videre videor iam il- lum diem, quum hinc egens figiet aliquo mi- litatum.* *Ad hypotyposin* referuntur descri- ptiones personarum, rerum, locorum & tem- porum, qua videntur omnes ex *Dialecticorum*

Affectus.
Exclamationes.
Execrationes.
Obiurgationes.

Obtestatio- nes.

Optationes.

Adhortatio- nes.
Ominatio- nes.

per

per accidentia definitione oriri. *Prosopogra- phia*, qua persona vel vera vel fabulosa descri- bitur, ab attributis corporis & animi, quomo- do *Plutarchus* & *Amilius Probus*, & *Sue- tonius*, vitam illustrium virorum descripserunt. Ad hanc referuntur insequentia tria, *Chara- cterismus* *χαρακτηρισμός*, quo persona corpus & mores effingimus, ut *Charea Terentianus* senem illum importunum exprimit. Et *Thra- sionem*, *Demeam*, *Mitionem*, aliosque *Te- rentia*. *Furentem Sibyllam* *Virgilius* lib. 6. Vide *χρησιμότης* apud *Rutilium*. *Ethopœia* *ἠθοποιία*, proprie dicitur expressio morum & affectuum mitiorum, que *Græcè* vocantur *ἠθῶν*, quales in comædijs exhibentur. *Pathopœia* *παθοποιία* est, qua vehementiores & graui- ores exprimuntur affectus, quorum exempla facile cognoscuntur ex *Tragœdijs*. Utiliter *Emporius Rhetor* de *Ethopœia* scribens, ad- monet orationem pro affectibus, etatibus, for- tuna, ceterisque qualitatibus esse variandam. Aliter enim, inquit, orationem vel incipit, vel exequitur oratus, aliter timens, aliter gau- dens, aliter tristis, aliter senex, aliter iuuenis, aliter vir, aliter foemina. Refert in dicendo, Deus an homo sit, lasciuus an tetricus, igna- uus an fortis, doctus an rusticus. Sit igitur ala- cris latantis oratio, tumens vani, brevis & cō- cisa properantis, meretricula mollis & blada,

Prosopogra- phia.
Etiologia.

Characterif- mus.
Notatio.

Ethopœia.

Pathopœia.

Decorum
Personarum.

matro-

matrona seria, senum grauis, temeraria pueri,
 misera humilis, longa & multa ambiens confi-
 tentis, parasiti faceta, matris anxia, incondita
 rustici, oratoris ornata. Προσποποιία προσω-
 ποποιία, persona effictio, Latine dicitur Cōforma-
 tio, cum rebus mutis sermonem tribuimus, aut
 uita defunctos tanquam uiuos, aut absentes
 tanquam presentes inducimus loquentes. Talis
 est Appij cæci persona à Cicerone in oratione
 pro Cælio inducta. Idem in Catilinam Patriam
 inducit loquentem. Προδικιον, ut scribit Leno-
 phon, Virtutem & voluptatem contendentes
 facit: Penias & Pluri personas. Aristophanes
 fingit: Iustitia Chrysis: Philosophia Boë-
 tius, Lamia Politianus. Stultitia Erasmus: a-
 liq; rerum aliarum, in quibus fingendis mul-
 tum sibi poeta permittunt. Rei descriptio est,
 qua res circumstantijs explicata sicut oculis
 subijcitur spectanda, ut si captam urbem di-
 xeris, omnia duobus complexus e uerbis, id si
 aperias, apparebunt, ut Quintilianus ait, effu-
 sa per domos ac templa flamma, & ruentium
 tectorum fragor, & ex diuersis clamoribus
 unus quidam sonus: aliorum fuga incerta, pro-
 fanorum sacrorumque direptio, efferentium
 prædas, repetentiumque discursus, &c. Licet
 entem hæc complectatur euerio, minus est ta-
 men totum dicere, quam omnia. Vide ipsum
 Quintilianum, lib. 8. cap. 3. Τοπογραφία est
 uera

Protopopoiia
 Cōformatio.

Rei descri-
 ptio.

Topographia

uera atq; perspicua locorum descriptio, ut ur-
 bis, portus, arcis, tēpli, uilla, regionis, montis,
 fontis, horti, &c. uelut Carthaginis & portus
 apud Virgil. lib. 1. Æneid. In hac versatur
 Cōsmographia & Gaographia. Τοποθησια
 est, ficti loci descriptio, cum locus aliquis po-
 nitur, qui nusquam est, ut inferorum, & Eli-
 sij descriptio apud Virgil. lib. 6. Et Cæci spe-
 lunca, lib. 8. Regia solis apud Ouidium, lib. 2.
 Μεταμορφ. Chronographia, Temporis de-
 scriptio, quam supra attigimus in Toporū ex-
 plicatione sub periphrasi, qua frequenter à
 poetis ornandi & delectandi causa adhibetur,
 ueluti cum nox, dies, aurora, uer, estas, aliq;
 describuntur, ut lib. 4. Æneid. Nox erat &
 placidum carpebat fessa soporem Corpora per
 terras, &c. & lib. 1. Meta. quatuor ætates. Ad
 ordinem pertinent hæc: Transitio, μεταβάσις,
 qua monemus breuiter quid dictum sit, &
 quid cōsequatur ostendimus. Cice. Quonia de
 genere belli dixi, nunc de magnitudine pau-
 ca dicam. Virg. Hæcenus aruorum cultus, &
 sidera cæli. Nunc te Bacche canam. Παρέθε-
 sis seu Dialysis, est ordinis per interiectam ali-
 quam declarandi causa sententiã dissolutio. Oni.
 Finẽ qui quæris amori (Cedit amor rebus) res
 age, tutus eris. Inserta sententiæ si eximatur,
 sermo nihilominus perfectus relinquetur. Di-
 gressio, ἀπέχθασις, est alicuius rei quæ ta-

Topothesia

Chronogra-
 phia, Tempo-
 ris descriptio.

Ordinis figu-
 ra.
 Transitio.

Parenthesia
 seu Dialysis.

Digressio
 Patecthai

men

men ad utilitatem cause pertineat, extra ordinem excurrere tractatio, quae cum delectationis tantum causa adhibetur, ut & orationem, & augeat per quandam amplificationem, tum demum inter figuras sententiarum collocari potest. Sed in hac tria sunt vitanda, primum ne longa sit à proposito degressio, alterum ne videatur aliena & peregrina, postremum ne reditus ad rem durus orationem deformet. Plures fortassis orationis exornationes occurrunt, sed quas hic collegimus, satis esse ad intelligendas eloquentium scriptorum virtutes arbitramur. Postremo admonendum illud est, ne dum virtutes consecramur, in vitium incidamus affectatæ schematum copiae.

De Memoria.

Memoria rerum perceptarum fida custos est, quam Fab. Quintil. eloquentiae thesaurum appellat. Ea duplex est, naturalis & artificiosa, quae sunt ita coniuncta, ut naturalis artem conservatricem requirat, & artificiosa natura poscat operem. De naturali Physici docent, de artificiosa Rhetores. Memoria naturalis est vis animis insita, quae & facile res percipiat, & fideliter contineat. Artificiosa dicitur, quae praeceptis confirmatur, constatque locis & imaginibus tanquam chartis & literis. Sed mihi quidem hac ratio operosior esse videtur, quam utilior, quod non solum in rebus & verbis descendis

Thesaurus omnium rerum memoria. Cic.

Naturalis memoria.

Artificiosa.

scendis laborandum sit, verum etiam in cognoscendis atque conservandis locis & imaginibus rerum notis. Illud utilius de memoria praecipitur, ut observemus, quibus rebus vel ledatur, vel iuveatur memoria. Morbi quidam cerebrum invadentes certam memoria mortem adferunt. Officiunt quoque frigoris atque humoris. Siccitas autem & calor utrumque moderatum prodest. Graviter ledunt crapula, immoderatus potus atque fastus, nimius somnus, cibis ad concoquendum difficultas, & liquidior ac iurulentus, pinguis, crudus: cape, raphanus, sinapi, caseus, nuxes, & c. violenta vina, inflatio, gravis ira, moeror, timor, atque alia perturbationes. Juuatur memoria gubernatione valetudinis, exercitatione moderata, & ordine. Bona corporis constitutio ac temperatio magnum est naturae donum. Quibus est calida & moderata cerebri temperatio, facile percipiunt, & fideliter continent: quibus frigida, perparum capere possunt: quibus humida, facile quidem comprehendunt, sed non diu retinent: contra quibus sicca, agrè percipiunt, sed bene conservant. Obliviosi sunt senes, timidi, ebrii, egroti, & c. Plurimum prodest abstinentia moderata, & victus ratio, & remissio quaedam studiorum, ne sit continuus labor, ne sint inexpectata studia, ne sit animus occupatus curis, sollicitudine, moerore, timore, ira, & ceteris, quae modo

De iuvanda & conservanda memoria. Memoriam quae ledant,

Quae memoriam iuvent,

Memoria maxime iuuatur natura, intelligentia, cura exercitatione & ordine. Exercitatio memorie.

dixi grauiter memoriam ledere. Vtilis est ante prandium vel cœnâ moderata corporis exercitatio. Nihil aequè, prodest atque usus & diligentia legèdi, cogitandi, & sapè repetendî cogitata, lecta, audita, alioque modo percepta. Atque in hac sola exercitatione Fabius omne memoria artificium ponit. Et Cic. memoriam vult exerceri ediscendis ad verbû quàm plurimis & nostris scriptis & alienis. Sed in ediscendo adhibenda est mentis intentio, nec parcendum labori. Quantum vero signatis animo sedibus, & ordine cõstituto inuetur memoria, Simonides declarauit, qui subito euocatus è triclinio, cum reuersus ruina oppressos interea conuiuias, atque ita obrutos, ut internosci non potuerint, offendisset, ex ordine quo quisque accubuisset, omnes agnouit. Ad ordinem diuisio pertinet. plurimum enim & illud memorie prodest, si longior oratio in partes distribuat, earumque ordo retineatur.

De Actione.

ACTIO est apta orationis enunciatio, & quasi corporis quædam eloquentia, ut eam Cicero vocat, quæ sono vocis seu pronuntiationis, & corporis motu constat. Motus autem in vultu & gestu moderandis cernitur. Omnia hæc præstat natura, sed auget diligentia. Efficiendum est, ut sit emendata pronuntiatio, ut dilucida, ut ornata, non fracta atque effemina-

Actio seu pronuntiatio in Oratore.

nata, ut apta rebus, quæ non vno & eodem tempore decurrat, sed quæ pro rerum ac personarum varietate & decoro, pro diuerso affectu, pro tempore & loco vel intendatur, vel remittatur. quæ grandia grauitè, mediocria temperatè, summissa lenitè, atrocia vehementer atque acriter efferat. Hoc est quod præcipitur ut vox animo respondeat, de qua traditum est ab Horatio in epistola de arte poetica. Cauendus est omnis immoderatus gestus, incondita vociferatio, furiosa brachiorum iactatio. Fugienda quoque inepta quorundam cantilatio, & fractæ vocis tremor. Denique vultus, & totus corporis gestus honestus sit, & modestus atque aptus, & cum oratione congruens.

Vocem commendant claritas, firmitas & suauitas, Vniuosa est moderatio, id est, vna quædam spiritus & tonitruo.

De Imitatione.

CUM in omnibus artibus exempla valent plurimum, tum in eloquentia laude paranda maximè necessaria mihi videtur imitatio, quæ similes aliorum esse in dicendo studemus. Duplex statui potest imitatio, vna rerum, quæ generalis est, altera styli atque dictionis, quæ scribendi forma, quæ censetur optima, similitudinem expetit. Generalis obseruat inueniendi, collocandi, & eloquendi rationem, scriptoribus eloquentibus non Latinis solum, verum etiam Græcis usitatam, à quibus discendum est, vnde sit exordium, quo

Imitatio generalis & specialis: nulla tamen est, & cœmuni omnium: hæc verborum & elocutionis. Generalis.

modo, narrandum, proponendum, diuidendū, quo modo omnia apte sint explicanda, quando amplificandum, & qua ratione tractandi loci communiis, qua arte sint audientium animi vel excitandi, vel sedandi, nonnunquam irrandi, interdum placandi, sepè conciliandi, & in quemcunque motum impellendi: qua prudentia disponendum, quo dicendi genere quicque sit explicandum, quis qua laude præstet maxime, non orator modo, sed cuius etiam scriptor, cuius præcipuam illam sequamur virtutem. Altera imitationis ratio certos sibi deligit oratores, quorum quo similior quisque sit, hoc melior habeatur, atque in dicendo perfectior. Quod attinet ad sermonis genus, neminè arbitror dubitare, quin optimi quique, ut in artibus omnibus, ita in parvâ Latine scribendi facultate sint imitandi. Nec illud unquam dubium fuit, vitale esse & necessarium imitationis studium, quod hac via potissimum ad laudem perveniat eloquentie. Prudentè nos intelligimus, non illam ridiculam quorundam & insulsam ac superstitiosam imitationem. Quam igitur lingua Latina ex veteribus scriptoribus tota sit petenda: non iam nobis, ut Romanis fuit olim, vernacula sit: nec eam nunc, ut alia quaedam parere solemus, nostro, ut dicitur, Marte, possimus consequi: necesse nobis est, legendis eius linguae auctoribus purè

Specialis
Imitatio.

& emendatè loquendi facultatem comparare. Verùm quando plures inter se dicendi genere dissimiles una scribendi ratione referre nemo aptè potest, & ut Seneca scribit, nusquam est, qui ubique est: facile id intelligitur, in exercendo stylo paucos esse proponendos, eosque præstantissimos. Quid enim stultius, quàm ad imitandum non optima sibi proponere? Inter optimos autem Ciceronem lectissimum esse fatentur omnes, tum ij, qui sælicissima Ciceronis aetate floruerunt, qua & lingua Latina, & admirabilis illa dicendi vis apud Romanos perfecta fuit, tum etiam posteri, quorum dictio nonnihil ab illo priore seculo recedens minus candida visa est Latine scieribus. Quare illud inter omnes constare iam videtur, auream illam Ciceronis aetatem esse omnibus purè & emendatè loquendi studiosis imitandam, qua verba nobis verborumque coniunctionem atque orationem suppeditabit, & puram, & planam, & ornatam, atque aptam, omnisque prave consuetudinis expertem, ac verè Latinam, qua laudabiliter quacunque de re scribendum sit, ut amur. Omnium autem scriptorum ut optimum & in omnibus eminentissimum Quintilianus summo statuit loco M. T. Ciceronem, in quo multorum ac præstantium virtutes emineant, vis Demosthenis, copia Platonis, suavitatis Iſocratis, & quæcunque villo

Plinius.

Li. 12. ca 10.
Cicero in omnibus
quæ in quoque laudantur
eminentissimus.
Lib. 2. ca. 3.

in genere laus oratoris unquam fuit, quem dicit omnium esse candidissimum, & ita aperitum, ut amari possit, qui cui valde placebit, multum profecisse enim Fabius idem iudicat. Hunc igitur, quo nemo in omni tractandi dicendi genere plura scripsit eloquentius, nemo sermonis proprietate, nemo perspicuitate maiore, nemo ad communem usum accommodatius, legemus diligenter, & virtutes eius imitabimur: atque ut ille fecit, animum honestis & necessarijs artibus variaque rerum optimarum cognitione, sine qua disertius haberi nemo possit, instruemus. non laudabimus autem, nec amplectemur, si qui fortè quasi navi in egregio corpore notabuntur, nec verò defendimus aut redundantiam, & repetitionum ac digressionum frequentiam, si quando minus opportuna videbuntur, aut iactationem & ostentationem, si nimium erit molesta, aut si quid aliud hominè fastidiosum, & Attica dictionis sectatorem videri cupientem possit offendere: qualia olim à Ciceronis amulis & inimicis exagitata sunt odiosius, & ijs maxime qui se Græcorum Atticorum veluti germanos venditantes, Ciceronem ut Asiaticum, & redundantem reprehendebant. Quod si quid in illo desiderabitur, quod ad necessariam orationis quasi suppellectilem requiratur, id ab alijs, ut quisque Ciceroni simillimus, optimeque Latine

Nam) eiusmodi fortassis illud est in officijs: Ne zelulati nos sinamus, pro allentatoribus decipi. Et de inuent. lib. miferetur passiva significatione. Et pro Milone, punitus est, in actuali significatione, & si quid praeter ea eunofus lector obseruauerit. *ωσιγάρτι* *ηισσωντες*, id est, inepte Atticos imitantes.

re locutus est, petere non verebimur. quam ut ille non omnia quidem dixerit, nec omnia rerum vocabula suppedita uerit: qui enim vnus potuit? quomodo tamen omnia dici possint, facile reperiet is, qui legendis Ciceronis libris operæ multum studijque consumserit, & ex his aptam orationis structuram, atque æquabilem, certumque dicendi genus, & incorruptæ Latini sermonis integritati consentaneum, imitatione diligenti fuerit consecutus.

F I N I S.

Errata sic corrigito.

Folio 2. ver. 3. amici mecum egerunt. fo. 3. ver. 9. in docendo, fo. 5. ver. 19. pro creditur habeatur fo. 10. pa. 2. ver. 11. & mores. fo. 14. pa. 2. ver. 4. a fine expunge, & odium. fo. 11. pa. 2. ver. 4. a fine expunge. Et ea quæ in salutium demonstratione. Atca. fo. 20. ver. a fine 3. post vitur, adde: inhonesto, inuult, inuicundo, non necessario, periculoso, &c. fo. 35. fa. 2. ver. 1. c. expunge & legitimo seu legali fo. 37. fa. 2. ver. 4. Exemplum aliquod esse potest apud. fo. 51. ver. 3. Imagines. fo. 64. fa. 2. ver. 7. a fine puatæ, fo. 73. ver. 7. *χαρκατερισμος*.